

Комунальний заклад
«Житомирський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

**НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:
ВІДПОВІДАЄМО НА ВИКЛИКИ**

Навчально-методичний посібник

Житомир
2021

УДК 373.3(477)

Н72

Рекомендовано до друку вченою радою КЗ «Житомирський ОППО»
ЖОР (протокол № 7 від 24.09.2021 р.)

Рецензенти:

В. М. Бовсунівський, кандидат педагогічних наук, методист
лабораторії методичного забезпечення КЗ
«Житомирський ОППО» ЖОР

В. С. Шевченко, тренер НУШ, учитель-методист, учитель
початкових класів ЗОШ І–ІІІ ст. № 6 ім. В. Г. Короленка
м. Житомира

Укладачі:

Г. Г. Бовсунівська, методист лабораторії методичного
забезпечення КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР

Т. О. Трохименко, методист лабораторії методичного
забезпечення КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР

Нова українська школа: відповідаємо на виклики : навчально-
Н72 методичний посібник / КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР ; уклад.:
Г. Г. Бовсунівська, Т. О. Трохименко. – Житомир : КЗ «Житомирський
ОППО» ЖОР, 2021. – 154 с.

У навчально-методичному посібнику представлено матеріали з
питань сучасної початкової освіти, оновлення її змісту, реалізації
компетентнісного й діяльнісного підходів в освітньому процесі
початкової школи.

Рекомендований для широкого кола педагогічних працівників
початкової освіти Нової української школи.

УДК 373.3(477)

Відповідальність за правильність фактів, посилань, наведених у
матеріалах, несуть автори.

© Комунальний заклад «Житомирський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради, 2021

ПЕРЕДМОВА

Сучасна українська освіта відповідає запитам з боку суспільства та особистості, потребам економіки, а також світовим тенденціям. XXI століття внесло серйозні корективи у діяльність освітньої галузі, зокрема початкової ланки. Ключовою реформою Міністерства освіти і науки України щодо удосконалення й осучаснення освітнього процесу стала Концепція «Нова українська школа» (НУШ).

Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 688 затверджено Державний стандарт початкової освіти, який став основою для розроблення типових та інших освітніх програм. Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результатах складових змісту освіти.

Навчально-методичний посібник, відповідаючи на виклики часу, покликаний допомогти вчителям початкової школи у формуванні професійних компетентностей. Особливістю даного посібника є органічне поєднання класичного підходу до освіти з новітніми ідеями НУШ, оновленими методами викладання освітніх галузей:

- мовно-літературної;
- математичної;
- природничої;
- інформативної;
- соціальної та здоров'язбережувальної;
- громадянської та історичної тощо.

В основу змісту більшості матеріалів покладено досвід роботи педагогічних працівників у Новій українській школі.

Світлана Волтарніст,
учитель початкових класів першої
категорії ОЗЗСО «Романівська гімназія»
Олена Драгокупел,
заступник директора з навчально-виховної роботи
ОЗЗСО «Романівська гімназія»

НАШ ШЛЯХ ПІЛОТУВАННЯ

*Зміни – закон життя.
І ті, хто дивиться тільки в минуле
чи лише на сьогодні,
безперечно – пропустять майбутнє.
Джон Ф. Кеннеді*

Освіта – найприбутковіша інвестиція. Діти – майбутнє держави. І щоб це завтра було щасливим і продуктивним, маємо діяти вже сьогодні. З плином часу життя вносить корективи в усі галузі. Освіта не є винятком. Тому освітня реформа щодо впровадження Державного стандарту початкової освіти, яка стартувала чотири роки тому, показала, що змінам бути. На перший погляд, незначний відрізок для суттєвих трансформацій. Проте є вже що аналізувати, досліджувати. Особливо тим, хто був на вістрі змін і йшов попереду.

Опорний заклад загальної середньої освіти «Романівська гімназія» безпосередній учасник пілотного проекту у числі першої сотні шкіл, що у 2017 році долучились до всеукраїнського експерименту за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти» на базі загальноосвітніх навчальних закладів на 2017–2022 роки».

Які зміни відбулися в освітньому процесі, як вплинув проєкт на його учасників? Розглянемо в тривимірній формі: вчителі – учні – батьки.

Для вчителів це був період випробувань, руйнування стереотипів, перебудови, бо важко ламати стару консервативну систему, але себе – найважче. Водночас поряд з цим переважало натхнення, прагнення успіху, відчуття себе оновленою, творчою людиною, яка знаходиться в постійному пошуку.

Бути сучасним і успішним учителем – справа не з легких. Дороговказом для змін самого вчителя та його професійного зростання визначили для себе «Професійний стандарт вчителя початкових класів».

Професійне середовище педагога має оновлюватися. Засобом такого оновлення став для нас проєкт Smart Kids (Розумники). Це новий підхід у навчанні учнів початкової школи, у якому вдало поєднані традиційні та інноваційні технології. Яким чином їх застосувати – справа самого вчителя, його автономія – унікальна можливість відчувати свободу дій. Тому не зупинилися на використанні чогось одного. Для успішного формування ключових компетентностей на уроках математики чудово зарекомендували себе освітні проєкти Miksike та Matific, платформа Вчи.юа. Вчитель мав можливість відслідковувати поточні результати, прогрес і розвиток кожної дитини. Для реалізації завдань мовно-літературної освітньої галузі на уроках української мови та в інтегрованих курсах педагоги використовували не лише власні напрацювання, а й навчилися створювати цікаві інтерактивні вправи на онлайн-сервісі Learningapps. Нам, пілотникам, приходилося працювати без підручників і навчальних посібників, створювати навчальні програми, укомплектовувати матеріали для інтегрованих тижнів.

Основним у роботі вчителя Нової української школи було і залишається завдання мотивувати учнів до навчання. І тут в нагоді стала гра – звична діяльність дітей. Через гру вчитися виявилось набагато легше і цікавіше. Неодноразово чули від батьків побоювання «Скільки вони можуть гратися?». Але згодом ці розмови зникли, оскільки став помітним результат – засвоюється зміст предметів, а інтерес до пізнання не зникає.

Діяльнішим, інтегрованим підходами були насичені всі роки пілотування. Спочатку були труднощі в підготовці до занять, бо хотілося мати не тільки експериментальну Модельну навчальну програму, а й навчально-методичні комплекти. Це змусило працювати над собою в царині професійного зростання. Участь в експерименті довела, що НУШ бути і вчителі готові до змін.

Для учнів Нова українська школа – це та школа, яка їм близька по духу. Учні на злеті. НУШ – це їхній простір. Безумовно, вони сприйняли таку школу як свою домівку, а часом і надаючи їй перевагу. У першому класі діти часто не поспішали збиратися додому (навіть коли бачили батьків біля дверей класу). У 3–4 класі залишалися після уроків, щоб доробити незакінчений проєкт чи просто поспілкуватися з друзями і вчителем на різні теми. Про це свідчать результати анкетування серед батьків. 42,5% опитаних відмітили цікаві і нові форми викладання шкільних предметів, які мотивують дітей до навчання.

Досвід роботи в експерименті показав, що діти стали більш відкриті, комунікабельні. Допомогли у цьому: вправа «Відкритий мікрофон», часті інтерв'ювання на уроках, обмін інформацією під час ранкових зустрічей.

У 1 класі до нас завітали представники місцевого телебачення, а в травні 2018 року нашими гостями були делегати від Всеукраїнського проєкту «“Розумники” Smart Kids». Діти вразили усіх своєю активністю і бажанням поділитися радістю від навчання у школі, їх не лякали незнайомі люди, телекамери. Вони були там, де їм подобається, де відчували комфорт і безпеку.

Такі масштабні проєкти «Люби і знай свій рідний край!», «Від насінини до рослини», «Створюємо спільноту» довели, що наші учні вміють використовувати набуті знання, успішно соціалізувалися, отримують справжнє задоволення від навчання.

Варто наголосити на наступній ланці змін НУШ – новий формат відносин «вчитель – батьки». Саме тут було найбільше побоювань. Впровадження принципів партнерства здійснювали не поспішаючи. Скажемо відверто, не очікували такої активної позиції батьків. Вони стали просто волонтерами і партнерами школи. Отримувати постійну підтримку від батьківського колективу – це той фактор, що дозволяє вчителю відчувати впевненість у своїх діях. Ставати партнерами на уроках, в позакласній діяльності та організації життя класу розпочали з першого класу. Спільні проєкти «Ми – одна сім'я», «Батьки і діти заодно» тощо, залучення батьків на уроках дизайну і технологій (виготовлення подарунків для обміну з дітьми іншої школи на свято Миколая за ініціативи «Розумників»), батьки в ролі вчителя (вивчення теми «Спільнота» – тато учня розповів про бджолярство, особливості такого захоплення, приніс і показав інвентар; вивчення теми «Професії» – зустріч з батьками різних професій; екскурсія класом до пожежної частини «На роботу до мого тата...»). Цей перелік можна продовжувати, оскільки за 4 роки такі форми роботи стали для нас звичними.

Ще одним важливим фактором в успішному пілотуванні реформи НУШ стало партнерство з органами місцевого самоврядування, The LEGO Foundation, корпорацією Microsoft, Всеукраїнським фондом «Крок за кроком». За їхньої активної підтримки та безпосередньої допомоги у забезпеченні інтерактивними засобами навчання урізноманітнювати освітній процес стало набагато простіше і доступніше.

Одним з великим досягнень Нової української школи є, поміж іншого, організація освітнього середовища, що сприяє вільному розвитку творчої особистості дитини. З цієї метою ми поступово міняли просторово-предметне оточення. Широко використовували нові інформаційні технології, апробували мультимедійні засоби навчання. Так, під час вивчення тем «Вода» і «Повітря» мінілабораторія LabDick стала незамінним помічником у проведенні досліджень, порівнянь та аналізів.

Мінілабораторія LabDick досить проста у використанні, зрозуміла навіть учням початкових класів. Всі необхідні дані приймає лабораторія, а спеціальна програма GlobiLab дозволяє їх показати на циферблаті, цифровому табло, у вигляді таблиці, графіка чи діаграми. Діти вчилися читати й аналізувати ці результати. У 1 класі контролювали рівень шуму, коли вчилися працювати в групі, парі. Електронна лабораторія стала незамінним помічником у проведенні експериментів щодо вимірювання температури за шкалами Цельсія та Фаренгейта, сили звуку, складання графіка добових коливань температури та освітлення, встановлення залежності між станом води та температурою повітря, вимірювання росту за допомогою датчика відстані, дослідження гучності звуку, температури шкірного покриву тіла людини тощо. На математиці використовували датчик відстаней під час вимірювання довжини, ширини та висоти приміщень, а також в процесі знаходження периметра та площі. Цей маленький електронний пристрій, що вміщується у долоні, дозволив нашим учням стати маленькими науковцями-дослідниками.

Закінчили пілотування у початковій ланці моніторингом навчальних досягнень учнів та анкетуванням батьків. Успішність учнів пілотних класів потішила гарними показниками з інтегрованого курсу, що включає природничу, громадянську, соціально-збережувальну освітні галузі (високий рівень – 32%, достатній рівень – 57%, середній рівень – 11%), мовно-літературну освітню галузь (високий рівень – 31%, достатній рівень – 47%, середній рівень – 22%), математичну освітню галузь (високий рівень – 36%, достатній рівень – 50%, середній рівень – 14%). На запитання анкети про емоційний стан дитини під час перебування у школі 12,5% батьків відмітили піднесений настрій, 32,5% – доволі оптимістичний, загалом позитивний – 52,5%.

Залучення батьків до оцінки роботи нашого закладу в пілотному проєкті, аналіз чотирьох років навчання їхніх дітей, визначення всіх «за» і «проти» – чудова можливість не просто визнати помилки чи невдачі, а шанс йти далі більш впевнено.

Отже, Нова українська школа – це радість навчання для учнів, можливість професійної трансформації та творчого зростання для педагогів, а для батьків – це заклад, у якому вони спокійні і впевнені за своїх дітей.

На закінчення хочеться сказати відверто – не все виходило так, як планувалося чи хотілося, були помилки та проблеми, але ми не зупинилися. Вірили в себе! Вірили в свої здібності!

Любов Кльоц,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
КЗ «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЖОР

ГІПЕРАКТИВНА ДИТИНА: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Беручи до уваги неухильне зростання кількості дітей із розладом дефіциту уваги та гіперактивності (РДУГ) у всьому світі, нині гостро постає питання про специфіку навчання таких дітей, про підготовку педагогів до роботи з ними. Особливо це є актуальним в умовах Нової української школи.

Унікальні характеристики учнів із розладом дефіциту уваги та гіперактивністю можуть утруднити для них і процес навчання, і формування позитивної самооцінки, і можливість виражати себе та набувати певних навчальних навичок. У той же час врахування таких особливостей може стати основою для ефективного навчання.

Сьогодні є багато досліджень щодо вивчення природи гіперактивності, однак однозначних відповідей на питання: «Звідки?», «Як?», «Що робити?» – немає. Більшість дослідників припускають генетичну природу розладу [2, с.12–25]. У сім'ях дітей із розладом дефіциту уваги та гіперактивності нерідко є близькі родичі, які мали у шкільному віці аналогічні порушення.

Поряд з генетичними виділяють сімейні, пренатальні та перинатальні фактори ризику розвитку РДУГ. До сімейних чинників відносять низький соціальний стан сім'ї, наявність кримінального оточення, важкі розбіжності між батьками. Особливо значущими вважаються нейропсихіатричні порушення, алкоголізація та відхилення у поведінці матері. Дані фактори ризику розвитку синдрому дефіциту уваги включають асфіксію новонароджених, вживання матер'ю під час вагітності алкоголю, деяких лікарських препаратів, куріння [2, с. 3–10].

Термін «синдром дефіциту уваги» був уведений на початку 80-х років з ширшого поняття «мінімальне мозкове ушкодження». Історія вивчення даного явища пов'язана з дослідженнями Е. Kahn (1934), хоча окремі дослідження проводилися і раніше [3].

Спостерігаючи за дітьми молодшого шкільного віку з такими порушеннями поведінки, як рухова розгальмованість, відволікання, імпульсивність поведінки, автори висловили припущення, що причиною

цих змін є ушкодження головного мозку невідомої етіології, та запропонували термін «мінімальні мозкові ушкодження». Надалі до поняття «мінімальне мозкове ушкодження» були включені і порушення навчання (труднощі та специфічні порушення у навчанні навичок письма, читання, рахунку; порушення перцепції та мови). Згодом статична модель «мінімального мозкового ушкодження» поступила місцем більш динамічній і гнучкішій моделі «мінімальної мозкової дисфункції». Відповідно до класифікації хвороб DSM-IV виділяють 3 варіанти цього порушення:

- синдром, що поєднує дефіцит уваги та гіперактивність;
- синдром дефіциту уваги без гіперактивності;
- синдром гіперактивності без дефіциту уваги.

Найчастіше зустрічається перший варіант захворювання – поєднання гіперактивності та неуважності. Другий – зустрічається набагато частіше у дівчаток, ніж у хлопчиків, і відрізняється своєрідним відходом у свої фантазії та мрії, тобто дитина протягом дня може періодично витати в хмарах. Нарешті, третій гіперактивний варіант без порушення уваги може з однаковим ступенем ймовірності бути проявом певних порушень центральної нервової системи, а також індивідуальними властивостями темпераменту. Крім того, порушенням уваги страждають діти з невротами та невротичними реакціями. Інші захворювання також можуть супроводжуватись подібними порушеннями.

Звернемось далі до аналізу симптомів розладу дефіциту уваги та гіперактивності.

Симптоми дефіциту уваги, які зберігаються у дитини протягом щонайменше 6 місяців і виражені настільки, що свідчать про недостатню адаптацію та невідповідність нормативним віковим характеристикам (необхідна наявність шести або більше з наведених нижче симптомів):

1. Дитина часто не здатна утримувати увагу на деталях; через недбалість, легковажність припускається помилок під час виконання навчальних завдань та інших видів діяльності.
2. Зазвичай важко утримує увагу під час виконання завдань або під час ігор.
3. Часто складається враження, що дитина не чує ваших звернень до неї.
4. Часто дитина не в змозі дотримуватись запропонованих інструкцій та впоратися до кінця з виконанням уроків, домашньої роботи або покладених обов'язків (що ніяк не пов'язано з негативною чи протестною поведінкою, нездатністю зрозуміти завдання).

5. Часто має складнощі у виконанні самостійних завдань у різних видах діяльності.

6. Зазвичай уникає, виявляє невдоволення та чинить опір до виконання завдань, які вимагають тривалої розумової діяльності (наприклад, навчальних завдань, домашньої роботи).

7. Часто губить речі (наприклад, іграшки, шкільне приладдя, олівці, книги, робочі інструменти).

8. Легко відволікається на сторонні стимули.

9. Часто виявляє забудькуватість у повсякденних ситуаціях.

Симптоми гіперактивності, які зберігаються протягом щонайменше 6 місяців і виражені настільки, що свідчать про недостатню адаптацію та невідповідність нормативним віковим характеристикам (необхідна наявність шести або більше з наведених нижче симптомів):

1. Часто спостерігаються неспокійні рухи у кистях та стопах; сидючи на стільці, крутиться.

2. Під час уроку дитині важко всидіти на одному місці (вскакує, встає...).

3. Часто виявляє хаотичну рухову активність: бігає, крутиться, намагається кудись залізти, причому у таких ситуаціях, коли це неприйнятно.

4. Зазвичай не може тихо, спокійно грати або займатися чимось на дозвіллі.

5. Часто перебуває у постійному русі і поводить себе так, «начебто до нього прикріпили мотор».

6. Часто буває балакучою.

7. Часто відповідає на питання, не замислюючись, не вислухавши їх остаточно.

8. Зазвичай важко чекає своєї черги у різних ситуаціях.

9. Часто заважає іншим, чіпляється до оточуючих (наприклад, втручається у розмови чи ігри).

Перелічені вище прояви безумовно впливають на успішність дитини. Низька успішність – типове явище для гіперактивних дітей. Тим часом загальний рівень інтелектуального розвитку таких учнів здебільшого відповідає віковим нормативам. Однак певні порушення відзначаються для таких функцій, як увага та пам'ять, характерна також недостатня сформованість функцій організації, програмування та контролю психічної діяльності.

Ці психологічні особливості ускладнюють повноцінне включення дитини до навчальної діяльності. Під час уроку цим дітям складно справлятися із завданнями, оскільки вони зазнають труднощів в організації

та завершенні роботи, швидко вимикаються із процесу виконання завдання. Навички читання та письма у цих дітей значно нижчі, ніж у однолітків. Їхні письмові роботи виглядають неохайно і характеризуються помилками, які є результатом неуважності, невиконання вказівок учителя чи вгадування. Порухення поведінки гіперактивних дітей також позначаються на взаєминах із оточуючими. У більшості випадків такі діти мають проблеми у спілкуванні: вони не можуть довго грати з однолітками, встановлювати та підтримувати дружні стосунки, серед дітей є джерелом постійних конфліктів та швидко стають знедоленими. Для них характерна імпульсивність та інфантильність у соціальній поведінці. У підлітковому віці така дитина може стати асоціальною.

У сім'ї ці діти зазвичай страждають від постійних порівнянь із братами та сестрами, поведінка та навчання яких ставиться їм у приклад. Вони недисципліновані, неслухняні, не реагують на зауваження, що сильно дратує батьків, змушених вдаватися до частих, але нерезультативних покарань. Таким дітям властива низька самооцінка. У них нерідко відзначаються агресивність, упертість, брехливість, схильність до крадіжок та інші форми асоціальної поведінки.

Далі наведемо деякі практичні рекомендації педагогам, які працюють з гіперактивними дітьми.

1. Організація середовища:

- роботу з гіперактивною дитиною будуйте індивідуально; гіперактивна дитина завжди повинна бути перед очима вчителя, в центрі класу, прямо біля дошки;
- оптимальне місце у класі для гіперактивної дитини – перша парта навпроти столу вчителя чи у середньому ряду;
- дозволяйте гіперактивній дитині через кожні 20 хвилин вставати і ходити;
- надайте дитині можливість швидко звертатися до вас за допомогою у разі утруднення;
- спрямовуйте енергію гіперактивних дітей у корисне русло: вимити дошку, роздати зошити і т. д.

2. Створення позитивної мотивації успіху:

- введіть знакову систему оцінювання;
- частіше хваліть дитину;
- уникайте завищених чи занижених вимог до учня із РДУГ;
- застосовуйте проблемне навчання;
- використовуйте на уроці елементи гри та змагання;
- давайте завдання відповідно до здібностей дитини;

- великі завдання розбивайте на частини;
- створіть ситуації, у яких гіперактивна дитина може показати свої позитивні якості, сильні сторони та стати експертом у класі з деяких питань;
- навчіть дитину компенсувати порушені функції за рахунок збережених;
- ігноруйте негативні вчинки та заохочуйте позитивні;
- будуйте процес навчання на позитивних емоціях;
- пам'ятайте, що з дитиною необхідно домовлятися, а не намагатися зламати її!

3. Корекція негативних форм поведінки:

- сприяйте зняттю агресії;
- навчайте необхідним соціальним нормам та навичкам спілкування;

- регулюйте взаємини дитини з однокласниками.

4. Регулювання очікувань:

- пояснюйте батькам та оточуючим, що позитивні зміни настануть не так швидко, як хотілося б;

- пояснюйте батькам, що покращення стану дитини залежить не тільки від спеціального лікування та корекції, а й від спокійного та послідовного ставлення до неї.

Пам'ятайте, що гіперактивність – це не поведінкова проблема, не результат поганого виховання, а медичний та нейропсихологічний діагноз, який може бути поставлений лише за результатами спеціальної діагностики. Проблему гіперактивності неможливо вирішити вольовими зусиллями, авторитарними вказівками та переконаннями. Гіперактивна дитина має нейрофізіологічні проблеми, впоратися з якими самостійно не може. Дисциплінарні заходи впливу у вигляді постійних покарань, зауважень, окриків, нотацій не призведуть до поліпшення поведінки дитини, а швидше навпаки погіршать її. Ефективні результати корекції синдрому дефіциту уваги та гіперактивності досягаються при оптимальному поєднанні медикаментозних та немедикаментозних методів, до яких належать психологічні та нейропсихологічні корекційні програми.

Отже, раннє виявлення РДУГ у дітей та невідкладне проведення корекційних заходів із застосуванням комплексу ефективних сучасних методів дозволяють досягти значних результатів та подолати характерні для них труднощі адаптації. Гіперактивний розлад та дефіцит уваги – мінімальна органічна дисфункція мозку – це психічне захворювання, яке часто трапляється у дитячому віці. РДУГ проявляється у постійній неувважності, гіперактивності та імпульсивності.

Дитина не виглядає хворою у традиційному розумінні цього стану, але залишення гіперактивного розладу без уваги у майбутньому може створити для дитини значні труднощі у навчанні, міжособистісних відносинах, у соціальному та емоційному розвитку, що, в свою чергу, може призвести до виникнення асоціальної поведінки. Тому важливе раннє виявлення гіперактивного розладу з дефіцитом уваги та організація плану допомоги таким дітям із залученням педіатрів, невропатологів, психологів, психіатрів, педагогів та батьків.

Список використаних джерел та літератури

1. Розлад із дефіцитом уваги та гіперактивністю у дітей та молоді. Клінічна настанова, заснована на доказах. 2019. URL: https://www.dec.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/11/2019_09_30_kn_rozladdu.pdf.
2. Степанова-Камиш А. «Незручні» діти: роль учителів та школи в допомозі дітям з гіперактивністю. 2020. URL: <https://nus.org.ua/articles/nezruchni-dity-rol-uchyteliv-ta-shkoly-v-dopomozi-dityam-z-giperaktyvnisty/>.
3. Kahn A. E. From Wikipedia, the free encyclopedia / Alfred Edward Kahn. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Alfred_E._Kahn.

Тетяна Дідківська,
заступник директора з навчально-виховної роботи
навчально-виховного комплексу «Школа-гімназія» № 12
м. Коростеня

ПОВЕДІНКОВІ ПРОБЛЕМИ У ДІТЕЙ НУШ

З кожним роком у школу приходять все більше дітей, які не вміють планувати та контролювати свою поведінку, не можуть вибудувати соціальні взаємини з рідними, однолітками, не визнають авторитету дорослих, нетерплячі, імпульсивні, мають проблеми з пам'яттю та зниженням інтелектуальних здібностей. Чому так відбувається і як цьому зарадити?

Багато вчителів не знають, як відрізнити конкретний поведінковий розлад від проблемної поведінки. **То що ж таке поведінкова проблема, а що – поведінковий розлад?**

Термін «поведінкові проблеми» охоплює широкий спектр питань. Тому необхідно розрізняти проблеми поведінки, обумовлені поточною ситуацією, та порушення розвитку та поведінки як психологічний або психіатричний діагноз.

У першому випадку це проблеми, характерні для певного віку або які виникають у відповідь на поточну ситуацію (конфлікти між батьками, які раптово мало звертають уваги на дитину, проблеми в школі тощо).

У другому випадку мова йде про медичний діагноз. Поведінкові розлади – це відхилення у сфері соціалізації, коли дитина не здатна приймати загальні норми поведінки на рівні, що відповідає її віку, розумовим здібностям. Основною ознакою цих розладів є поведінка, за якої соціальні норми порушуються різною мірою, неодноразово і протягом тривалого часу (щонайменше пів року). Отже, дитина розуміє, але не сприймає норми, оскільки не може стримувати себе в певний момент часу.

У Міжнародній статистичній класифікації хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям, поведінкові розлади диференціюються відповідно до певних особливостей, пов'язаних із поведінковими проявами:

F 91.0 – розлад поведінки в межах внутрішньосімейних стосунків;

F 91.1 – асоціальний розлад поведінки (дитина значною мірою не може будувати стосунки зі своїми однолітками);

F 91.2 – розлад соціальної поведінки, розлад поведінки групового типу (дитина добре інтегрована у своїй групі однолітків);

F 91.3 – опозиційно-акцентуований розлад (непокірний, зухвала поведінка, але без серйозних агресивних дій);

F 91.8 – інші поведінкові розлади;

F 91.9 – поведінковий розлад неуточнений.

Усі ці поведінкові розлади визначається трьома основними ознаками.

1. Несприйняття соціальних норм. Дитина розуміє норми, але не визнає їх, наприклад, через іншу ієрархію цінностей або особисті мотиви; коли дитина не може дотримуватися стандартів, тому що в певний момент або постійно не може контролювати свою поведінку, у неї знижена здатність до саморегуляції. Порушення норми в такому випадку не супроводжується почуттям провини.

2. Нездатність підтримувати прийнятні суспільні відносини. Соціальна поведінка є непринятною через відсутність емпатії, значну концентрацію на собі, включаючи намагання негайно задовольнити власні потреби. Дотримання норм з метою підтримки порядку незрозуміла дитині з розладом поведінки. В основному це особи, які через неконтрольовані емоції порушують права інших людей, не приймають соціальних норм, що регулюють соціальне співіснування, і не дбають про оточуючих. Характерним є небажання займатися на благо інших без надії на власну користь.

3. Агресія як риса особистості чи поведінки. Емоційний досвід такої поведінки є нейтральним, агресія як насильницька поведінка – типовий спосіб реагування людей з розладом поведінки.

Залежно від причини, розрізняють поведінкові розлади:

- на основі нервового розладу (неврози як порушення вищої нервової діяльності, коли порушується здатність адаптуватися до соціального середовища);

- на основі психічного захворювання (психопатія, що впливає на особистість індивіда, різні психози, які спричиняють порушення стосунків із собою та навколишнім світом, що проявляється переважно зміною темпу мови, мислення, депресією, манією, самовиною);

- поведінкові розлади, що ґрунтуються на освітніх чи соціальних проблемах (виникають унаслідок порушених стосунків із собою та оточенням; їхньою характерною рисою є відсутність концентрації уваги, імпульсивність, депресія, неприйняття соціальних норм, недоліки в емоційній сфері, низька мотивація).

Поведінка дитини є результатом багатьох факторів, що формують особистість дитини та відбиваються у соціальному полі, тобто у сім'ї, у школі та серед однолітків. Якщо на дитину впливає більш ніж один негативний вплив, а її первинні труднощі не сприймаються належним чином і на них не впливають, у неї може виникнути так званий

неспецифічний розлад поведінки, що спричиняє за собою вторинні проблеми поведінки, які характеризуються таким чином:

1. Надмірна увага.

Надмірна увага вважається розладом. Дитина у такий спосіб намагається утвердитися в колективі і найчастіше демонструє з себе «клоуна». Такі прояви можна спостерігати у дітей з почуттям неповноцінності та у дітей емоційно та соціально незадоволених. Клоунада (клоунізм) частіше зустрічається у хлопчиків, що пов'язано з погіршенням адаптації до вимог суспільства. Щоб звільнити дітей від цих проявів, важливо ігнорувати їх та зміцнювати усвідомлення ними безпеки та цінності.

2. Непослух, опір, опозиційність.

Непропорційне просування особистої думки у протистоянні з педагогами, батьками, неповага до їхніх бажань та вимог, відмова від слухняності. Це може бути занедбаність у навчанні, відчайдушний прояв нездатності виконати вимоги або бажання похизуватися перед однокласниками. Його не слід плутати з зухвалою поведінкою під час статевого дозрівання (це також іноді трапляється у дитинстві).

3. Негативізм.

Якщо період зухвалості та впертої поведінки, характерний для раннього дитинства, зберігається в шкільному віці, можна говорити про сигналізуючу проблему у психічному розвитку. Це проявляється у нездатності прийняти норми та вимоги у поведінці, що накладаються на окремих людей. Негативізм може виникнути в результаті невротизму, але також може бути результатом неправильного виховання (нав'язування непропорційних або розбіжних вимог). Відмова від авторитетних думок, негативістські реакції, що проявляються відмовою від слухняності та вибачення, є типовими проявами негативізму.

4. Брехня.

Брехня – це інструмент, за допомогою якого дитина виходить із ситуації, яка їй особисто неприємна і яку вона не може вирішити самостійно. Оцінюється брехня відповідно до рівня розвитку дитини. Для дітей дошкільного віку – це вигадки та фантазії, які є результатом нерозуміння значення брехні. Для дітей шкільного віку – це захисний механізм, пов'язаний із запереченням та несприйняттям шкільних правил.

Справжня брехня має основний мотив – і це навмисний обман і усвідомлення неправди. Хочемо досягти мети брешучи. Серйозною є навмисна брехня з наміром завдати шкоди іншій людині та досягти особистої вигоди незалежно від інших. Під час пошуку причин оцінюється частота брехні, оцінюються конкретні ситуації, в яких дитина чинить

брехню. Необхідно оцінити мету, яка змусила дитину брехати. Запобігти повторенню брехні можна лише шляхом постійного зміцнення суспільно бажаного ставлення та підкреслення цінностей.

5. Крадіжка.

Якщо дитина перебуває на такому рівні зрілості, що вона здатна визнати приналежність матеріальних речей і здатна слідувати суспільним нормам, присвоєння чужого – це крадіжка. Крадіжка характеризується насамперед навмисністю. Дуже серйозний розлад соціалізації – це продумані та сплановані крадіжки. Акт крадіжки, як і брехня, оцінюється з точки зору людської моралі.

Основні причини крадіжок:

- крадіжки для інших, з метою отримання певного соціального статусу серед однолітків;
 - крадіжка для себе, щоб задовольнити нижчі потреби, що виникають через недоліки емоційних стосунків у сімейному середовищі,
 - крадіжка, щоб викликати емоції щодо того, в чому відмовляють дитині як непотрібність чи щось недоречне;
 - крадіжка для групи, щоб отримати визнання. Особа дотримується «стандартів» групи – і це дає відчуття приналежності до неї;
 - крадіжка як досвід, коли брак стимулів та почуття нудьги призводять до бажання небезпеки та пригод;
 - крадіжка, щоб помститися людині, яка здається несправедливою.
- Мотивацією є не прибуток, а шкода іншому.

6. Агресія.

Терміни «агресія» та «насильницька поведінка» перетинаються. Агресія – це більш-менш стійка якість, яку всі ми маємо в тій чи іншій мірі. У більш широкому сенсі ми розуміємо це як цілеспрямовану дію, за допомогою якої ми хочемо чогось досягти. Енциклопедичний словник характеризує агресію як «схильність діяти агресивно або вороже по відношенню до іншої істоти, колективу, інституції тощо або до самого себе». У хлопчиків агресія починає наростати в ранньому дитинстві і розвивається відкрито, приховано і у формі зіткнень. Розрізняється пряма агресія (жарти, карикатури, наклеп, лайка, приниження) та непрямая агресія (обхідним шляхом спрямована на іншу особу або ні на кого не спрямована).

7. Булінг.

Булінг визначено як «навмисна поведінка, спрямована проти іншого суб'єкта і яка принижує його людську гідність». Це особливий вид агресії, і іноді її дуже важко розпізнати. Його основна риса – намір. Сама поведінка може полягати або в негайній поведінці злочинця, або в утриманні злочинця від будь-якої поведінки.

Причинами булінгу можуть бути:

- вроджена схильність людини до насильства;
- спроба показати іншим свою жорсткість;
- зниження цінностей дружби та любові;
- відсутність іншої активності.

Агресорами є як хлопчики, так і дівчата. Розвитку такої поведінки сприяє низка факторів, серед яких: характер дитини, сімейне оточення та пов'язані з цим виховання та освіта, низька самооцінка та підтримка груп.

Необхідно працювати з агресорами, зміцнювати їхні почуття емпатії, вчити їх використовувати деякі соціальні навички та спрямовувати свою діяльність на допомогу іншим.

8. Прогули шкільних занять.

Обов'язок дитини – це щоденне відвідування школи. Вона може з якоїсь причини порушувати цей обов'язок. Причин для прогулів може бути багато. Незрілість, невдачі в шкільній роботі, страх покарання за невиконане завдання, протест проти вчителя, батьків, втеча від неприємної соціальної ситуації.

Прогули – це порушення чи відмова від обов'язків. Щоб виправити це, важливо вміти виявити справжню причину дій. Батьки, вчителі повинні разом працювати над усуненням причин.

9. Втечі з дому та мандри.

Втікаючи, дитина рятуються від проблемного чи загрозового середовища. Як і прогули, вони мають кілька причин. Втечі можуть бути: імпульсивними – необдуманими, одноразовими; це негайна реакція на певну образу (наприклад, приниження, несправедливе покарання...); запланованими – причина в довгострокових проблемах через брак емоційного фону, нерозуміння навколишнього середовища.

10. Пошкодження майна.

Мотивом вандалізму є знищення без будь-якої причини (наприклад, шкільного обладнання, чужих речей). Крім усього іншого, причиною може бути відсутність стимулюючої активності та нудьга.

11. Куріння, алкоголізм та наркоманія.

Все частіше ці хвороби стають «молодшими». Спочатку дитина пробує палити, вживати алкоголь на зло батькам або піддається впливу негативних компаній, а потім це стає звичкою.

Звичайно визначити діагноз дитини з проблемами поведінки можуть тільки фахівці: психіатри, дефектологи. Але класний керівник може проаналізувати найбільш типову поведінку дитини протягом останніх шести місяців і зробити висновки. Для цього можна використати Опитувальник симптомів поведінкових розладів у дітей та підлітків

«NICHQ Vanderbilt». І якщо аналіз показав, що симптоми проявляються більше ніж на 80 балів, потрібно:

- обговорити проблеми з батьками дитини;
- співпрацювати з шкільним практичним психологом;
- підготувати спільно з батьками документи в інклюзивно-ресурсний центр для проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини.

Опитувальник симптомів поведінкових розладів у дітей та підлітків

	Симптоми	Ніколи	Рідко	Часто	Дуже часто
1	2	3	4	5	6
1	Не зосереджується на деталях, робить ненавмисні помилки в письмових завданнях	0	1	2	3
2	Має труднощі у виконанні завдань, які потребують тривалого зосередження уваги	0	1	2	3
3	Часто не слухає, коли до нього говорять	0	1	2	3
4	Не дотримується вказівок і не виконує до кінця дані доручення та завдання (однак не через навмисну відмову чи незрозуміння завдання)	0	1	2	3
5	Має проблеми з організацією діяльності та завдань	0	1	2	3
6	Уникає, не любить чи неохоче погоджується виконувати завдання, що вимагають тривалого зосередження уваги	0	1	2	3
7	Губить речі, необхідні для виконання завдань або іншої діяльності (іграшки, олівці, книжки і т. д.)	0	1	2	3
8	Легко відволікається на сторонні подразники	0	1	2	3
9	Забудькуватий у щоденній діяльності	0	1	2	3
10	Метушливо рухає руками чи ногами, вовтузиться на місці	0	1	2	3
11	Встає зі стільця під час уроку або в іншому місці, де вимагається сидіти	0	1	2	3
12	Бігає довкола, усюди лазить, коли вимагається залишатися на одному місці	0	1	2	3

1	2	3	4	5	6
13	Не вміє тихо, спокійно бавитися	0	1	2	3
14	Діє немов «заведений» – як іграшка з увімкненим внутрішнім «моторчиком»	0	1	2	3
15	Багато говорить	0	1	2	3
16	Відповідає, не дослухавши до кінця запитання	0	1	2	3
17	Не може дочекатися своєї черги	0	1	2	3
18	Перебиває чи втручається в розмову/заняття інших осіб	0	1	2	3
19	Вступає в суперечки з дорослими	0	1	2	3
20	Втрачає самовладання, «вибухає»	0	1	2	3
21	Не слухається та відмовляється виконувати завдання та правила, встановлені дорослими	0	1	2	3
22	Навмисно діє наперекір іншим	0	1	2	3
23	Звинувачує інших у своїх помилках і проблемній поведінці	0	1	2	3
24	Вразливий, дратівливий, легко «виходить з себе»	0	1	2	3
25	Злий та образливий	0	1	2	3
26	Не забуває образ і прагне «віддати»	0	1	2	3
27	Залякує, погрожує та шантажує інших	0	1	2	3
28	Кривословить дорослим, вживає лайку	0	1	2	3
29	Говорить неправду, щоб уникнути покарання чи певного завдання	0	1	2	3
30	Пропускає уроки без дозволу	0	1	2	3
31	Агресивний, б'ється, фізично кривдить інших	0	1	2	3
32	Навмисно пошкоджує майно/речі інших	0	1	2	3
33	Здійснює серйозні поведінкові проступки (крадіжки, напади, втечі з дому та ін.)	0	1	2	3
34	Наляканий, стривожений чи схвилюваний	0	1	2	3
35	Боїться пробувати робити щось нове через страх зробити помилку	0	1	2	3
36	Недооцінює себе (почувається менш вартісним чи гіршим за інших)	0	1	2	3
37	Звинувачує себе, почувається винним	0	1	2	3
38	Почувається самотнім, небажаним; скаржитися – «ніхто не любить мене»	0	1	2	3
39	Сумний, нещасливий чи пригнічений	0	1	2	3
40	Невпевнений чи надто сором'язливий	0	1	2	3

Як вирішити поведінкові проблеми? Загальні поради для батьків та педагогів:

1. Встановіть чіткі та зрозумілі правила та будьте послідовними. Обговорюйте з дітьми кожен ситуацію, яка викликає у дитини негативні емоції. Уточнюйте, які допустимі норми поведінки, а які терпіти ніхто не готовий.

2. Створіть сімейні та шкільні правила разом (це означає, що правила диктує не тільки дорослий). Ви можете легко записати їх, підписати і закріпити на видному місці. Дитина матиме свої права та обов'язки. Також домовляються про те, що вона буде мати, якщо їх дотримуватиметься. Водночас потрібно наголошувати на передбачені санкції у випадку, якщо порушить правила. Такі наслідки може придумати сама дитина і знатиме про них заздалегідь.

3. Говорити про неадекватну поведінку потрібно, але бажано в спокої («після охолодження») і наодинці, поважаючи дитину, а не принижуючи. Не обговорюйте ситуацію на очах інших. Говоріть про свої почуття дорослого, якщо щось неприємне трапляється (замість «ти мене дратуєш» або «ти такий-то» ми можемо сказати «я відчуваю себе засмученим», «це мене справді зворушило», «мені це не подобається»).

4. Особисті стосунки важливі для дитини. Якщо вона відчуває авторитет і доросла людина їй подобається, вона може підкорятися і поважати задані межі. Кожного потрібно хвалити і підтримувати. Похвала діє краще, ніж тиск. Потужним засобом є також час, проведений разом для певної діяльності – приємної для обох сторін.

Принципи педагогічного втручання в організацію освітнього процесу дітей з поведінковими порушеннями:

- регулярний режим дітей;
- дитина повинна навчитися розпоряджатися часом;
- спокійне, але послідовне освітнє керівництво;
- встановлення кордонів;
- у разі порушення виконавчих функцій ми навчаємо дитину простому плануванню та вирішенню ситуацій за допомогою уяви, пояснюючи переваги та недоліки різних рішень;
- однакова відповідальність усіх дорослих, які беруть участь у вихованні дитини;
- під час навчання в школі та вдома дитині доцільно мати якомога менше зайвих предметів;
- куточки усамітнення (але непостійне перебування);
- на уроці доцільно дозволити дитині розслабитися в русі загальними засобами – роздаючи зошити, витираючи дошку;

- цілеспрямоване включення руху до навчання;
- у разі рухових труднощів доцільно знайти такі фізичні навантаження, які не були б зосереджені на працездатності;
- для дрібної моторики заспокоєння підходять класичні вправи на розслаблення, робота з пластиліном та інші прийоми;
- щодо емоційних проблем, залежно від характеру труднощів (тривога, депресія, імпульсивність, лабільність), доцільно переоцінити ситуацію з дитиною, щоб вона намагалася зупинитися, подумати і сказати, як би вона відреагувала на таку ситуацію;
- практикувати наполегливість, наприклад, поступово доручаючи дитині дрібні завдання, за які вона буде відповідати;
- у разі труднощів у стосунках намагатися знайти відповідну групу інтересів для дитини (природна, а не терапевтична група виявляється більш корисною ніж терапія);
- надавати перевагу всім методам, що ведуть до закріплення бажаних елементів поведінки учня;
- підвищена толерантність до зовнішніх проявів поведінки, викликаних розладом;
- розвиток соціальних та комунікативних навичок;
- організація дозвілля як запобігання ризикованій поведінці.

Раннє виявлення поведінкових розладів у дітей, організація дієвої колекційної когнітивно-поведінкової, діалектичної та поведінкової терапії з психологом, дефектологом, надання допомоги сім'ям у вихованні дітей, медикаментозна терапія, якщо потрібно, завадять серйозним наслідкам у майбутньому – як у сфері психічного здоров'я, так і академічної, професійної, соціальної самореалізації.

Список використаних джерел та літератури

1. Обухівська А. Г. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі /А. Г. Обухівська, Т. Д. Ілляшенко, Т. В. Жук. Київ : Редакція загальнопед. газет, 2012. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
2. Погана поведінка дитини: методи боротьби. URL: <https://childdevelopment.com.ua/articles/upbring/5133/>.
3. Поведінкові розлади. URL: <https://k-s.org.ua/odd-cd/>.

Антоніна Гуменюк,
практичний психолог, методист ресурсного
центру підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЖОР

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасні вимоги суспільства щодо розвитку особистості дітей з особливими освітніми потребами ґрунтуються на необхідності максимально реалізувати ідею індивідуалізації навчального процесу, що обов'язково враховує: стан здоров'я дитини, індивідуальні психологічні особливості, готовність до навчальної діяльності, розробку спеціального корекційно-розвиткового компонента (складника) для компенсації певних порушень, а також диференційовану допомогу кожній конкретній дитині, спрямовану на подолання труднощів в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, успішну адаптацію та інтеграцію в сучасне суспільство.

Кожна дитина є унікальною і має свій певний рівень розвитку, знань, здібностей та компетенцій, які відрізняють її від інших. Відмінності мають різну природу та походження і можуть проявлятися у:

- різному життєвому та шкільному досвіді, де кожен буде неповторною особистістю і матиме свою історію;
- різній швидкості мислення, розуміння ситуації, вирішення проблем тощо;
- різному способі спілкування, вираження власних думок та почуттів.

Дані відмінності мають обов'язково впливати на вибір переважного виду і форм роботи з дитиною. Це може стосуватися індивідуальної роботи або ж роботи в групах (парах), хтось може краще висловлювати свою думку, використовуючи мовлення, інші – за допомогою письма. У кожній дитини є певні уявлення про себе та інших, різна вмотивованість щодо навчання, по-різному може проявлятися задоволення чи наполегливість, також можуть спостерігатися різні рівні включення в початкову діяльність.

Тому в освітньому процесі важливо знати, що у кожній дитини є свій унікальний, домінуючий стиль сприйняття інформації, який є найбільш комфортним, прийнятним та ефективним.

Наразі науковці виділяють три домінуючі стилі навчання:

- візуальний (зоровий): діти краще вчаться через схеми, діаграми, малюнки;

- аудіальний (слуховий): діти краще сприймають інформацію на слух, через бесіду, можна з фоновим музичним супроводом;
- кінестетично-тактильний (гаптичний): діти краще навчаються, коли залучаються до практичної діяльності, експериментують, рухаються, вивчають через дотик.

Попри існування основного стилю навчання, кожна дитина поєднує його ще з одним (вторинним) залежно від типу інформації, яку потрібно вивчити. Якщо ж навчальний метод не відповідає стилю навчання, то учень матиме суттєві проблеми у навчанні.

У зв'язку з цим особливо актуальною є технологія інклюзивного навчання, яка впроваджується у сучасній школі та реалізує особистісно орієнтований підхід, який базується на поєднанні навчання та виховання в єдиний процес допомоги, підтримки та соціально-педагогічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Особистісно орієнтований підхід, що розглядається в комплексі, характеризується такими важливими категоріями:

- доступ до навчального закладу;
- адаптація або модифікація навчальних програм;
- адаптація шкільного середовища до індивідуальних освітніх потреб дитини;
- адаптація навчальних та оціночних стратегій шкільного прогресу;
- якість та релевантність втручання.

У цьому контексті індивідуалізація освітнього маршруту відповідно до потреб, можливостей, здібностей та інтересів дитини забезпечується шляхом розробки індивідуальної програми розвитку (ІПР).

Розробляє та реалізує ІПР команда психолого-педагогічного супроводу, до складу якої входять: адміністрація навчального закладу (директор/заступник), класний керівник, учитель-предметник, асистент учителя, спеціальні педагоги (практичний психолог, соціальний педагог, учитель-дефектолог, учитель-реабілітолог), а також батьки/законні представники дитини з ООП та інші.

Індивідуальна програма розвитку є основною частиною пакета документів, що забезпечують розвиток інклюзивної освіти у закладі загальної середньої освіти, а також є інструментом скоординованої організації та реалізації освітнього процесу для дітей із особливими освітніми потребами.

Головною метою ІПР є забезпечення прогресу у розвитку дитини відповідно до її потенціалу, визначаючи стратегії, ресурси, технології, які сприятимуть прогресу.

Первинну інформацію про особливості розвитку дитини фахівці команди психолого-педагогічного супроводу отримують з висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку дитини, який складають фахівці ІРЦ. У висновку зазначається рівень фізичного та мовленнєвого розвитку, розвиток когнітивної та емоційної сфер, а також освітня діяльність.

На початку планування освітнього маршруту слід пам'ятати, що є діти, які потребують додаткової підтримки для досягнення позитивного результату, або ж є потреба у внесенні змін до змісту навчання. У таких випадках застосовуються адаптації або модифікації на рівні матеріалів і ресурсів, методів навчання, облаштування середовища, спеціального обладнання і обов'язково на рівні оцінювання досягнень. Адаптація змінює спосіб подачі матеріалу, не змінюючи зміст: виконання завдань за зразком, картки-підказки, зміна розміру букв у тексті, інтенсивність освітлення тощо. Модифікація передбачає зміни до навчального змісту: спрощення, скорочення змісту навчального матеріалу, змінені завдання тощо.

Для ефективного планування індивідуальної програми розвитку важливим є процес вивчення потенційних можливостей і потреб дитини з ООП:

- актуальний рівень розвитку: знання, уміння, навички, ступінь самостійності, володіння навичками гігієни та інше;
- рівень мовленнєвого розвитку: зрозумілість мовлення, словниковий запас, використання мовлення для спілкування з іншими;
- особливості поведінки дитини: емоційні реакції, особливості взаємодії з іншими людьми;
- особливості поведінки дитини в навчальній ситуації: вміння дотримуватися інструкції під час виконання завдання, сидіння за партою, реагування на запитання вчителя та інше;
- індивідуально-типологічні особливості: темперамент, характер, інтереси, комунікативні здібності;
- адаптивна поведінка: орієнтування у просторі освітнього закладу, дотримання вимог;
- загальна характеристика діяльності: працездатність, сфокусованість на виконанні завдання, швидкість виконання.

Результати вивчення обговорюються та узагальнюються учасниками команди психолого-педагогічного супроводу, і відповідно до потреб і можливостей дитини з ООП формуються перспективні цілі та завдання у різних сферах розвитку (емоційна, фізична, когнітивна, мовленнєва, соціальна).

Для ефективності планування освітнього процесу на навчальний рік можна використовувати методика SMART, суть якої полягає у відповідності будь-яких навчальних цілей п'ятьом критеріям (конкретність, вимірюваність, досяжність, доцільність, визначеність у часі), які дозволяють легко визначати пріоритетність цілей, а також збільшують ймовірність їх досягнення.

Ключові характеристики якісної індивідуальної програми розвитку – це:

- індивідуальність;
- базування на потребах дитини;
- узгодженість;
- доступність;
- гнучкість.

ІПР обов'язково узгоджується з батьками. Сім'я є елементом стабільності в житті дитини, тому подібна співпраця є важливою складовою інклюзивної освіти і має ґрунтуватися на принципах взаємоповаги, довіри у відносинах, активної участі, коли батьки та школа працюють у тандемі і будують свої стосунки на засадах партнерства.

Невід'ємною частиною індивідуальної програми розвитку являється моніторинг, який здійснюється постійно та передбачає наступні завдання:

- відповідність ІПР потребам дитини;
- оцінка рівня релевантності ІПР;
- виявлення труднощів у практичній реалізації ІПР;
- конкретизація впливу ІПР на прогрес у розвитку дитини з ООП;
- перегляд ІПР на відповідність потребам дитини.

Моніторинг досягнень здійснюється за сферами розвитку та навчальними досягненнями дитини, внаслідок чого можна робити висновки про практичну значущість та ефективність стратегій, які застосовують у роботі з дитиною.

З метою оцінювання рівня розвитку можна використовувати технологію портфоліо, що об'єктивно демонструє результати в індивідуальному розвитку дитини, її залучення до життя колективу тощо.

Результати моніторингу розвитку дитини є базою для перегляду і внесення змін до ІПР. І якщо існує невідповідність між очікуваними результатами і реальністю, то слід зрозуміти причину. Це може бути недостатня інформованість учасників команди психолого-педагогічного супроводу про можливості та потреби дитини з ООП, недостатня участь фахівців у наданні підтримки дитині та інше.

Інклюзивна освіта ефективна для багатьох дітей з особливими освітніми потребами, однак вона вимагає дотримання всіх етапів у плануванні та реалізації індивідуальної програми розвитку, а також врахування відмінності особистості дитини з ООП.

Список використаних джерел та літератури

1. Голентовська О. С. Роль міжособистісної взаємодії між вчителем та учнем в інклюзивному класі. URL: https://drive.google.com/file/d/1bTCBvThCустj3JFDiyEe11i9eRvu_Ub_/view.

2. Козир В. В. Створення інклюзивного освітнього простору: адаптація і модифікація навчальних програм. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Ripa7pOdYQeNLDim4N3l6VM4OeL-Vg-B/view>.

3. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навч.-метод. посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.

4. Організація індивідуальної освітньої траєкторії для дитини з особливими потребами в закладі загальної середньої освіти : навч.-метод. посібник / за ред. О. С. Голентовської. Житомир : Полісся, 2020.

5. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління* : навч.-метод. посібник / кол. авторів : Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін. ; за ред. Даниленко Л. І. Київ, 2007. 128 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1SbVmanNqv sX0lWujp8fdCbS3p_OLlxg4/view.

Тамара Трохименко,
методист лабораторії методичного забезпечення
КЗ «Житомирський інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЖОР

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Спрямованість нового Державного стандарту початкової освіти на формування ключових компетентностей вимагає й нової методології оцінювання. Саме формувальне оцінювання, яке є однією з умов реалізації освітньої реформи, сприяє становленню учня як суб'єкта оцінювальної діяльності.

Сучасний учитель початкової школи повинен володіти ефективними методами оцінювання навчальних досягнень, вміти вибудувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів і розробляти модель формувального оцінювання. Які ресурси необхідно задіювати для цього, що урахувати?

По-перше, визначені цілі та основні аспекти формувального оцінювання (Нова українська школа: порадник для вчителя) [2]. По-друге, оприлюднені на допомогу педагогам Міністерством освіти і науки України методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти (наказ № 813 від 21 липня 2021 року). На наш погляд, цих матеріалів достатньо для формування оцінювальної культури педагога і створення ним власної моделі формувального оцінювання. Проте варто акцентувати увагу на забезпеченні умов для одержання кожним учнем досвіду планування та реалізації власного освітнього процесу.

Важливо дотримуватись алгоритму діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей;
- визначення разом з учнями критеріїв оцінювання;
- формування суб'єктної позиції учнів у процесі оцінювання;
- створення умов для формування умінь учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія);
- корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання [1].

З першого шкільного дня вчитель формує в учнів навичку самооцінювання. Необхідно навчити кожну дитину розповісти, що, на її

думку, вона може зробити, що їй дасться легко, що їй потрібно поліпшити і чого вона повинна навчитися. Оцінювальні судження вчителя слугують зразком для школярів, привчають їх оцінювати результат роботи, а не пізнавальні процеси чи особистісні якості. Учень не тільки може почути їх, але й побачити на сторінках робочих зошитів, зошитів з друкованою основою, зошитів для діагностувальних робіт. Це доказ наочності процедури формувального оцінювання, реалізації індивідуального підходу.

Бажано регулярно здійснювати корекцію виконаної роботи, а ще через певні проміжки часу обговорювати індивідуально з учнями їхній поступ у навчанні та результати навчання: школяр виконує усне самооцінювання, а вчитель висловлює свою думку. Вони встановлюють разом цілі навчання, про які потім повідомляють батькам (особам, що їх замінюють). Може виникнути цілком доцільне питання: а коли це робити? Ясно, що не на уроці і не на перерві. Свідків такого обговорення не має бути. Можна використати годину варіативної складової навчального плану закладу освіти для проведення індивідуальних консультацій та групових занять. Але якщо в класі більше 20 учнів, то частотність таких обговорень нищівна. Який вихід? Прикро, проте педагог змушений витратити на таке спілкування вільний час після уроків.

Таке ж обговорення доцільно організовувати в кінці кожного семестру разом з батьками (особами, що їх замінюють) школяра. Воно орієнтується на поступ у навчанні і результати навчання учня: твори, робочі зошити, зошити з друкованою основою, зошити для діагностувальних робіт, вироби, проекти, презентації, малюнки і т. п. Важливо, щоб всі присутні зрозуміли, що знає і вміє учень зараз і над чим йому необхідно попрацювати.

Залучення батьків (осіб, що їх замінюють) до процесу формувального оцінювання також можливе через різні форми щоденного, щотижневого, щосеместрового самооцінювання. Обов'язковою умовою є обговорення поступу у навчанні, здійснення цілепокладання батьками (особами, що їх замінюють) разом із дітьми.

Дотримуючись процедури формувального оцінювання, вчитель використовує різні методи, прийоми (техніки): рефлексивний екран, однохвилинне есе, трихвилинна пауза, світлофор, тижневий звіт тощо. Також розробляє разом із учнями форми (рефлексивні вправи) для самооцінювання, взаємооцінювання, оцінювання з боку групи. Вони мають вигляд таблиці з інструментами оцінювання – критеріями, які зрозумілі школярам та відповідають їхнім віковим особливостям. Проте їх не може бути занадто багато. Головне – ефективність і результативність у формуванні оцінювальних навичок здобувачів освіти.

Отже, дотримання алгоритму діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання, формування у школярів алгоритму самооцінювання, регулярне індивідуальне обговорення з учнями поступу у навчанні та результатів навчання, залучення батьків до процесу оцінювання, розробка різних форм для здійснення цього процесу – запорука успіху в організації формувального оцінювання молодших школярів.

Список використаних джерел та літератури

1. Наказ Міністерства освіти і науки України № 813 від 21 липня 2021 року «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.
2. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2019. С. 90–100.

Лідія Кіресва,
старший учитель, учитель початкових класів
ЗОШ I–III ступенів № 28
ім. гетьмана Івана Виговського
м. Житомира

Ольга Сосніна,
учитель-методист,
учитель початкових класів
ЗОШ I–III ступенів № 28
ім. гетьмана Івана Виговського
м. Житомира

СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

При плануванні освітнього середовища в Новій українській школі необхідно керуватися теорією розвитку дитини. Організація та управління класом мають відповідати розвивальним потребам дитини в соціокультурному контексті. Освітнє середовище має бути безпечним місцем, відображати філософію Концепції Нової української школи та освітню програму.

Основними документами, які регулюють процес організації нового освітнього середовища НУШ є:

- Державний стандарт початкової освіти (затверджено постановою Кабміну від 21.02.2018 року № 87 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688);
- Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору НУШ (наказ МОН від 23.03.2018 р. № 283);
- Приблизний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів початкової школи (наказ МОН від 13.02.2018 р. № 137).

Вимоги до освітнього середовища:

- У класі достатня кількість стільців та столів, щоб усім дітям було зручно сидіти.
- Класна кімната облаштована таким чином, щоб учитель міг одночасно бачити всіх учнів, які працюють у групах або всім класом.
- Матеріали та дитячі роботи розміщені на рівні, зручному для дітей.

- У класі є місце, де діти можуть зберігати особисті речі.
- На стінах кімнати розміщені наочні матеріали, присвячені темам, які вивчаються.
- Матеріали логічно згруповані і розміщені у відповідних місцях кімнати та підписані.
- Меблі та обладнання у класі розташовані таким чином, щоб дітям було зручно і безпечно пересуватись.
- Немає довгих прямих доріжок через весь клас, де діти могли б бігати. Облаштування кімнати дозволяє працювати з усім класом одночасно, у невеликих групах та індивідуально.
- Є місце для ранкової зустрічі.
- У класі є зручний м'який куточок для читання та спокійного обговорення. Там можна поставити канапу, м'які стільці, покласти подушки.

Фізичне середовище

Навчальні осередки НУШ:

- для навчально-пізнавальної діяльності;
- змінні тематичні осередки;
- ігрові;
- для художньо-творчої діяльності;
- для проведення дослідів;
- для відпочинку;
- дитяча класна бібліотечка;
- осередок учителя.

Осередок для навчально-пізнавальної діяльності

Саме тут діти здійснюють свої перші відкриття та роблять впевнені кроки у навчанні. У цій зоні ставимо мобільні парти, які можна легко переміщувати для групової та індивідуальної роботи учнів, також є дошки: звичайна та інтерактивна. Доречним тут є невеликий стенд для розміщення інформації, яка безпосередньо стосується життя класу.

Змінні тематичні осередки

Ці осередки містять все необхідне для вивчення нової теми та предмета загалом. Тому саме тут варто розташувати стенди та фліпчарти, на яких розміщуємо креативно оформлені тематичні таблиці та діаграми для наочного висвітлення теми.

Осередок для гри

Ідеально розмістити в цій зоні невеличкий столик для

різноманітних настільних ігор, пазлів тощо.

Осередок для художньо-творчої діяльності

Тут зберігається приладдя для творчих занять: від фломастерів та альбомів до пластиліну. Саме тут варто зробити невеличку виставку дитячих робіт.

Осередок для проведення дослідів

Це може бути справжній куточок природи для досліджень, спостережень, проектів учнів.

Для відпочинку

Тут чудово виглядають зручні м'які крісла, пуфи та подушки, м'який куточок. Саме тут можна розмістити «Куточок настрою», де кожен учень зможе показати, що відчуває: захоплення, здивування, смуток, радість тощо, а вчитель слідкує за тим, як змінюється настрій дітей упродовж дня.

Бібліотечка

Учні відвідують шкільну бібліотеку, але своя мінібібліотечка, де можна швидко знайти цікаву чи співзвучну з темою уроку книжку, ніколи не буде зайвою. Тут добре влаштувати справжній буккроссинг: учні та вчитель приносять туди власні книжки, розповідають про них, заохочують інших до читання.

Психологічно безпечне середовище

Ранкові зустрічі

Ранкові зустрічі допомагають створити класну спільноту, налагодити партнерську взаємодію між дітьми і дорослими.

Уміння розмовляти і слухати – найважливіші якості, необхідні для демократичної культури. Ранкова зустріч навчає дітей:

- висловлювати свої думки так, щоб вони були зрозумілими для інших;
- уважно слухати, коли говорять інші;
- вирішувати проблеми за допомогою слів;
- ділитися своїми думками та ідеями з іншими.

Розвиток відповідальності

Встановлення правил

У сучасному класі правила розробляють самі діти спільно з учителем. Під час проведення ранкових зустрічей і дискусій діти розуміють, що правила створюються для

убезпечення людей, для захисту їхніх індивідуальних прав і свобод.

У створеному освітньому середовищі діти реалізовуватимуть потреби у навчанні, додаткові потреби (для дітей з особливими освітніми потребами), матимуть можливість робити власний вибір, удосконалювати практичні навички, отримувати нові знання, розвивати позитивне ставлення до інших людей.

Учителі початкових класів мають усвідомлювати основні риси відповідальності, яку вони несуть за своїх учнів, що передбачає такі обов'язки:

- поважати кожну дитину;
- вірити в успішність кожної дитини;
- бути чесними і визнавати власні помилки;
- вміти слухати й дотримуватися конфіденційності;
- бути послідовними й справедливими;
- мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів

з особливими освітніми потребами;

- цінувати особисті зусилля дітей;
- організовувати стимулююче навчальне середовище;
- постійно поновлювати свої знання про дитячий розвиток.

Одним із важливих чинників для розвитку самовизначення і самоактуалізації дітей є забезпечення можливості здійснювати вибір у класі і, відповідно, приймати самостійні рішення, усвідомлюючи при цьому їхні наслідки.

Такі можливості для вибору вчителі можуть легко знайти впродовж навчального дня – це і вибір навчальних матеріалів, підходу до вирішення проблеми, місця за столом, де вони хочуть працювати, та ін.

Діти приходять із сімей, де також є певні цінності, тому важливо їх обговорювати з усіма дітьми класу і визначати спільні цінності, які будуть лежати в основі дій як дітей, так і дорослих – учителів і батьків.

Як тільки ці цінності будуть обговорені та прийняті усіма дітьми як дороговкази їхньої поведінки у школі та вдома, їх (цінності) варто написати на великому аркуші паперу і вивісити так, щоб їх було легко бачити.

Організація навчальних центрів здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності дітей, для формування самостійності, для організації роботи дітей в парах, у малих групах, а також індивідуально. У навчальних центрах можна проводити різні види навчальної діяльності, тому вони мають містити різні навчальні матеріали.

Важливими навчальними центрами є такі:

- мовно-літературний центр;
- центр природознавства;

- математичний центр;
- мистецький центр.

Мовно-літературний центр

Мета:

- розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності;
- розвиток здатності спілкуватися українською мовою, послуговатися нею в особистому та суспільному житті;
- розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

Цілі:

- формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей;
- виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови;
- розвиток мислення, мовлення, уяви, пізнавальних і літературно-творчих здібностей школярів;
- формування повноцінних навичок письма і читання;
- дослідження мовних одиниць і явищ.

Наповнення:

- Наочно-дидактичний матеріал з української мови на магнітах
- «Абетка українська»
- Набір тематичних карток «Кубування»
- Комплект наочно-дидактичних матеріалів з української мови на магнітах для вчителя «Жива абетка»
- «Звукові полотна»
- Каса букв українського алфавіту
- Альбом «Українські дитячі письменники»
- Комплекти демонстраційних таблиць «Вивчаємо українську мову»

Математичний центр

Мета:

- формування математичної компетентності;
- формування технологічної компетентності;
- розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів (емоційно-вольової сфери, інтерес до навчання, цікавість, допитливість).

Цілі:

- розвиток наскрізних умінь;
- як критично і системно мислити;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- вміння ухвалювати рішення;

- вміння розв'язувати проблеми;
- вміння співпрацювати з іншими особами.

Завдання:

- допомагати вчителю у реалізації компетентнісного і діяльнісного підходів до навчання;
- допомагати в організації командної групової та парної діяльності учнів на уроках;
- допомагати виконувати опредмечені дії для отримання реального досвіду.

Наповнення:

- Набір геометричних тіл. Набір прозорих геометричних фігур з розгорткою. Набір об'ємних фігур з розгорткою поверхні для вивчення тем «Форма предметів. Геометричні фігури», «Геометричні фігури, об'ємні та плоскі», «Геометричні фігури на площині (прямокутник, квадрат, трикутник, круг, коло) і у просторі (конус, циліндр, піраміда, куля, куб)»

- Танграм – для вивчення теми «Геометричні фігури»
- Терези з набором важків – для вивчення теми «Величини. Вимірювання маси. Порівняння маси предметів»

- Демонстраційний комплект вимірювальних приладів (лінійка 1м, 2 трикутника, циркуль) – для вивчення тем «Величини. Дії з величинами. Довжина»

- Математичний планшет (геоборд) – для вивчення тем «Числа (від 1 до 10)», «Геометричні фігури»

- Комплект «Математика на магнітах» – для вивчення тем «Нумерація чисел. Порівняння чисел»

- Комплект «Магнітно-маркерна дошка з набором дидактичних карток» – для вивчення тем «Числа, дії з числами. Величини», «Орієнтування в просторі»

- Набір лічильного матеріалу для вивчення за методикою Кюізенера» для вивчення тем «Числа, дії з числами. Величини», «Орієнтування в просторі»

- Магнітний прилад і роздатковий матеріал «Частки та дроби» – для вивчення тем «Частини, величини. Дроби», «Порівняння дробів»

- Модель механічного годинника (годинна, хвилинна, секундна) роздаткова – для вивчення тем «Величини. Вимірювання величин. Час»

Центр дослідження

Мета:

- формування компетентності у галузі природничих наук;
- розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів (емоційно-вольової сфери, інтерес до навчання, цікавість, допитливість).

Цілі:

- розвиток наскрізних умінь;
- як критично і системно мислити;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- вміння ухвалювати рішення;
- вміння співпрацювати з іншими особами;
- вміння висловлювати власну думку;
- уміння розрізняти об'єкти, ознаки, властивості;
- користуватися певними предметами;
- брати участь у колективних справах, у розв'язанні навчальних

завдань.

Завдання:

- допомогти вчителю у реалізації компетентнісного і діяльнісного підходів до навчання;
- допомагати в організації командної групової та парної діяльності учнів на уроках;
- допомагати виконувати опредмечені дії для отримання реального досвіду;
- проведення вимірювання;
- дослідження властивостей тіл неживої природи;
- дослідження властивостей речовин;
- дослідження розчинності у воді речовин, що використовуються в побуті.

Наповнення:

- Мікроскоп дитячий з аксесуарами – для проведення досліджень речовин «Три стани води», «Організми (мікроби, цвіль, будова рослин (клітина))»

- Лупа шкільна – для вивчення тем «Рослини», «Комахи»
- Компас – для вивчення теми «Орієнтування на місцевості.

Компас»

- Рухома модель «Сонячна система». Телурій – для вивчення тем «Земля та її форма. Обертання Землі. Рік. Місяць. Доба»

- Набір лабораторний для дослідів з природознавства. Набір мірного посуду – для вивчення тем «Речовини, властивості речовин, що використовуються у побуті», «Властивості тіл неживої природи», «Властивості і застосування речовин»

- Корисні копалини та продукти їх переробки – для вивчення тем «Гірські породи та їхні властивості», «Корисні копалини та їхнє використання»

- Колекція ґрунтів – для вивчення тем «Ґрунт. Склад і утворення ґрунту»
- Гербарії «Рослини природних зон України», «Дикорослі рослини», «Культурні рослини», «Бур'яни» – для вивчення теми «Різноманітність рослин»
- Комплект таблиць «Жива природа. Життєві цикли» (демонстраційні та роздаткові) – для вивчення тем «Тварини. Різноманітність тварин», «Рослини. Різноманітність рослин»
- Модель-фартух «Внутрішня будова тіла людини» – для вивчення теми «Людина. Будова людини»

Мистецький центр

Мета:

- формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей;
- всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва.

Цілі:

- розвиток креативності та мистецьких здібностей учнів;
- розвиток емоційної сфери учнів;
- формування вміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати мистецтво.

Наповнення:

- кольоровий папір, картон;
- альбоми для малювання;
- фарби (гуашеві, акварельні);
- килимки на парти;
- пластилін;
- альбоми з дизайну і технологій (авторські);
- ножиці, клей.

Всі матеріали розкладені у бокси.

Дітей потрібно вчити правилам поведінки з предметами та навчальними матеріалами, які знаходяться у класі. Плануючи освітнє середовище, важливо, аби вчитель показав дітям способи використання тих чи інших матеріалів. Треба пам'ятати, що учні можуть не знати усі матеріали, які знаходяться у класі.

Учитель має представити всі предмети – олівці, фломастери, фарби, книжки тощо – поступово та методично, після чого обговорити місце зберігання цих речей. Наприклад, після того, як учитель показав клей і пояснив його використання, діти можуть обговорити, де краще його зберігати – в центрі читання і письма чи у мистецькому центрі.

Однією з відмінностей традиційного і сучасного класів є, зокрема, процес вироблення спільних правил – у традиційному класі ці правила розроблялися вчителем і пояснювалися дітям, у сучасному класі правила розробляються самими дітьми спільно з вчителем.

Аби залучити дітей до цього процесу, вчитель збирає дітей у місці для проведення ранкових зустрічей і розпочинає дискусію про призначення правил.

Важливо, щоб діти почали розуміти, що правила, як закони, створені для забезпечення людей, для захисту їхніх індивідуальних прав і свобод, слугуючи дороговказами щодо відповідної поведінки.

Участь дітей в організації середовища класу допомагає сформувати у них почуття відповідальності і того, що класна кімната належить саме їм. Інакше кажучи, діти беруть участь в організації своєї навчальної домівки.

Для вчителя важливо заохочувати дітей брати участь у прийнятті рішень щодо того, де розмістити навчальні матеріали, як оформити клас, визначення відповідальних за ту чи іншу роботу.

Діти можуть допомагати розвішувати таблички з назвами навчальних центрів чи навчальних матеріалів, складати розклад робіт, робити календарі днів народжень тощо.

Навчальні матеріали у класі повинні відображати багатоманітність сімей, чиї діти навчаються у ньому, і певною мірою багатоманітність, яка існує у світі. Навчальні матеріали мають містити зображення людей з різними можливостями, які, тим не менш, показуються в активних ролях; зображення, на яких люди похилого віку займаються цікавими заняттями; зображення чоловіків і жінок, які займаються нетрадиційними заняттями (наприклад, жінка-пожежниця, чоловік – вихователь дитячого садка та ін.); позитивні зображення людей з інвалідністю, людей різного походження тощо.

Матеріали, які допоможуть дітям сприйняти багатоманітність, можуть бути різними – фотографії, мистецькі роботи, постери, книги, оголошення тощо.

Сучасна школа базується на демократичних цінностях та повазі до основних прав людини і створює умови для максимально значущої участі в освітньому процесі для дітей з особливими освітніми потребами.

Педагог планує навчальне середовище таким чином, щоб воно забезпечувало індивідуалізацію навчання.

Обладнання, навчальні матеріали, організація класу сприяють розвитку кожної дитини, а види діяльності відповідають інтересам і рівню розвитку дітей.

Середовище, орієнтоване на дитину, – це динамічне середовище, яке постійно змінюється, щоб враховувати інтереси кожної дитини та її рівень розвитку.

Робота над створенням освітнього середовища – це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей та ресурсів, генерування нових ідей і правил.

Список використаних джерел і літератури

1. Державний стандарт початкової освіти (затверджено постановою Кабміну від 21.02.2018 року № 87 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688).

2. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл : посібник : пер. с англ. Київ : Вид. дім «Плеяди». URL: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/264/>.

3. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2017. С. 50–69.

4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

5. Типові освітні програми Нової української школи. Київ : Світоч, 2019.

6. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: [навч. посібник]. Київ : Праймдрук, 2011. 352 с.

Людмила Матиль,
учитель-методист, учитель початкових класів
Коростенського міського ліцею
Житомирської області
Наталія Редчиць,
учитель-методист, учитель початкових класів
Коростенського міського ліцею
Житомирської області

ОСОБЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ У ДРУГОМУ ЦИКЛІ НАВЧАННЯ

Важко переоцінити значення ранкових зустрічей в НУШ. У першому циклі початкової школи такі зустрічі повинні відбуватися щоденно і мати чітко визначену структуру: привітання, новини класу, групове заняття, обмін інформацією. Лише за таких умов можна досягти бажаних результатів: навчити дітей сміливо висловлюватися, уважно слухати інших, керувати своїми емоціями, відчувати себе частиною спільноти, позитивно налаштовуватись на процес пізнання. Обговорюючи новини класу, діти пригадують події та навчання у попередні дні, відбувається своєрідна актуалізація знань. А також готуються до сприйняття нових тем. Групове заняття має стати початком роботи над засвоєнням нових знань. Доцільно проводити його в ігровій формі. Діти також можуть попрацювати над цікавими завданнями в малих групах. Обмін інформацією – це можливість для учнів висловити свою думку щодо запропонованої теми та послухати думки своїх друзів.

У другому циклі навчання, коли діти звикли до невимушеної атмосфери дружнього кола, завдання та вправи можуть ускладнюватися і ставати вбудованою частиною уроку. Але в 3–4 класах буває важко віднайти 15–20 хвилин для щоденних зустрічей у колі. Постає питання: за рахунок якого уроку має така зустріч відбуватися? Ми пропонуємо повноцінну ранкову зустріч проводити щопонеділка або на початку вивчення нової теми з курсу «Я досліджую світ». В усі інші дні тижня скоротити роботу в колі до 5–7 хвилин на початку занять або уроку. Вчитель має використати цей час максимально ефективно, щоб налаштувати дітей на сприйняття нових знань. Вправи та завдання під час обміну інформацією та групових занять можуть стати своєрідним мозковим штурмом, активізувати знання, створити потрібну емоційну атмосферу та мотивувати учнів. Адже саме в колі, стоячи (або сидячи) обличчям один до

одного, відчуваючи підтримку друзів, діти охоче і сміливо беруться за вирішення складних питань.

Якщо вчитель планує на уроці застосувати нову технологію, це зазвичай вимагає від учнів дотримання певних правил. Тоді доцільно запропонувати дітям подібне завдання в ігровій формі та під час спілкування в колі обговорити ці правила.

Ранкову зустріч можна вводити в структуру будь-якого уроку. Слідкуємо лише, щоб простежувався зв'язок з темою місяця. Наведемо приклади того, як ми планували подібну роботу.

3 клас

Інтегрована тема «Енергія»

Понеділок

Зустріч у колі.

1. Актуалізація опорних знань.

- Діти, давайте розпочнемо заняття у колі.
- Нещодавно ми почали вивчати нову тему з ІК «Я досліджую світ».

Давайте пригадаємо її назву за допомогою цеглинок.

Дівчата

Хлопці

- Об'єднайтеся у 2 групи: дівчатка і хлопчики. Використовуючи алфавіт, прочитайте слово. (Енергія)

- Що таке енергія? (Е – це величина, яка характеризує здатність об'єкта виконувати роботу)

- Чи маєте ви запаси енергії? Давайте перевіримо.

2. Руханка.

- Поверніться у коло і візьміть першу верхню цеглинку.
- Виконання руханки «Передай цеглинку через плече».
- А зараз ми об'єднаємося у три команди. Рахуватимемо: 1, 2, 3. 1 – замінимо рухом – підкинути цеглинку, 2 – плеснути по коліну, 3 – доторкнутися до підлоги.
- Займіть свої місця. Приєднайте цеглинку до башточки. Тримайте башточку в руках.
- 3. Відгадування загадок.
- Зараз дізнаємося, як будуть називатися ваші команди. Давайте відгадаємо загадки. Відгадка до загадки – цеглинка відповідного кольору.
- Що летить і не здоженеш? (Вітер)
- Що шумить без вітру? (Вода)
- Його не сіють, а воно кожного дня сходить. (Сонце)
- Хто запам'ятав слова-відгадки?
- Цеглинкою якого кольору можна позначити сонце, вітер, воду?
- Щоб дізнатися назви команд, спікери виберуть цеглинку з мішечка.
- 4. Групова робота.
- a) Презентуйте цеглинками свою команду.
- b) До слова енергія побудуйте башточку слів.
- c) Гра «Знайди пару».

1 група Кінь	трава
Ракета	пальне
Хлопчик	молочна каша
Холодильник	електрика
2 група Береза	сонячне світло
Автомобіль	газ
Літак	бензин
Мама	кава
3 група Лампочка	розетка
Гаряча вода	вугілля
Годинник	батарея
Вітряк	вітер

Вівторок

Інтегрований курс «Українська мова»

13 тиждень

Що означають слова генератор та генерувати?

Зустріч у колі.

1. Робота з анаграмою. (Вітер)

РВТІЕ

2. Пропедевтична робота зі словниковим словом генератор.

Гра «Мішечок ідей».

- Подумайте, як людина може використати енергію вітра. (Вчитель коротко записує відповіді дітей біля мішечка)

3. Робота з «Хмарою слів».

- Прочитайте слова. Серед поданих слів знайдіть спільнокореневі слова.

- Поясніть значення слова вітряк.

4. Майстер-клас з виготовлення вітрячка. (Підготовлена дитина презентує вітряк та розповідає, як виготовити його поетапно)

5. Перегляд мультфільму «Світ чекає на відкриття. Вітрогенератор» (<https://1plus1.video/mir-zhdet-otkrytij/1-sezon/9-seriya-vitrogenerator#player>).

- Спробуйте пояснити значення слова вітрогенератор, подивившись мультфільм.

- Що спільне та відмінне між вітряком та вітрогенератором?

Середа

Інтегрований курс «Я досліджую світ»

Як людина використовує енергію сонця, вітру, води?

Зустріч у колі.

1. Руханка «Вправні руки».
- Що ви відчули? Що відбулося?
2. Робота в групах.

Діти об'єднуються у три групи та отримують завдання.

1 група

- Придумайте «Хмару слів» до теми «Енергія».

2 група

- Пограйтесь у гру «Ти – мені, я – тобі». Спікер виймає з конверта стрічку зі словами з теми «Енергія», а учні по черзі повинні їх пояснити.

енергія
поновні джерела
непоновні джерела
сонце, вода, вітер, природне тепло Землі
вугілля, торф, нафта, газ

3 група

- Використовуючи цеглинки, складіть башточку слів з теми «Енергія».

3. Проблемне питання.

- Звідки береться енергія та що з нею відбувається?

4. Робота з малюнками в групах.

<p>1 група</p> 	<p>2 група</p> 	<p>3 група</p>
--	--	--

- Поясніть перетворення енергії.
- 5. Дослідження «Шкільний пенал».
 - Використовуючи піктограми, спробуйте з'ясувати, які джерела енергії задіяно, щоб ви змогли користуватися речами з пенала. (Енергія сонця (води, вітра), електрична енергія, корисні копалини, енергія рослин, енергія машин та механізмів)

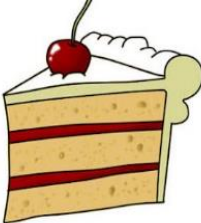

Четвер

Математика

Додавання і віднімання круглих чисел.

Зустріч у колі.

1. Опитування «Як я відновлюю енергію» за допомогою цеглинок.
2. Складання простих задач за результатами опитування.
3. Усний рахунок. Технологія «Карусель». Гра «Пригости смаколиком».

<p style="text-align: center;">$60 + 80$</p> 	<p style="text-align: center;">$160 - 70$</p> 	<p style="text-align: center;">$520 + 80$</p>
<p style="text-align: center;">$140 - 60$</p> 	<p style="text-align: center;">$160 - 90$</p> 	<p style="text-align: center;">$380 + 150$</p>

$140 - 80$ 	$420 - 300$ 	$350 - 100$
$70 + 90$ 	$770 - 160$ 	$380 + 10$

П'ятниця

Інтегрований курс «Я досліджую світ»

Що робити, якщо відчуваєш брак енергії?

Зустріч у колі.

1. Робота з цеглинками.

- Візьміть одну цеглинку з башточки, що відображає ваш настрій.

Обгрунтуйте свій вибір.

- Чому у дітей різний настрій?

2. Мозкова атака.

Що дає енергію?

Колективне складання асоціативного куша.

3. Робота в групах. Гра «Склади картинку з пазлів».

- Поясніть, як можна відновити енергію?

1 група

2 група

3 група

Тема місяця «Чарівні перетворення»

Понеділок

Українська мова

Зустріч у колі.

Проблемне питання «Як письменники перетворюють звичні речі на незвичні?» Вивчаємо твір М. Слабошпицького «Де туман живе?»

1. Перегляд відео «Туман в Карпатах».
2. Групове заняття: складання «асоціативного куща» до слова туман.

Відбувається актуалізація знань про перетворення води в природі. В ході уроку «кущ» поповнюється новими асоціаціями. Діти досліджують, чим художній твір відрізняється від наукової статті.

Вівторок

Природнича освітня галузь

Проблемне питання «Чому восени опадає листя?»

Тема: Значення природи в житті людини.

Зустріч у колі.

1. Вислуховуємо гіпотези дітей щодо проблемного питання, визначаємо опитуванням групи підтримки кожної з гіпотез.

2. Створюємо діаграми, використовуючи технологію «Шість цеглинок» (повертаємося до діаграми в кінці уроку, коли знайдено достатньо аргументів на підтримку однієї з гіпотез).

Середа

Соціальна та здоров'язбережувальна освітні галузі

Проблемне питання «Чому не можна спалювати листя? Як безпека перетворюється на небезпеку?»

1. Новини. Оголошення теми та проблемного питання уроку. Перегляд мотиваційного відео.

2. Групове заняття: збір інформації для створення плакату. Технологія «Магніт». Діти висловлюють свої думки з приводу проблемного питання та пропонують короткі формулювання для плакату.

На уроці створюємо плакат та обговорюємо шляхи вирішення проблеми: як небезпеку перетворити у безпеку?

Четвер

Математика

Проблемне питання «Як перетворюються одиниці вимірювання довжини?»

Тема: Периметр прямокутника і квадрата. Задачі на знаходження периметра.

Зустріч у колі.

1. Новини класу. Пригадуємо одиниці довжини, які доцільні для вимірювання в межах класної кімнати, і об'єднуємося в групи «Міліметри», «Сантиметри», «Дециметри», «Метри».

2. Групове заняття.

- «Міліметри». Вимірюють довжину і ширину підручника, знаходять периметр, висловлюються щодо доцільності використання цих одиниць вимірювання.

- «Сантиметри». Знаходять периметр запропонованого квадрата, будують прямокутник з таким самим периметром.

- «Дециметри». Викладають квадрат і прямокутник із цеглин LEGO, обчислюють та порівнюють периметри цих фігур.

- «Метри». Беруться за руки, готуються продемонструвати «квадрат», а потім перебудуватися на «прямокутник» (не розмикаючи рук). Припустити, чи зміниться периметр цих фігур?

(Учитель має проконтролювати кількість дітей у цій групі)

П'ятниця

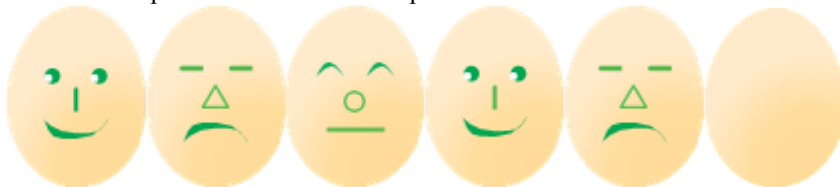
Природнича освітня галузь

Проблемне питання «Чим цікаве яйце?»

Зустріч у колі.

1. Вимір емоційного стану дітей. Пропонуємо учням створити смайлик настрою на шаблоні яйця. Оголошуємо тему заняття.

2. Вправа «Визнач закономірність».

Технологія ЗХД. Заповнюємо дві колонки таблиці.

Знаю	Хочу довідатися	Дізнався/дізналася

Наприкінці уроку діти доповнюють третю колонку таблиці.

Отже, ранкові зустрічі у другому циклі навчання можуть набувати нових форм. Вони не обов'язково повинні бути «ранковими», можуть вводитися в структуру будь-якого уроку. І називати їх можна по-різному, наприклад, «Дружнє коло» або «Зустріч у колі». Головне, щоб вони не втрачали ознак демократичного та невимушеного спілкування.

Список використаних джерел та літератури

1. Нова українська школа: порадник для вчителя : навч.-метод. посібник. Київ : Літера ЛТД, 2019. С. 43.

Алла Задосенко,
старший учитель, учитель початкових класів
Вакуленчуківської ЗОШ І–ІІІ ступенів
Чуднівської міської ради

МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ ЛЕПБУКІВ

Кожен з нас в дитинстві мріяв про чарівну книгу, цікаву та незвичну.

Яка сама могла б складатися, повертатися. Щось у ній ховається, скручується, спливає. Ми маємо можливість створити таку нову книгу і втілити всі наші мрії. Ця книга називається Лепбук.

Що ж таке лепбук?

Лепбук (з англ. lap – коліно, book – книга) – це книга, яку кладуть на коліно. Але вона більш нагадує саморобну інтерактивну папку чи зошит, в яку збираються і яскраво оформлюються різноманітні пізнавальні матеріали з певної теми вивчення. І замість сторінок у неї кишеньки, складанки, міні-книжечки із сюрпризами, вставки, рухливі деталі, віконця з цікавою інформацією щодо предмета вивчення. Її зручно розглядати, перекладати на свій розсуд, користуватися вміщеними матеріалами. Таку папку постійно можна доповнювати чимось новим.

Отже, лепбук – це новітній спосіб організації навчальної діяльності зі школярами. Це – гра, творчість, пізнання і дослідження нового, повторення і закріплення вивченого, систематизація знань і просто цікава форма спільної діяльності дорослого і дитини.

Створення лепбуків – це процес пошуку, опрацювання та збереження цікавої інформації у незвичній формі.

Перевага створення лепбука в тому, що він і створюється, і оформлюється власноруч та за власним смаком. Це дозволяє структурувати інформацію, активно долучатися до навчального процесу і проявляти творчі здібності школярів. Завдяки цьому процес пізнання стає дійсно захопливим!

Навіщо створювати лепбук? Це весело, цікаво і корисно. Завдяки цьому методу навчання здійснюється у ігровій формі і має такі переваги:

1. Учень за своїм бажанням систематизує інформацію з теми, яка вивчається, тому краще розуміє і запам'ятовує матеріал.

2. У будь-який зручний час дитина має змогу повторити вивчене. Для цього потрібно просто відкрити лепбук і переглянути зроблену своїми ж руками книжку.

3. Цей метод навчання також допомагає навчитись дитині самостійно збирати, відокремлювати та систематизувати матеріал. Це вміння надзвичайно важливе для людей сучасного суспільства.

4. Якщо лепбук створюється не індивідуально, а у групі, тоді учні вчаться командній взаємодії.

Лепбук дозволяє узагальнити та систематизувати знання учнів з певної теми, сприяє формуванню цілісної картини світу. Це індивідуальна робота в команді на загальний результат. У процесі роботи над лепбуком відбувається взаємне навчання членів команди, організація пошукової та творчої роботи.

Темою папки-лепбуку може бути абсолютно будь-яке явище, предмет чи істота. Тема повинна бути цікавою і доступною. Залежно від віку та розвитку учнів можна підібрати рівень заглиблення в тему. Від цього і буде залежати кількість сторінок, кишень та наповнення лепбуку.

Хто має створювати лепбуки? Звичайно, діти. Тільки так досягається найкращий ефект. Дитина має самостійно обирати та розміщувати інформацію, обирати найдоцільнішу форму. Вона малює, клеїть, креслить, тобто працює з інформацією. А завдання вчителя – забезпечити учнів ресурсами та консультаційною допомогою.

Як зробити Lepbook власноруч?

Для цього знадобляться такі матеріали:

- аркуші картону (для заготовки основи);
- папір (білий, кольоровий, для квілінгу, розмальовки тощо);
- олівці, кольорові ручки, фломастери, маркери для підписів та розфарбовування;
- ножиці (звичайні та фігурні);
- клей ПВА, скотч, степлер;
- декоративні елементи (наліпки, малюнки тощо);
- кольоровий принтер (якщо шаблон розробляється в електронному варіанті).

Програми для створення лепбуку:

Microsoft Power Point

Microsoft Word

Adobe Photoshop

Але найголовнішим для створення лепбуку є фантазія.

Скільки часу потрібно, щоб виготовити лепбук? Учні не можуть швидко створювати лепбуки. Для цього потрібен час. Тому, зазвичай, у початковій школі їх роблять впродовж кількох днів або кількох уроків в один день. Інколи клас починає створювати лепбук з першого дня тематичного тижня, а закінчує в останній день. У такий спосіб учні щодня опрацьовують нову інформацію і можуть доповнювати лепбук.

Етапи створення лепбуку-саморобки

1. Вибір теми. Тема лепбуку може бути як підсумковою, загальною, так і вузькою: присвячена літературному твору, певним визначним подіям, темі тижня тощо.

2. Складання плану. Спочатку, перед тим, як створювати проєкт, треба попередньо спланувати, що саме має бути у лепбуці. Адже це не просто книжка з кишеньками та малюнками. Її зміст повинен творчо розкривати тему.

Ця частина роботи є дуже важливою. Тому вона цілком виконується педагогом, і саме від вибору окремих підтем залежить, яку кількість інформації засвоїть дитина, наскільки різнобічною, цікавою та потрібною для дитини буде вона.

3. Створення макету. Потрібно візуалізувати план на папері, аби чітко бачити, в якому порядку і де саме будуть розміщені частини, що розкривають тему.

4. Підготовка складових. Чим більше мінікнижечок, тим цікавіший лепбук. Тому діти з цікавістю та захопленням виготовляють спеціальні фігурні конвертики, 3D-листівки, пазли, кишеньки, гармошки, висувні чи обертаючі деталі, дверцята у віконечках, блокнотики з чистими аркушами для приміток тощо.

5. Посадження основи та складових. Після створення ідеї та заготовки складових необхідно докласти зусиль, щоб намалювати та приклеїти всі кишеньки охайно. Адже кінцевий результат залежить і від охайності, і від якості підбраного матеріалу.

6. Для чого використовувати лепбук?

Для повторення та закріплення навчального матеріалу; для організації учнівських презентацій (в групах, парах, назагал); для формувального оцінювання; для навчання учнів молодших чи паралельних класів.

Чому лепбук подобається дітям? Лепбук – це набагато більше, ніж кілька скріплених між собою аркушів. Це світ дитячої творчості та пізнання. Лепбук має безліч функцій. Його частини можуть розкриватися, як карта, містити кишеньки, спливаючі фігурки, що розповідають історії, а

найголовніше – діти самі обирають, що будуть робити, маючи в запасі ідеї, запропоновані вчителем.

Як організувати роботу з виготовлення лепбука?

1 етап. Виготовляємо форми та розміщуємо інформацію. Розглядаємо та виготовляємо окремі мінікнижки, які стануть частинами лепбука. Розглядаємо та виготовляємо чарівні кишеньки, розміщуємо в них картки з інформацією. Створюємо об'ємні аплікації з паперу.

2 етап. Створюємо лепбук за інструкцією вчителя. Поміщуємо назву теми і малюнок. Формуємо кластери, розподіляємо інформацію по площині лепбука, добираємо форми для представлення інформації, створюємо та розміщуємо інформаційні блоки.

3 етап. Створюємо лепбук самостійно. Це може бути індивідуально, в парі або в групі.

Розглянемо види мінікниг, які можуть стати частиною лепбука з теми «Людина і природа восени» (Я досліджую світ. 2 клас).

1. Книжка на одну сторінку – One page book (one page – одна сторінка, book – книжка). Найлегша та найуніверсальніша. Діти вчитимуться розподіляти інформацію частинами та в певній послідовності. Її можна зробити прямокутну чи квадратну різних розмірів.

На ній діти можуть позначити 3 періоди осені: рання осінь, золота осінь, підзимок.

2. Книжка-кодекс. Вона виглядає як книжка на одну сторінку, але містить крім титульної і останньої сторінки, яка кріпиться на лепбук, чотири або шість внутрішніх сторінок.

Діти записують та малюють явища неживої природи (дощ, вітер, гроза, хмари, райдуга, снігопад).

3. Багатошарова книжка, або книжка-сходинка – Layer book (layer – шар, book – книга). Виготовляється з паперу різної довжини, який складений та зшитий разом. Її можна робити з паперу різних кольорів. Сторінки книги можуть розташовуватись горизонтально або вертикально. Така багатошарова книга потрібна, щоб створити список об'єктів, які пов'язані між собою певними зв'язками. Діти позначають явища живої природи восени (утворення плодів, пожовтіння листя, відліт птахів, листопад).

явища живої

4. Книга з вкладками. Використовується, щоб створити список подібних речей, продемонструвати логічні операції, узагальнені поняття, продемонструвати перехід від малого до великого. У такій книзі, зазвичай, 3–4 вкладки.

Вкладки можуть бути розташовані вгорі, по обидва боки або внизу.

Діти записують свої спостереження за природою восени в послідовності: нежива природа, жива природа, життя людей.

5. Акордеонна книга або книжка-гармошка Accordion book. Її використовують, щоб продемонструвати будь-які послідовності, процеси, події, алгоритми. Також ця книжка стане у пригоді, щоб скласти список однорідних об'єктів. Вона може розгортатися вгору, вниз, вліво, вправо, бути як короткою, так і довгою.

Діти записують процес утворення хмар, види хмар та їх розташування на різній висоті від поверхні землі. (Вода – пара – шаруваті хмари (розташовуються найнижче) – купчасті (розташовуються посередині) – перисті (розташовуються найвище).

6. Фан-книга, або книга-віяло. У цій книзі може бути стільки сторінок, скільки вам потрібно. Щоб її з'єднати, використовується паперова застібка або брадс. Сторінки можна вирізати будь-якої форми.

В цій книзі діти мають змогу позначити властивості повітря (не має форми, безбарвне, без смаку, запаху, займає весь простір, газоподібний стан).

7. Книга-віконце Flip flap book (flip flap – перевернути, відкидний борт, book – книга). Це книжка у вигляді віконечок, що відчиняються. Можна обрати розмір віконечок та їх кількість. Вони можуть відчинятися з різних боків. Часто такі віконечка використовують, щоб розмістити ключові слова та малюнки до них. Або щоб продемонструвати список чи послідовність.

Діти розкривають тему «Як восени розселяються рослини» (калина, шипшина, горобина – за допомогою птахів; горіхи, жолуді – за допомогою тварин; квіткові рослини – за допомогою вітру тощо).

8. Книга прапорців Fleg book (fleg – прапор, book – книга). Кілька аркушів паперу розміщуються на основі наче прапори. Якщо розмістити такі прапорці вгорі та внизу, буде ефект сторінки, яка летить. За допомогою такої книги можна створити список ключових понять чи об'єктів, записати історію.

У цій книзі діти можуть намалювати, як отримати природні барвники.

9. Книга-пара Matchbook (match – пара, book – книга). Книжка для запису пар: малюнок – підпис, герой – опис, поняття – визначення. Книжку-пару використовують, щоб записати ключові чи словникові слова, парні об'єкти, аналогії.

За допомогою книги-пари та користуючись підказками, діти можуть повторити будову комах (голова, груди, черевце, крила, 6 лапок), риб (голова, плавники, тіло вкрите слизькою лускою) тощо.

10. Чотирикутна книга Four corner book (four corner – чотири кути, book – книга). Щоб створити цю книгу, потрібен квадратний аркуш паперу з кутами, складеними в центр. Ви отримаєте 4 секції, тому ця книга найкраще підходить для інформації, яку потрібно розподілити на 4 частини.

У цій книзі діти записують 4 пори року та виділяють іншим кольором осінь.

11. Квадратна незавершена книга. Ця книга займає мало місця на площині лепбуку, але розгортається за його межі. Інформація про об'єкт розподіляється на 4 складові та однією властивістю наче пов'язується з іншими об'єктами. Так можна демонструвати також взаємозв'язки. Книгу використовують для аналізу об'єктів та створення послідовностей.

За допомогою цієї книги можна проаналізувати, чому жовтіє листя восени. (Холод, зменшення сонячного світла, нестача води в листку, руйнується зелений барвник, стають помітні інші кольори.)

12. Книга з трьох частин. Книга з трьох частин дозволяє розміщувати інформацію про поняття: слово, малюнок, визначення. Або створювати історії: зачин, основна частина, кінцівка.

Використовуючи книгу з 3 частин, діти складають історію про ластівку, яка змушена летіти в теплі краї.

13. Кругова книга Circle book (circle – коло, book – книга). Кругова книга містить 6 розділів без титульної та задньої сторінок. Вона підходить, щоб розміщувати інформацію, яку ділять на 6 складових. Її використовують, щоб продемонструвати послідовності або частини одного цілого.

У цій книзі діти можуть записати, як люди готуються до зими (збирають врожай, роблять заготівлі на зиму, висівають озимину, збирають опале листя, утеплюють свої будинки тощо).

14. Книга-колесо Wheel book (wheel – колесо, book – книга). Книга-колесо підходить для створення коротких списків або запису короткого процесу. Дітям особливо подобається поворот колеса. Для цього знадобиться паперова застібка чи брадс.

У цій книзі діти можуть написати загадку і декілька відгадок, одна з яких вірна. Поворотом колеса знаходять правильну відповідь.

15. Спливаюча книжка Pop-up book (pop-up – вискочити зненацька, book – книга). Можна вирізати паперові фігурки героїв, які вивчаються, або інші об'єкти, які будуть підніматися над аркушем. Ви прикріплюєте їх на лепбук і маєте ефект. Також можна приховати фігурки за допомогою паперових накладок.

Діти клеять паперову фігурку рослини або тварини з даної теми. Pop-up – це одна з найцікавіших конструкцій, яка приносить дітям неймовірне задоволення.

Як показує практика роботи в НУШ, лепбукінг – ефективний метод, який дозволяє розвивати різносторонню творчу особистість. Загалом лепбук – це: нова, універсальна форма організації освітньої діяльності для розвитку креативності та самостійності школярів в умовах сучасної освіти; новітній спосіб систематизації та узагальнення знань; універсальний засіб.

Лепбук – це чарівний світ пізнання та творчості. Тож створюймо лепбуки разом з учнями.

Список використаних джерел та літератури

1. Большакова І. Лепбук. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xRRqOk0vXg>.
2. Блохіна Е., Лиханова Т. Лепбук – книга на колінах. *Обруч*. № 4. 2015. 206 с.
3. Грушинська І. В., Хитра З. М. Я досліджую світ : підручник для 2 класу закладів заг. сер. освіти : у 2 ч. Ч. 1. Київ : Орion, 2019. 144 с. : іл.
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017.
5. Руденко А. Технологія виготовлення лепбуків. URL: <https://naurok.com.ua/post/metod-lapbook-yaskravo-tvorcho-piznavalno>.
6. 10 ідей щодо створення складових елементів Lapbook. URL: <https://naurok.com.ua/post/10-idey-schodo-stvorennya-skladovih-elementiv-lapbook>.

Тетяна Біжан,
заслужений учитель України,
вчитель початкових класів
Коростенської міської гімназії

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ТЕМАТИЧНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний період розвитку освіти спонукає всіх учасників освітнього процесу змінювати себе, своє ставлення до навчання, до інформаційного потоку, до життя. Як вчителі, так і учні та батьки щодня мають освоювати нові підходи, прийоми роботи з інформацією та нові шляхи вирішення проблем і завдань.

Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [1].

Однією з умов досягнення такої мети є організація освітнього процесу з використанням діяльнісного підходу та міжпредметної інтеграції, яка може бути реалізована за рахунок проведення інтегрованих курсів, тематичних днів чи тижнів та інтегрованих уроків. Тематичне навчання – це навчання на основі інтеграції змісту навчального матеріалу з різних навчальних дисциплін навколо однієї теми.

Державний стандарт початкової освіти передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі. Це означає, що учні під час навчання оволодівають певним діяльнісним досвідом, і саме вчитель має творчо організувати роботу молодших школярів на уроках так, аби діяльність стала основою, засобом і головною умовою розвитку особистості учня. До того ж у Державному стандарті подано обов'язкові результати навчання здобувачів освіти саме з урахуванням діяльнісного підходу: дослідження ситуацій, моделювання процесів, критичне оцінювання даних, висловлювання думок, застосування досвіду, пошук відповідей, експериментування тощо.

Діяльнісний підхід – це така організація освітнього процесу, за якої головна увага приділяється активній, різнобічній, продуктивній, максимально самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів. Основна ідея діяльнісного підходу у навчанні полягає в тому, що діяльність є засобом формування і становлення особистості учня, який отримує знання не в готовому вигляді, а здобуває їх сам, користуючись власним досвідом.

У своїй діяльності сучасні вчителі вдало поєднують діяльнісний підхід з тематичним, завдяки чому уявлення дитини про світ буде не лише цілісним, а й більш зрозумілим, доступним і знайомим. Бо за тиждень обов'язково знайдеться та сторона теми, в якій дитина має досвід – це надасть їй впевненості у собі, мотивуватиме до розвитку і отриманню нових знань.

Отож, впроваджуємо тематичне навчання і протягом тижня не даємо дітям готові знання, а разом з учнями досліджуємо тему, моделюємо, шукаємо інформацію, дискутуємо і врешті-решт робимо висновки та створюємо освітній продукт.

Існує думка, що легко здійснювати тематичне навчання, працюючи за типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна, а якщо ми працюємо за типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом О. Я. Савченко, то тематичне навчання не впроваджується. Але не програми чи підручники впливають на реалізацію діяльнісного і тематичного підходів у навчанні – важливою умовою є ініціатива вчителя, його бажання і творчість. Впровадження тематичних тижнів цілком можливе під час роботи за будь-якою програмою, у різних умовах навчання, з різною наповненістю класів.

Ми працюємо за програмою, розробленою під керівництвом О. Я. Савченко, і впроваджуємо тематичні тижні. Складаючи календарне планування, вчитель може спланувати теми тижнів сам або використати модельну навчальну програму, чи на початку року зібрати запити своїх учнів щодо тем. Потім розташувати їх у логічній послідовності. Якщо ж протягом навчання виникає нова ідея, сміливо змінюємо тему і йдемо за думками своїх учнів. Під час роботи над темою тижня ми разом з дітьми створюємо інтелект-карту, додаючи нові гілки щодня. Така карта весь час знаходиться на окремій дошці, поступово розростається і наповнюється новою інформацією та образами. Час для такої роботи виділяємо на ранковій зустрічі і на різних навчальних предметах, а також у позаурочний час.

Діємо за алгоритмом.

1. Понеділок. Тема, мета, запити.
2. Вівторок. Гілки інтелект-карти.
3. Середа. Гілки інтелект-карти. Дослідження.
4. Четвер. Гілки інтелект-карти. Моделювання.
5. П'ятниця. Емоції. Творчість. Рефлексія.

Понеділок. Визначаємо тему і мету, збираємо запити учнів.

Учителю необхідно організувати гру, поставити проблемне питання, яке має підвести учнів до теми тижня. Важливо створити таку ситуацію,

щоб діти ніби самі придумали тему, або дійсно взяти тему таку, яку запропонували учні. Розуміння того, що це їхній вибір, їхня ідея, позитивно впливає на інтерес до нового, на емоційний відгук до процесу навчання і має стати головним мотиватором у діяльності. Важливо виявити, наскільки актуальною є тема, які знання вже мають діти, тому використовуємо «шкалування», таблицю ЗХД, «асоціативний куш».

Наступним кроком є збір запитів учнів. Учні можуть написати на стікерах те, про що б вони хотіли дізнатись з цієї теми, розмістити у «Кошику ідей» або на дошці. Якщо ж діти ще не вміють писати, вчитель може сам записати усі озвучені учнями питання, щоб знати, що цікавить дітей з теми тижня, зрозуміти, як ця інформація співвідноситься з програмовим змістом навчального матеріалу. Потім ці запити потрібно згрупувати і продумати, які гілки інтелект-карти можна утворити, які завдання на уроках дадуть можливість учням отримати нову інформацію, новий досвід.

Після отриманих запитів разом з учнями формулюємо кінцеву мету, очікувані результати роботи над темою, щоб зрозуміти, який продукт треба створити на кінець тижня. Мета має бути чітка і конкретна, а продуктом може стати інтелект-карта, лепбук, модель, слайд-шоу, виставка...

*Тема тижня «Ми –
мандрівники».
Понеділок*

Отримавши підтримку учнів, роздруковуємо чи пишемо разом з дітьми тему і кріпимо на окрему дошку по центру. Саме тут протягом тижня щодня буде з'являтися нова інформація, цікаві завдання, картинки на магнітах.

Доречно запропонувати учням у вільний час пошукати інформацію з теми, спитати батьків, почитати літературу, принести до класу предмети, що стосуються теми.

А далі вчитель планує роботу на тиждень, враховує, які матеріали й обладнання можуть знадобитися, продумує «велику ідею» – той висновок, який діти зможуть зробити у п'ятницю, коли дослідять і дізнаються більше з теми, що вивчали.

Вівторок. Розміщуємо перші гілки інтелект-карти. Створюємо символи і малюнки.

Учитель розміщує на дошці перші гілки ментальної карти, використовує

*Тема тижня «Ми –
мандрівники». Вівторок*

«мозковий штурм», записує на дошку думки дітей. Інтелект-карта – це спосіб графічного зображення процесу мислення, тому обов'язковою умовою є використання умовних позначень, малюнків, піктограм. Діти мають самі запропонувати, якими картинками можна було б замінити слова. Варто доручити учням виконати малюнки до слів, можливо це буде робота для груп. Навіть першокласникам під силу створити оригінальні умовні позначення, вирізати їх і приклеїти на магніти. Розміщені власноруч такі об'єкти допомагають дітям відчувати свою причетність до спільної роботи.

Але вчитель повинен пам'ятати, що вивчення теми – не лише розвага для дітей, тому має відшукати у навчальному матеріалі, поданому в підручниках, завдання, які перегукуються з темою тижня, або ж самостійно дібрати вправи і ігри, що допоможуть поєднати навчальний матеріал з темою тижня. Таким чином, працюючи на різних уроках, діти мають відчувати, що вони «в темі», а також розуміти, що завдяки темі тижня можна вивчати різні предмети. І результати виконаних таких завдань потрібно додати до інтелект-карти на дошці.

Тема тижня «Ми – мандрівники». Середя

Середя. Додаємо нові гілки на карту. Продовжуємо виконувати завдання з теми тижня під час різних навчальних предметів. Проводимо дослідження.

Кожну тему можна і потрібно досліджувати, але найголовніше, щоб саме дослідження була цікавим для маленьких дослідників. Починати слід з того, що потрібно вчити дітей шукати проблему, висловлювати припущення і гіпотези. А вже потім проводити експерименти, опитування, опрацьовувати дані, вносити їх у таблиці, презентувати результат. Пропонуємо кожній групі по черзі бути дослідниками. Кожен тиждень – інша група. Результати досліджень також мають знайти місце на гілці інтелект-карти.

Четвер. Гілки інтелект-карти. **Моделювання.**

Перед тим як моделювати, діти повинні якомога більше дізнатися про об'єкт вивчення, а вже потім, використовуючи істотні ознаки, створювати модель предмета, явища чи процесу. Така діяльність є цікавою та допоможе і при ознайомленні учнів з темою, і при діагностиці отриманих

Тема тижня «Ми – мандрівники». Четвер

знань. Моделювання – це створення життєвих ситуацій, участь у рольовій грі, створення об'єктів з використанням конструктора LEGO, пластиліну, 3D-ручки, природних матеріалів чи будь-яких інших підручних засобів. Важливо, щоб діти уявили, що тема, яку вони вивчають, – частина реального життя, набули нового досвіду або поділилися з друзями своїм власним.

П'ятниця. Рефлексія, емоції, творчість.

Існує думка, що людина найкраще запам'ятовує перше і останнє (речення, урок, вправи, події...). Тому варто останній навчальний день зробити найбільш яскравим і приємним. Саме час звернутися до готової інтелект-карти, пригадати, з чого все починалось, як працювали над темою тижня, які завдання запам'ятались. Ми рефлексуємо і зосереджуємося на усіх емоціях, які переживали протягом тижня, а ще малюємо, співаємо, танцюємо, граємо, йдемо на прогулянку, переглядаємо мультики у рамках вивченої теми.

Тема тижня «Ми – мандрівники». П'ятниця

Варто на цьому етапі перевірити, чи отримані всі відповіді на запити учнів, здійснити самооцінювання роботи над темою, подбати, щоб фотозвіт учнівської діяльності був доступний батькам учнів. Дітям легше буде розповісти вдома про роботу над темою, якщо перед очима буде інтелект-карта. Адже вона покликана активізувати пам'ять, допомогти відтворити знайому інформацію в логічній послідовності, викликати емоції.

Також діяльнісний підхід застосовуємо і при впровадженні моделей змішаного навчання, які рекомендується використовувати в роботі початкової школи відповідно до методичних рекомендацій щодо викладання навчальних предметів. Мова йде про такі технології, як «перевернутий клас», «ротация за станціями», «ротация за кімнатами». Це моделі системи змішаного навчання, яке гнучко поєднує в собі онлайн- та офлайн-частини. Поєднання таких елементів, як робота з комп'ютером, самостійна робота та спілкування з учителем, дає кращі результати для прогресу учнів та дозволяє робити навчання цікавим та більш ефективним, оскільки наші вихованці не отримують готову інформацію від вчителя, а здобувають її під час самостійної практичної діяльності.

Тема тижня «Море». 2 клас

До прикладу, модель «Ротація за станціями» передбачає проходження учнями кількох станцій в межах класу. Вчитель сам обирає кількість станцій і завдання для учнів, враховуючи кількість учнів у класі і можливості об'єднання в групи.

Станцій може бути щонайменше три, а при складанні завдань важливо врахувати, що час на виконання має бути однаковий для роботи на всіх станціях. Крім того, мають бути розроблені чіткі інструкції щодо роботи групи над завданнями. Команди переміщуються по класу за сигналом учителя, виконують завдання на станціях як самостійно, так і з вчителем, а також опрацьовують навчальний матеріал з допомогою комп'ютера, планшета чи смартфона.

Математика. 3 клас. Тема уроку «Периметр прямокутника і квадрата» (фрагмент уроку, групова робота)

- Об'єднаємо учнів у 3 команди.
- Кожній команді видаємо маршрутний лист (плей-лист) з порядком проходження станцій.
- Заздалегідь готуємо завдання і місце станцій.
- Озвучуємо правила і даємо сигнал.
- Команди займають місця на станціях відповідно до маршрутного листа.
- Команди розпочинають роботу за інструкціями.
- Після проходження всіх станцій і заповнення маршрутного листа проводимо презентацію робіт, самооцінювання.

1	2
<p>Станція «Практична робота»</p> <p>Учні отримують рулетку, сантиметр, лінійку, мотузку, крайку меблеву. Використовуючи таке приладдя, вираховують довжину крайки, необхідної для ремонту парти (периметр). Результат записують у плей-лист</p>	<p>Інструкція 1</p> <p>1. Розгляньте меблеву крайку. Як її використовують?</p> <p>2. Дізнайтеся: якої довжини потрібна крайка для ремонту вашої парти? (використовуйте різне приладдя)</p> <p>3. Запишіть відповідь у маршрутний лист.</p> <p>4. Запишіть кількість різних способів, якими можна виміряти периметр парти</p>

1	2
<p align="center">Станція «Робота онлайн»</p> <p>Учні отримують планшети чи смартфони з підключенням до інтернету. Переглядають відеопрезентацію, у якій потрібно прочитати казку «Прямокутники і Периметр». Виконують тести у GoogleForms за QR-кодом. Результат записують у плей-лист</p>	<p align="center">Інструкція 2</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. З допомогою телефону відскануйте QR-код. 2. Перейдіть за посиланням і прочитайте казку (читайте по черзі). 3. Відскануйте наступний QR-код. 4. Перейдіть за посиланням і виконайте тест. 5. Запишіть у маршрутний лист результати тесту
<p align="center">Станція «Працюємо з учителем»</p> <p>Діти отримують лінійки, аркуші в клітинку, формули і завдання від учителя: побудувати прямокутник. Учні діють за інструкцією, вчитель спостерігає, задає уточнюючі питання, координує роботу, якщо треба. Кожен з учнів будує свій прямокутник, вимірює довжини сторін. З карток, на яких написано формули обчислення периметра різних геометричних фігур, у тому числі прямокутника і квадрата, учні обирають потрібну і аргументують свій вибір. Якщо ніхто з дітей не побудував квадрат, це може зробити вчитель, щоб діти спільно дійшли висновку про зручне обчислення периметра квадрата за допомогою дії множення</p>	<p align="center">Інструкція 3</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. На аркуші в клітинку побудуйте свій прямокутник. 2. Виміряйте довжини сторін. 4. Оберіть потрібну формулу. 5. Обчисліть периметри. 6. Знайдіть суму отриманих результатів і запишіть число у маршрутний лист

За сигналом команди переміщуються на наступну станцію відповідно до маршрутного листа. Обов'язкова умова – пройти всі станції і заповнені маршрутні листи розмістити у класі.

Працюючи за моделлю змішаного навчання «Ротація за станціями», учні не лише закріплюють знання з математики, а й здобувають практичний досвід пошуку інформації з допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та вчаться використовувати набуті вміння у реальному житті.

Отже, наша спільна з учнями діяльність щодо вивчення цікавих тем щотижня, поєднання практичної діяльності, роботи онлайн та взаємодія у команді може допомогти інтегрувати різні освітні галузі та формувати ключові компетентності і наскрізні вміння. Вчимося разом з дітьми розуміти, що спільного у різних предметах, явищах і подіях, розвиваємо критичне мислення, креативність та вміння самостійно отримувати знання. Школа – це така модель суспільства, модель життя, в якій учні мають щодня діяти і навчатися проживати усі ситуації, що можуть трапитися з ними у майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text.
2. Модельна навчальна програма для 1 класу. URL: nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/Navchalni-materialy-na-1-tyzhden-zmist-Sajt-1.pdf.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja : navchalno-metodичний посібник. Київ : Літера ЛТД, 2019.
4. Рейчел Паркер і Бо Ст'ерне Томсен. Діяльнісний підхід у школі. URL: https://www.legofoundation.com/media/2866/wp_%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4-%D1%83-%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%96-_learning-through-play-at-school_ua.pdf.
5. Типові освітні програми. URL: mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf.

Оксана Янчук,
учитель-методист, учитель початкових класів
Ярунської ЗОШ І–ІІІ ст. Новоград-Волинського району
Житомирської області

СИСТЕМА СПОСТЕРЕЖЕНЬ І ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Концепцією «Нова українська школа» передбачено, що сучасна освіта реалізується через компетентнісний підхід, базується на принципах дитиноцентризму, педагогіки партнерства. Тому пріоритетним для освіти, що оновлюється, є посилення діяльнісних методів організації навчання, що ґрунтуються на засадах особистісно зорієнтованого навчання. Особистісно зорієнтована освіта програмує народження думки у процесі педагогічної співпраці, де учень ступає на шлях свободи пізнання, дослідного учіння, а педагог опановує способи розвивальної допомоги, педагогічної підтримки. Адже «знання не мають передаватися учневі для заучування в готовому вигляді, а конструюються, добуваються, генеруються ним у власній діяльності» [8, с. 15]. Оскільки компетентності є інтегрованим результатом освіти, набутих особистістю, «то і зміщуються акценти із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах» [2, с. 14].

Здобуття освіти передбачає самопізнання, формування в учнів позитивного ставлення до себе і навколишнього світу, засвоєння гуманістичних цінностей, розвиток творчих здібностей і уяви.

Варто пам'ятати, що дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу, дослідницька активність – природний стан дитини. А тому сучасна школа для дитини має стати школою радості, школою успіху, де б учень був оточений увагою, любов'ю і почувався б щасливою людиною. В. Сухомлинський застерігав педагогів: «...ставлення дитини до навчання як до блага, радості взагалі немислиме, якщо в її духовному розвитку немає бурхливого життя думки» [6, с. 335].

Формування активної позиції школяра – одне з першочергових завдань сучасної школи. Вчені (Л. В. Занков, Г. О. Люблінська, Н. О. Менчинська, М. М. Скаткін, М. Ш. Махмутов, Т. Ш. Шамова, Л. О. Варзацька, А. М. Фасоля, О. Я. Савченко та ін.) переконують, що тільки активна діяльність самого школяра є запорукою його успішного розвитку. Відповідно до цього зросла вага самостійних і творчих завдань, спостережень і досліджень, проєктної, пошукової діяльності, власних

узагальнень, висновків. Навчально-дослідницька діяльність учня стає однією із провідних форм навчання в сучасній школі.

Вітчизняною психологією і педагогікою встановлено, що є тільки один шлях здобуття знань – це розумова і фізична діяльність самих учнів, якою керує вчитель. Від того, як вона організована і якими засобами здійснюється, залежить обсяг і якість знань, умінь і навичок, яких учні набувають у процесі цієї діяльності (Г. С. Костюк). Лише безпосереднє залучення учнів у процес, який вимагає застосування активних самостійних зусиль думки, волі, почуттів, забезпечує оволодіння досвідом пізнавальної активності.

Саме урок дає можливість створити такі умови, аби учень став співтворцем, співучасником дійства, аби мав можливість у ході досліджень, випробувань, експериментів, практичної діяльності перевести незнання в пізнання, при цьому отримуючи радість, задоволення, гордість за себе, бажання знову зустрітися. Стрижнем уроку, як вважає академік О. Я. Савченко, повинно стати особистісно орієнтоване спілкування на уроці [4, с. 47]. Рамки уроку, система спостережень за довкіллям, дослідження дозволяють реалізувати поставлені цілі.

В. Сухомлинський вважав, що «перш, ніж відкрити і прочитати по складах перше слово, діти мають прочитати найдивовижнішу в світі книгу – «Книгу природи» [7, с. 43]. Вчений стверджував, що кожна подорож у природу є уроком мислення, уроком розвитку розуму.

Одним із джерел, що лежать в основі дитячої творчості, виступають спостереження за навколишнім світом – природою, працею людей, дитячими розвагами, суспільними подіями і явищами. Спостереження є основним методом пізнання навколишнього світу, важливим прийомом збагачення досвіду, словникового запасу, емоцій, методом формування життєво важливих компетентностей.

Як же навчити шестирічного першокласника пізнавати все нове з радістю і задоволенням, не стомлюючись? Варто нагадати, що, як писав А. Дистервег: «Поганий вчитель подає істину, хороший – вчить її знаходити» [1, с. 158].

А академік О. Я. Савченко переконувала, що для того, «щоб захопити школярів дослідженнями, треба прищепити їм спочатку смак до вдумливого нагромадження та осмислення спостережень, проведення короткочасних експериментів з відомими об'єктами, які відкривають нові властивості» [3, с. 211]. Реалізуючи завдання інтегрованого курсу «Я досліджую світ», ми не відмовляємося від власної системи спостережень за довкіллям. Намагаємося лаконічно вплести в канву програмового матеріалу. Найголовніше, щоб ця робота була систематичною і системною. Щоранку

діти зустрічають учителя, приготувавши свої уявні відеокамери, і чекають, куди їх спрямує вчитель в залежності від теми тижня і теми дня. Наш процес спостереження має особливу структуру:

- споглядання об'єкта, картини, процесу чи явища;
- здивування, захоплення, тому виникає запитання, бажання дослідити;

- розповідь, опис чи міркування над побаченим;
- за потреби проводиться дослідження;
- думки записуються або замальовуються;
- записи відредаговуються;
- презентація.

Спостереження проводимо щоденно на ранкових зустрічах або на уроках. Важливо план спостережень за довкіллям зорієнтувати на систему уроків, передбачити можливості системного використання міжпредметних зв'язків та інтегрованих видів діяльності. Визначаючи об'єкти спостережень, передбачаємо:

- проблемні запитання та завдання;
- використання медіапродуктів;
- види художньої діяльності;
- способи фіксації здобутого досвіду (малюнком, аплікацією, виробом, дібраним образним заголовком чи поетичним рядком).

У ході роботи нами вироблені правила спостереження:

- я придивляюсь;
- я прислухаюсь;
- я відчуваю;
- я бережу красу довкілля;
- я примножую;
- я розкажу.

Все побачене, відчуте, пережите намагаємося зберегти, використовуючи різноманітні засоби фіксації: малюнки, аплікації, гербарії, вироби з природного матеріалу – та зберігаємо в дитячих портфолію.

Уроки, де присутня пошукова діяльність, дослідження є тим сприятливим ґрунтом для того, щоб «перед малюком відкрився чудесний світ у живих барвах, яскравих і трепетних звуках, у казці і грі, у власній творчості, у красі, що надихає... серце, у прагненні робити добро» [5, с. 42].

У такий спосіб ми створюємо в учнів цілісну картину світу шляхом інтеграції, як вимоги об'єднання у ціле якихось частин чи елементів з метою подолання ізольованого викладання навчальних предметів.

Розгляньмо для прикладу фрагменти ранкових зустрічей та уроків.

Ранкова зустріч проходить на шкільному подвір'ї (1 клас).

Спостереження за довкіллям.

Мета: створення ситуації, в ході якої діти вчаться складати речення для висловлювання власної думки.

- Огляніться довкола: тут на нас чекають неймовірні чудеса. Лише пригадайте правила спостереження.

- Я придивляюся. Я прислухаюся. Я відчуваю. Я бережу. Я про все це кожному розкажу.

- Об'єднайтеся в групи за своїми картками (на картках зображено вушко, очко, сердечко). У торбинку спостережень складемо все, що вас здивувало. Налаштуйте зірке очко (I група), гостре вушко (II група), добре серце (III група).

- По небу пливуть хмарки, як коники, як слоники... На деревах великі і липкі бруньки. I т. д.

- Принесіть те, що почуло ваше гостре вушко. (II група)

- Чути, як гуркоче трактор. Він поспішає на поле. Я чую, як ніжно співає синичка: «Синь-синь». Я почув, як дятел барабанить по стовбуру дерева. Я чую, як вітер свище. I т. д.

- У нашій торбинці не вистачає того, що ви відчуваєте. (III група)

- Я щаслива, що прийшла весна. Мені приємно, що урок починається надворі. У мене гарний настрій, бо до нас посміхається веселе сонечко. I т. д.

- Візьмімо свою торбинку спостережень і ходімо до класу. Там на вас чекає щоденник вражень.

Інтегрований день «Восени пахне яблуками» (1 клас).

Мета: створення ситуації, в ході якої учні досліджують роль слів-ознак предметів у мовленні. Створення умов для засвоєння понять «число» і «цифра», «один», «багато» для порівняння предметів, об'єктів.

Складання загадки з використанням слів-ознак предметів.

- Сьогодні, діти, ми будемо вчитися складати загадки. Візьміть в руки по яблучку. Роздивіться його. Яке воно? Спинка яка? (Червоненька чи жовтенька, чи зелененька.) А боки? (Рябенькі, смугасті.) Тепер скуштуйте. Що скажете? (Соковите, солоденьке, духмяне.) А тепер пригостіть Маринку. (Маринко, ми тобі гостинчика принесли. Відгадай, що це? Спинка червоненька, боки рябенькі. Солодке і соковите.)

- На які питання відповідають слова: рябеньке, смугасте і т. д.? (Яке?)

- То як такі слова називаються?

- Давайте звіримося з підручником.

- Ви великі молодці. Ви словами, як пензликами, змалювали, або ще кажуть, описали яблучко. Ви назвали його ознаки. І не просто описали, а ще й загадку склали. Тепер ми її запишемо у свій журнал.

Бесіда і практична діяльність з метою вивчення нового матеріалу.

- Сьогодні ми будемо вчитися порівнювати предмети. Розгляньте свої яблучка в руках. У кого плід великий, а в кого маленький? У кого важкий, а в кого легкий?

Робота в парах.

- Порівняйте лінійки, що лежать на парті, підручник і зошит, два портфелі. Що про них можна сказати?

- Роздайте яблучка їжачкам (однакова кількість). Що ви скажете? Всім вистачило. А це означає, що предметів однаково або порівну.

- Розгляньте два кошики: де предметів більше, а де менше?

- А що можна зробити, щоб предметів стало порівну? (Один забрати або один покласти ще.)

- А хто може порахувати яблучка в кожному кошику? А хто такі цифри знає? - Станьте парами. Хто без пари? Про що це свідчить? Що можна зробити, щоб виправити ситуацію?

- Хто може підсумувати? Хто зробить висновок? Як це можна показати у вигляді смужок?

Цікаво проходило дослідження у 4 класі на уроці «Я досліджую світ» на тему «Фізичні і хімічні явища», де треба було з'ясувати, що таке замерзання, випаровування, плавлення, конденсація. Замерзання ми досліджували на ранковій зустрічі у шкільному гайку, де діти розглядали кристалики льоду на траві через лупу. Визначали температуру повітря на градуснику та з'ясовували, за якої температури відбувається замерзання. Шукали відповідь на питання, чому ж таких кристаликів немає на листочках на дереві?

Випаровування спостерігали, наливши кропу у чашку, залишивши воду у тарілочці, а на другий день її вже не було. Як таке могло статися?

Результати дослідів діти записують в інтерактивні зошити спостережень, роблять висновки, співставляють із науковими твердженнями.

Не менш цікавими є дослідження мовних явищ. Так, на уроці позакласного читання в 4 класі на тему «Леся Українка "Біда навчить"» діти досліджували написання частки НЕ з дієсловами. Учні, читаючи діалоги, виписували дієслова з часткою НЕ в один стовпчик, а в другий записували ці ж дієслова без частки НЕ. З'ясовували, чим вони відрізняються, для чого служить частка НЕ, як вона пишеться. Свої висновки співставили з науковими. З великим задоволенням на етапі рефлексії відзначали: «Тепер я

знаю, як пишуться дієслова з часткою НЕ, яка роль цієї частки. Які дієслова пишуться разом. Тепер я вмю писати такі слова».

В процесі такої систематичної роботи діти привчаються працювати самостійно, в парі, в групі, набувають вміння вести діалог, дослухатися до думки товариша, поважати її, погоджуватися або не погоджуватися, дотримуватися різних правил, використовувати медіа, тобто формувати ключові компетентності.

Після такої емоційної напруженої роботи кожен учень може пояснити, як він проводить дослідження, для чого це робить, що в результаті отримає і, найцікавіше, що відчуває.

Діти з нетерпінням чекають нового дослідження, нових вражень, нових відкриттів.

Видатний педагог К. Роджерс зазначив: «Не так важливо вчити дітей, потрібно створити ситуацію, у якій дитина просто не може не вчитися і робить це із задоволенням».

Список використаних джерел та літератури

1. Дистервег А. Избранные пед. соч. М. : Учпедгиз, 1956. 378 с.
2. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2019. 208 s.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Генеза, 1999. 368 с.
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : Магістр, 1997. 372 с.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ, 1978. 263 с.
6. Сухомлинський В. С. Вибрані твори : в 5 т. Т. 1. Київ : Рад. шк., 1976.
7. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Изд. 7-е. Київ : Радянська школа, 1981. 383 с.
8. Хуторской А. В. Методика личностно ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? : пособие для учителя. М. : Изд-во Владос-Пресс, 2005. 383 с.

Тетяна Ковальчук,
учитель-методист,
учитель початкових класів
лицею № 5 імені Т. Г. Шевченка
Коростишівської міської ради

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку системи освіти в Україні, у теорії і методиці навчання української мови чітко виокремлюється новий комунікативно-діяльнісний підхід, що дає змогу розглядати мовну систему в тісному взаємозв'язку з умовами її використання. Незаперечною істиною для кожного із нас є теза: «Із слова починається людина». Вочевидь, людина існує в мові, виявляє себе через мову, через спілкування прокладає місток для порозуміння з іншими людьми. Через віки дійшов до нас вислів Сократа: «Заговори, щоб я тебе побачив». У наш час цей вислів є ще більш актуальним, адже інформаційні і комунікативні потреби людини належать тепер до визначальних. Зросло значення інформації в житті суспільства, а також розроблено нові технічні можливості передачі інформації та її збереження. Однак сьогодні, як ніколи, людина потребує живого спілкування, тобто взаємодії з іншими людьми, взаєморозуміння, зворотної реакції на свої думки, поведінку, погляди.

Тому проблема мовленнєвого розвитку учнів є чи не найактуальнішою в методиці навчання української мови. Водночас це важлива складова частина навчального процесу. У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що «спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне і системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [1]. А стратегія нового напрямку в навчанні рідної мови, на яку орієнтують освітні документи, полягає в тому, що «метою вивчення української мови та літератури є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти із застосуванням засобів різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і

суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» [1].

Мовленнєва компетентність є основним джерелом комунікативної, яка має важливе значення у житті кожної людини. «Реалізація функцій комунікативної діяльності у взаємодії передбачає сформованість у молодших школярів умінь зосереджено слухати навчальну інформацію, повно або вибірково відтворювати навчальний матеріал з елементами логічної обробки; запитувати, відповідати, міркувати», – зазначає О. Я. Савченко [3].

Важливу роль для повноцінної навчальної діяльності здобувачів освіти НУШ відіграє вміння запитувати. Мислення починається там, де в учня з'являється потреба відповісти на запитання. «Прагніть, щоб ваші діти побачили, відчули незрозуміле, щоб в них виникло запитання, – писав В. О. Сухомлинський, – якщо вам цього вдалося досягти – маєте половину успіху... Адже запитання пробуджують бажання знати» [5].

В. О. Сухомлинський образно зауважував, що запитання учнів на уроці – «вузлики знань». Вони з'являються тоді, коли є потреба відповісти на цікаве запитання, з якого починається активне мислення. «Оволодіння учнями умінням запитувати повинно бути об'єктом цілеспрямованого формування», – зазначає О. Я. Савченко [3].

Для розвитку уміння задавати питання пропоную такі стратегії та прийоми:

1. Стратегія «Товсті й тонкі запитання»

Розгляньте таблицю 1, щоб зрозуміти суть даної стратегії

Таблиця 1

У цю колонку ми записуємо запитання, на які потрібна розгорнута, глибока, довга відповідь	У цю колонку ми записуємо запитання, на які відповідь має бути однозначною
Наприклад: <i>Яка головна думка прочитаного твору? Чому навчає вас поведінка героя?</i>	Наприклад: <i>Яка назва твору? Хто є автором даного твору? Назвіть головного героя</i>

Стратегія «Тонкі й товсті запитання» може використовуватись у таких навчальних ситуаціях:

- для організації взаємоопитування;
- для початку бесіди з теми, яка буде вивчатися;
- для визначення запитань, які залишилися без відповіді після вивчення теми.

2. Стратегія «Питальні слова»

Ця стратегія використовується тоді, коли учні вже мають деякі знання з теми і орієнтуються в основних поняттях, пов'язаних з матеріалом,

який вивчається. Вчитель просить учнів пригадати різні поняття, пов'язані з темою, і записати їх у ліву колонку, а у праву записати різні питальні слова (не менше 8–10). Після цього пропонується за 5–7 хв. поставити як можна більше запитань, враховуючи елементи двох колонок. Роботу можна виконувати в парах та групах. Одна умова! Учні не повинні знати відповіді на свої запитання. Для чого питати, коли відповідь відома? Таким чином, виходить кілька різноманітних запитань.

3. Прийом «6 Ч» (шість «Чому»)

Після закінчення вивчення теми прошу учнів об'єднатися у пари. Між ними відбувається діалог. Наприклад:

- Для чого вивчати тему «Речення»?
- Для того, щоб вміти зв'язувати за змістом слова.
- А для чого вміти зв'язувати за змістом слова?
- Для того, щоб виражати закінчену думку.
- А для чого виражати закінчену думку?
- Для того, щоб..... і так далі.

Завдяки цьому учні не тільки мають можливість встановити багато різноманітних зв'язків в рамках однієї теми, не тільки усвідомити більш глибокі причини даного поняття, але й визначити для себе потрібність вивчення. При цьому вони ніби переносять інформацію на життєвий, практичний рівень. У результаті набувають впевненості в собі.

В. О. Сухомлинський дає таку пораду: «Учити так, щоб знання добувалися за допомогою уже наявних знань... Добувати знання – це означає відкрити істину, відповідати на запитання ...» [5].

Значною мірою формування мовленнєвої компетенції відбувається на уроці читання. Читання є основою опанування всіх наук, розвитку людського інтелекту. В. О. Сухомлинський [6] писав: «Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці...» Василь Олександрович розглядав опанування навичками швидкого і свідомого читання як найважливіший інструмент у оволодінні знаннями, як умову для формування інтересу і бажання до знань, як передумову багатого духовного життя школяра і як засіб розвитку його мислення.

Читання – один з головних компонентів формування мовленнєвої діяльності школярів (слухання, мовлення, читання і письмо), що забезпечують розвиток комунікативних умінь і навичок. Мовленнєва діяльність не може бути повноцінною без оволодіння навичкою читання.

В. О. Сухомлинський вважав, що вчителі мають перейматися тим, щоб загальний розвиток дітей був на високому рівні, але насамперед вони мають навчити дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати й думаючи читати.

Саме так вчити учнів читати допомагає методична система ЧПКМ «Читання та письмо для критичного мислення» (ЧПКМ) – це спільний проєкт освітян усього світу. Мета якого – запропонувати школі навчальні методи, що розвивають критичне мислення учнів будь-якого віку на матеріалі будь-якого предмета [4].

Ця методична система дає вчителю можливість:

- активізувати мислення учнів на уроках;
- залучати учнів до обговорення навчальних проблем;
- показати різні точки зору;
- допомогти учням ставити власні запитання;
- мотивувати навчальну діяльність.

Методична система ЧПКМ у своїй структурі має традиційних три етапи уроку. Але постановка мети, завдань, використання методів та прийомів на кожному етапі є дещо іншими (табл. 2).

Таблиця 2

Етапи уроку	Актуальність етапу
<p>Актуалізація. Девіз: «Пробудіть, викличте зацікавленість, схвилюйте, спровокуйте учнів пригадати те, що вони знають». Учні активно пригадують все те, що вони знають з теми. При цьому встановлюють рівень власних досягнень, до яких можна додати нове. Це є вирішальним</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Те, що учень знає, визначає те, про що він може дізнатися. - Знання, пов'язані з досвідом учня, краще та швидше запам'ятовуються. - Створюються умови для «відкриття». - Підвищується роль учня на уроці
<p>Усвідомлення змісту. На цьому етапі вчитель має найменший вплив на учня. Учень знайомиться з інформацією. Він її аналізує, визначає своє особисте її розуміння</p>	<p>Розвиток умінь:</p> <ul style="list-style-type: none"> - працювати з інформацією; - працювати самостійно; - виділяти головне, суттєве; - формування компетентності учня з предмета
<p>Рефлексія. Найкритичніший етап уроку. Учень перетворює нове знання на своє власне, забезпечує довготривалість знань. Відбувається активний обмін думками</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Усвідомлення того, що було зроблено на уроці. - Демонстрація знань та того, як і де можна застосовувати знання. - Можливість замислитися над підвищенням якості роботи

Навчання учнів є ефективнішим, коли вони використовують цілий репертуар стратегій критичного мислення. Саме за допомогою цих стратегій у ситуації значущого навчання учні усвідомлюють процес навчання (Палінксар і Браун, 1989) [4].

Розглянемо класифікацію стратегій за можливістю їх використання (табл. 3).

Таблиця 3

Актуалізація	Усвідомлення змісту	Рефлексія
<ul style="list-style-type: none"> - мозкова атака - питальні слова - складання таблиці ЗХВ - обери позицію - дискусія в групах - передбачення - гронування - «метод прес» - вільне письмо 	<ul style="list-style-type: none"> - читання з передбаченням - читання за допомогою ключових термінів - взаємне навчання - читання з позначками - метод «Джигсоу» - порушена послідовність - «Товсті» й «тонкі» запитання - Сандерівська схема - систематизації питань Блума 	<ul style="list-style-type: none"> - «Ромашка» запитань - «Збережи останнє слово для мене» - діаграма Венна - Т-схема - сенкан - кубування - таблиця «Так – Ні»

Методична система пропонує принципи застосування різноманітних стратегій, які допоможуть як стимулювати та мотивувати навчально-пізнавальну діяльність, визначати мету і завдання уроку, тобто активізувати учнів, так і допомогти їм підтримувати зацікавленість роботою та навчатися вчитися самостійно. Наприклад:

Взаємне навчання [4]. Взаємне навчання здійснюється в групах. Учні по черзі виступають у ролі вчителя. Ця роль вимагає від них виконання п'яти завдань. Після того, як учні прочитали абзац (частину), один учень виступає в ролі вчителя:

1. Підсумовує те, що тільки що було прочитано.
2. Ставить 2–3 запитання про абзац і отримує відповіді учнів.
3. Пояснює ті моменти, як учні не зрозуміли.
4. Висловлює передбачення про те, що буде говоритись у наступному абзаці.
5. Дає завдання кожному прочитати до наступної зупинки.

Спочатку в ролі вчителя виступає сам вчитель, він часто звертається до схеми, коли проводить кожен етап дискусії.

Порушена послідовність. Учитель може записати п'ять або шість окремих подій з причинно-наслідкового ланцюжка, кожен на окремому папірці. Папірці перемішати. Учня пропонують розмістити їх за порядком. Учитель пропонує розглянути текст дуже уважно та під час читання з'ясувати, чи у тексті той самий порядок подій, який було визначено попередньо.

«Збережи останнє слово для мене» – це один із видів діяльності, який стимулює міркування та роздуми після прочитання тексту. У пропонованій системі цей вид діяльності забезпечує обговорення у класі прочитаного тексту – як тексту-оповіді, так і тексту-опису. Це метод особливо корисний щодо допомоги тихим і неохочим учням взяти участь у дискусії в класі [4]. Етапи методу:

- Під час читання учень шукає місце, яке вважає особливо цікавим.
- Учень виписує це речення на картку.
- На зворотному боці картки учень пише коментар.
- На наступний урок учні приносять свої картки і вчитель викликає когось прочитати вголос.

- Після того, як цитата була зачитана, учні коментують почуте.
- Щоб завершити обговорення, учень, який виписав цитату, зачитує свій коментар. Це останнє слово. Запам'ятайте: на цьому дискусія закінчується.

«Кошик вражень» - метод, який пропоную застосовувати після прочитання книги. Його мета – навчити аналізувати, оцінювати прочитане, висловлювати власну думку, викликати інтерес до читання, мотивувати до розширення читацького кола. Готуючись презентувати літературний твір, учні можуть користуватися такими пам'ятками:

Пам'ятка № 1

Ось книга, яку я прочитав/ла... Її назва..., її автор...

Це головний герой, якого я хочу вам представити (малюнок, загадка...).

Ось що про нього написано ... (зачитати уривок).

Книга так називається, тому що...

Ця книга навчає нас...

Пам'ятка № 2

Найбільше мені сподобався ... Це герой оповідання «...». Його автор...

Я хотів би мати ... своїм другом, тому що він ... Під час зустрічі з новим другом я порадив би йому...

Пам'ятка № 3

Назва книги. Автор книги. Головні герої. Основна думка.

Що найбільше сподобалося? Чому?

Кому можеш порекомендувати прочитати цей твір? Чому?

Визначальним у мовленнєвому розвитку учнів НУШ, у формуванні в них досвіду міжособистісного спілкування є комунікативно-мовленнєвий принцип, пов'язаний із джерелом інформації. Під час навчання відбувається інтенсивний розвиток усіх характеристик навички читання вголос і мовчки при провідній ролі смислового читання; учні оволодівають прийомами виразного читання, уміннями будувати власні висловлювання за змістом прочитаного (прослуханого), виявляти готовність уважно слухати і розуміти співбесідника, брати участь у діалозі [2].

Працюючи над літературними творами, доречно запропонувати учням завести спеціальні записнички «Скарбничка мудрих порад», куди

записувати ті речення, які для них є найбільш повчальними, найбільш значущими.

Наприклад, це може виглядати так:

«Щоб мама ніколи не плакала й не журилася, то щастя» («Яке щастя?»/ Чиста криниця, с. 44) [8].

«Ось і людина живе, щоб вічно жила її краса, – сказала бабуся. – Батьки живуть, щоб виховувати дітей. А діти потім народжують своїх дітей, щоб вічно жив людський рід» («Чорнобривці»/ Чиста криниця, с. 44) [8].

«Так Скляний Чоловічок учив хлопчика жити. Це була його совість» («Скляний чоловічок»/ Квітка сонця, с. 84) [7].

«Учитель був тепер спокійний: клас витримав іспит на людяність» («Горбатенька»/ Квітка сонця, с. 95) [7].

Отже, навичка читання – це основа, яка в майбутньому дозволить нарощувати духовний та інтелектуальний потенціал особистості.

Ураховуючи важливу особливість дитячої психології, що полягає у природній потребі дітей гратися, під час навчання в НУШ широко застосовую ігрові прийоми.

Видатний педагог В. О. Сухомлинський вважав, що «без казки, без гри дитина не може жити» [8]. Він висловив думку, яка стала основою розуміння значимості гри: «Навчайте граючись, а граючи навчайте» [8]. Ці слова містять у собі неабияку таємницю, яку Сухомлинський пропонує розкрити перед дітьми. Адже гра, ігрові ситуації дозволяють викликати в дітей потрібний мотиваційний стан: бажання першим правильно відповісти на запитання, вникнути у зміст матеріалу, що вивчається, самостійно поглиблювати його, проявити творчість; створюють ситуацію успіху для всіх і кожного. Для розвитку мотивації навчальної діяльності корисно проводити ігри з використанням стратегій методичної системи «ЧПКМ». Наприклад:

Гра «Хто найуважніший»

На дошці прикріплюються пронумеровані картки, на яких зображено героїв оповідань. Учитель зачитує фрагменти з цих оповідань, а діти піднімають табличку із цифрою, яка відповідає нумерації оповідання. Той, хто правильно відповів, отримує бал.

Гра «Лого»

Клас об'єднується у 4 команди. Кожна отримує однакові картки. Перша група карток містить назви творів. Друга – фрагменти з творів, а третя – назви дійових осіб. Завдання учнів вибрати із загальної кількості карток ті, що стосуються одного твору. Перемагає команда, яка швидше і правильніше виконає завдання.

Гра «П'ятий зайвий»

Учням зачитуються ключові слова одного твору. Завдання для дітей – впізнати зайве слово та назвати твір.

- Лялька, мама, блискавка, Зіна, *тато*. («Лялька під дощем»)
- Оля, Ніна, яблуко, *груша*, мама. («Яблуко в осінньому саду»)
- Федько, *футбол*, батько, домашнє завдання, мама. («Як Федько робив уроки»)
- Соловей, жук, *хлопчик*, квітучий сад, дівчинка. («Соловей і жук»)

Гра «Якого кольору слова»

Дітям роздаються твори В. О. Сухомлинського та вказується ключове слово. Завдання для учнів – знайти колір слова в тексті.

Сніг – сліпучо-білий, синюватий, сірий, фіолетовий. («Якого кольору сніг?»)

Листочки – світло-жовті, багряні, червоні, рожеві, зелені. («Осінній день у лісі», «Чому опадає листя з дерев»)

Гра «Перевтілення»

Учитель читає початок оповідання «Як їжачок до зими готувався» (Чиста криниця, с. 104 [9]): «Був собі в лісі їжачок. Знайшов він кімнатку в дуслі старої липи. Тепло в ній і сухо. От він там і живе.

Настала осінь. Падає жовте листя з дерев. Скоро й зима настане...»

Дітям необхідно продовжити оповідання від імені різних персонажів: від імені їжачка; старої липи; жовтих листочків; зими, яка скоро настане.

Гра «Один, два, чотири, всі разом»

Прочитайте текст.

ЯК БДЖІЛКА ЗНАХОДИТЬ КВІТКУ КОНВАЛІЇ

Вилетіла з вулика бджілка. Літає над пасікою й дослухається. Чує, десь далеко-далеко дзвенять дзвіночки. Летять бджілки на музику дзвіночків. Прилітає до лісу. А то дзвенять квіти конвалії. Кожна квітка – маленький срібний дзвіночок. У середині золотий молоточок. Б'є молоточок по сріблу – лунає дзвін, аж до пасіки лине. Ото так конвалія кличе бджілку.

I етап

Назвати, на які квіти сідають бджілки? (Діти по одному називають квітку)

II етап

Назвати, на які квіти ще сідають бджілки? (Робота в парах. Діти добирають прикметники до іменників)

Повідомити учням, що всі, хто любить квіти, поїде до Квіткової країни. Кожен вагон має свою назву:

I — Лісові квіти (дзвіночок, конвалія, ...).

II — Весняні квіти (тюльпан, піони, ...).

- III — Лугові квіти (ромашка, мак, ...).
 - IV — Осінні квіти (жоржини, хризантеми, ...).
 - V — Літні квіти (матиола, мальва, ...).
 - VI — Лікарські квіти (горицвіт, деревій, ...).
- Діти об'єднуються в групи.

III етап

Складання твору за аналогією.

Як бджілка знаходить квітку ... (робота проводиться четвірками).

IV етап

Прослуховування складених творів.

Гра «Портрет»

Прочитати твір. Скласти схему та дібрати характеристику героям цього твору:

- ім'я героя,
- зовнішність,
- вчинки,
- стосунки з іншими персонажами,
- моє ставлення до героя.

Гра «Заміни героя»

- Поміняти героїв твору місцями.
- Чи змінився сюжет?
- Як розвиватимуться події?
- Хто має вплив на розвиток подій у творі?

Гра «Машина часу»

Учні вчаться визначати залежність між сюжетом та часом, у якому відбуваються події. Працюють в групах. Перемагає та група, яка найшвидше, найцікавіше складе найкоротший новий твір за відомим сюжетом.

Гра «Намалюємо мультфільм» (створення простого медіапродукту)

Учні вчаться визначати головні події, які влітаються в основний сюжет оповідання «Мишкові купили велосипед», розрізняти головне та другорядне. Діти об'єднуються в групи, отримують завдання на картках, виконують його, обмінюються думками. У результаті виконання завдань має вийти мультфільм. Завдання:

- які малюнки можна намалювати до оповідання «Мишкові купили велосипед», щоб діти, які його не читали, зрозуміли зміст;
- виберіть серед поданих ілюстрацій найменшу кількість тих, за якими можна відтворити зміст оповідання;
- виберіть з твору або придумайте підписи до ілюстрацій.

Гра «Співавтори»

Виконуючи завдання цієї гри, учні вчать визначати залежність між елементами сюжету, запам'ятовувати їх. Учитель читає вголос оповідання «Чому голуби до Олега прилетіли?», або діти самостійно ознайомлюються з ним. Завдання:

- Придумати продовження твору.
- Які події могли б відбутися в майбутньому?
- Хто з героїв мав сильніший вплив на події?
- Якщо з твору забрати Олега, як зміниться сюжет твору?
- Яка з подій вплинула на подальший розвиток сюжету?

Гра «Юний казкар»

Граючи в цю гру, учні розвивають творчу уяву та літературні здібності. Так, наприклад, прочитавши твори «Три пиріжки», «Лялька під дощем», «Чому яблука стали кислі?», діти мають створити своє оповідання таким чином: одну дійову особу взяти з одного твору, другу – з іншого, а хід подій відтворити, як у третьому.

Сандерівська схема систематизації питань Блума

Мета: аналіз тексту з різних боків.

«Оленчин горобчик», В. О. Сухомлинський

1. Робота над текстом.
2. Багаторівневе опитування.

Запитання закритого типу:

- Як звати героя твору?
- Що хотілося Оленці?
- Що зробила дівчинка?
- Що зробив горобчик?

Запитання на переформулювання:

- Подивіться на малюнок та розкажіть, що відбулося в тексті.

Запитання на тлумачення:

- Чому Оленка надумала склеїти горобчика?
- Чому горобчик мовчав?

Запитання на синтез:

- Якою може бути подальша доля горобчика?

Запитання на аналіз:

- Чому горобчик ожив?

Запитання на застосування набутих знань:

- Коли горобчик ожив?

Запитання на оцінювання:

- Які риси характеру дівчинки вам подобаються?

- Які подальші дії горобчика могли б вам сподобатись (не сподобатись)? Чому?

Читання з позначками

1. Усвідомлення змісту (власне читання) твору.
2. Читання твору і проставляння позначок на полях.
3. Інструктаж.

Учні мають поставити позначки на полях:

- знайома інформація («це я знав раніше») – «+»;
- незнайома інформація – «-»;
- «я так не думаю» – «?»;
- недостатньо інформації – «^».

4. Обговорення інформації.
5. Що зі сказаного учнями раніше підтвердилося?
6. Що нового ви дізналися?
7. Що вас схвилювало, збентежило, зацікавило?
8. Практичне завдання на вибір.

Намалювати ілюстрацію до тексту.

Інценізувати уривок.

Придумати продовження оповідання.

Наш театр (театралізуємо)

«Осінні сні клена», В. О. Сухомлинський

Робота з текстом

1. Учитель читає дітям оповідання В. Сухомлинського «Осінні сні клена».

2. Запитання для обговорення прочитаного:

- Які сні снилися кленові?
- Які події весни чи літа ви можете пригадати?
- Що можна зробити, аби не забувати про приємні події, які відбуваються в нашому житті?

- Що ще могло наснитися клену?

- З якою пташкою автор порівнює колір листочка клена? Чи бачили ви її?

- Яка вона?

3. Слухання співу вивільги, розглядання світлин із зображенням цієї пташки.

Робота над інсценівкою

1. Розподіл ролей.

Учасники вистави домовляються, хто яку роль гратиме. Діти відповідно до розподілу ролей об'єднуються в групи «Клен», «Кульбабки»,

«Білочки», «Жабки», «Сунички», «Грибочки», «Вивільги» та готують атрибути для розкриття образу.

2. Робота в групах:

- репетиція;
- показ вистави;
- обговорення.
- Чи сподобалося вам бути на сцені?
- Чи вдало ви обрали ролі для себе? Хочете спробувати інші?
- Що вдалося зробити? Над чим варто попрацювати ще?

3. Додаткове завдання.

Виготовлення афіші (тобто створення простого медіапродукту).

«Групування»

Мета: добір асоціацій, встановлення зв'язків між поняттями.

«Я хочу сказати своє слово», В. О. Сухомлинський

1. Прописування в зошитах центрального слова «сонце».

Запис слів та фраз, які спадають на думку у зв'язку з обраною темою «промінці».

- Записуйте все, що спаде на думку.
- 2. Не зупиняйтеся, доки є час чи ідеї.
- 3. Встановлюйте зв'язки між поняттями там, де це можливо.

Гра «Пінг-понг»

(Гра проводиться з м'ячем серед груп. Кожна група готує запитання за прочитаним твором (або за уривком із твору), використовуючи питальні слова).

Хто?

Що?

Як? Чому?

Куди?

Коли?

Звідки?

(За уривком твору В. Сухомлинського «Не забувай про джерело»)

- Що у давнину було на місці пустиря? (глибокий ставок)
- Які дерева росли навколо ставка? (дуби і верби)
- Яких тварин водилося багато у лісі? (білок)
- Чиє то було село? (старовинне козацьке село)
- Хто викопав ставок? (запорожці)
- Коли викопали ставок запорожці? (після битви під Жовтими

Водами)

- Що ухвалили селяни на сході села? (після відпочинку біля ставка кожен мусить набрати відро мулу і винести)
- Для кого висіли відра, щоб виносити мул? (для чоловіків, жінок, дітей)

Гра «Що я бачу, що я чую?»

Учні заповнюють таблицю, працюючи у парах або групах.

(За твором «Які вони бідні»)

Що я бачу?	Що я чую?	Що я відчуваю?
поле тата ранкове небо світанок сіру грудочку у небі (птаха)	голос тата пісню жайворонка	жаль захоплення співчуття

(За твором «Скажи людині «Здрастуйте!»)

Що я бачу?	Що я чую?	Що я відчуваю?
ліс стежку тата хлопчика бабусю сонце	стукіт дятла дзюрчання струмка шум вітерцю тремтіння листочків спів птахів голос тата, сина	здивування повагу вдячність

Робота над текстом В. Сухомлинського «Несміливий хлопчик»

(за методом Шести Капельоків Мислення. Вправа для групової роботи).

- Об'єднайтеся у шість груп, оберіть собі капелюх певного кольору із завданнями до прочитаного тексту. Дотримуйтеся правил роботи у групах.

1 група. Білий капелюх

Завдання. Попрацюйте із тлумачним словником і дайте пояснення словам із тексту.

Волав –

Повновода – ...

Долинав –

Приголомшені – ...

2 група. Червоний капелюх

Завдання. Побудуйте ланцюжок емоцій за змістом тексту, використовуючи Смайлики.

- Коли ви хвилювалися?

- Відчували радість?

3 група. Чорний капелюх

Завдання.

- Що відчували однокласники, побачивши вчинок Миколки? Прочитайте із тексту.
- Чи турбувався Миколка про своє здоров'я і життя, рятуючи дівчинку?

4 група. Жовтий капелюх

Завдання.

- Як оцінюєте вчинок Миколки?
- Якою рисою характеру оволодів хлопчик?
- Які риси характеру притаманні Миколці?

Запишіть.

5 група. Зелений капелюх

Завдання. Напишіть есе на тему

«Чи хотіли б ми мати такого друга як Миколка?»

6 група. Синій капелюх

Завдання. Складіть сенкан.

- Тема (іменник). **Миколка**
- Опис. (2 прикметники)
- Дія. (3 дієслова)
- Ставлення. (речення)
- Синонім

(Групи презентують свою роботу)

Організована ігрова діяльність на уроці сприяє створенню позитивного психологічного клімату, підвищує ефективність учбового процесу, зберігає інтерес до змісту матеріалу, який вивчається. Використання ігор допомагає формувати комунікативно-мовленнєву компетентність молодших школярів у різних навчальних ситуаціях: сприйнятті готового матеріалу, вивченні нового, повторенні, дослідницькій діяльності та ін.

Для формування комунікативної компетентності програма пропонує розгортати навчальну діяльність у межах таких змістових ліній:

«Взаємодіємо усно» – спрямована на формування в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях [2];

«Читаємо» – передбачає формування в учнів повноцінної навички читання, умінь самостійно вибирати й опрацьовувати літературні тексти різних видів, висловлювати своє ставлення до прочитаного, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях, практичному досвіді [2];

«Взаємодіємо письмово» – спрямована на формування в молодших школярів повноцінної навички письма, умінь висловлювати свої думки, почуття, ставлення та взаємодіяти з іншими людьми в письмовій формі, виявляти себе в різних видах мовленнєво-творчої діяльності [2].

Формування окремих компонентів структури комунікативно-мовленнєвої компетентності вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. Тому вчителям варто надавати перевагу формам, які створюють таку мовленнєву ситуацію, коли кожен учень має можливість висловитись, проявити себе в комунікативному процесі. Ефективним з таких позицій є інтерактивне навчання, організація якого передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і умінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії.

Розглянемо таблицю 4 застосування педагогічних інновацій під час роботи в НУШ для формування комунікативно-мовленнєвої компетентності молодших школярів.

Таблиця 4

Види мовленнєвої діяльності	Структура мовленнєвої компетентності	Застосування педагогічних технологій, нових форм та методів роботи
1	2	3
Аудіювання (змістова лінія «Взаємодіємо усно»)	Розрізняти групу окремих речень і текст; знаходити в тексті синоніми, антоніми, слова, вжиті в переносному значенні	Інтерактивні технології: «Акваріум», «Навчаючі – вчусь», «Ажурна пилка». Педагогічні техніки: «Хто уважніший?», «Чи правда, що». Форма: колективна (групова робота)
Говоріння (змістова лінія «Взаємодіємо усно»)	Володіти етичними правилами спілкування, вживати слова ввічливості відповідно до ситуації	Інтерактивні технології: «Інтерв'ю», «Обери позицію», «Дерево рішень», «Мікрофон». Стратегії системи ЧПКМ:

1	2	3
		<p>«Грунування», «Дискусія», «Сандерівська схема систематизації питань Блума». Ігрова технологія: рольові ігри. Педагогічні техніки: «Поясни свій вибір», «Доведи свою думку».</p> <p>Технологія ситуативного моделювання.</p> <p>Форми: індивідуальна, фронтальна, колективна (робота в парах, групова робота)</p>
<p>Читання (змістова лінія «Читаємо»)</p>	<p>Визначати тему, мету тексту; членувати текст на логічно завершені частини</p>	<p>Стратегії системи ЧПКМ «Передбачення», «Читання з позначками», «Кероване читання з передбаченням». Ігрові технології: драматизація, рольові ігри</p>
<p>Письмо (змістова лінія «Взаємодіємо письмово»)</p>	<p>Переказувати розповідні та описові тексти; складати зв'язну розповідь за малюнками, опорними словами; знаходити недоліки у власних текстах та усувати їх</p>	<p>Інтерактивні технології: «Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Мікрофон».</p> <p>Стратегії системи ЧПКМ: «Сенкан», «Кубування», «Залиш останнє слово за мною», «Діаграма Вена».</p> <p>Метод проєктів.</p> <p>Форми: колективна (робота в парах, групова робота), індивідуальна</p>

Як бачимо, ефективною для роботи вчителя та розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок є методична система ЧПКМ, стратегії якої допомагають мотивувати навчальну діяльність, розвивати в учнів уміння логічно мислити, аргументувати та правильно висловлювати свою думку, прислухатися до думок інших, ставити запитання, показувати різні точки зору.

Наразі ми маємо змогу говорити про те, що формування комунікативно-мовленнєвої компетентності – одне з головних завдань учителя НУШ. Адже «сьогодні необхідно набагато більше піклуватися про те, щоб за час шкільного навчання кожен учень зміг реалізувати себе,

задовольнити свої запити, набути таких умінь і навичок, що відповідають його можливостям, цілям, інтересам і життєвим планам» [10].

Отже, запропоновані форми, прийоми та методи роботи є ефективними і дозволяють повною мірою реалізувати визначені Державним стандартом початкової освіти завдання формування комунікативних характеристик мовлення, сприяють підвищенню рівня засвоєння знань, формують у молодших школярів позитивну мотивацію до навчання, розвивають пізнавальний інтерес і бажання творити, що особливо актуально для сучасної школи.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт початкової освіти (затверджено постановою Кабміну від 21.02.2018 року № 87 із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.

2. Навчальні типові освітні програми, розроблені під керівництвом О. Я. Савченко та Р. Б. Шияна. Київ : Освіта, 2019.

3. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів загальнонавчальних комунікативних умінь і навичок. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 6–10.

4. Стіл Дж. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів». Київ : НМЦ «Інтелект», 1998.

5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 2. 670 с.

6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 4.

7. Сухомлинський В. О. Всі добрі люди – одна сім'я : збірка творів. Харків : Школа, 2014. 160 с.

8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ, 1969. 245 с.

9. Сухомлинський В. О. Чиста криниця : казки, оповідання, етюди. Київ : Веселка, 1993. 287 с.

10. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання : навч. посібник. Київ : Праймдрук, 2011. 352 с.

Інна Білецька,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель початкових класів
Новоуївинської гімназії
Житомирського району Житомирської області

ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ «ЧИТАТИ ТА РОЗУМІТИ ПРОЧИТАНЕ» УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ ІНФОРМАЦІЙНО- ЦІННІСНОГО ПІДХОДУ

Сучасне суспільство потребує сьогодні гармонійної, самостійної особистості, здатної ефективно та самостійно здобувати знання з різних джерел, зокрема з наукових, літературних, засобів масової інформації, мас-медіа (преси).

Проте в останні роки можна спостерігати протиріччя між соціальною потребою у високоосвічених фахівцях і тотальним зниженням читацької активності.

Тому Державним стандартом початкової освіти разом із фокусом на ключових компетентностях визначено наскрізне уміння – «вміння читати і розуміти прочитане».

Метою початкового курсу мовно-літературної освіти є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей [5, с. 6].

Читання – це не тільки вид діяльності особистості, а й складний психологічний процес, який характеризується двома взаємопов'язаними сторонами: технічною (рух очей і мовленнєва діяльність) і розумовою (сприймання і розуміння прочитаного, тобто взаємодія почуттів і думок читача) [2, с. 18].

Від початкової школи значною мірою залежить, чи сформується у дітей читацька компетентність.

Перед учителями початкової ланки постає питання «Як же прищепити дитині бажання читати?».

Суперечність полягає в тому, що в традиційній методиці період оволодіння власне читанням (умінням розуміти прочитане) дуже затягнутий, багато дітей за цей час втрачають інтерес до книги. Під час навчання читання потрібно задіяти емоційну сферу дитини, а традиційна методика спирається в першу чергу на абстрактно-логічне мислення. У шкільних підручниках пропонуються спрощені тексти у 1-му класі, тому

діти на початковому етапі формування досвіду не отримують задоволення від читання. Ефективність технології, в основі якої лежить інформаційно-ціннісний підхід у навчанні читання, передбачає формування читацької компетентності та наскрізного вміння й обумовлена опорою на інтегральні процеси цілісної психіки.

При використанні технології навчання читання на основі інформаційно-ціннісного підходу, запропонованої О. М. Кушніром, діти практично відразу мають можливість сприймати твори дитячої літератури, розуміти зміст прочитаного, поступово виробляючи навички читання. А отже, виникає інтерес, бажання читати книги.

Технологічні ознаки інформаційно-ціннісного підходу – читання разом із «звуковим орієнтиром» і стеження очима за цим орієнтиром. Цей момент можна зустріти під час читання в домашніх умовах, коли дорослий читає вголос, а дитина стежить за книгою. У школі «звуковим орієнтиром» виступає голос учителя або голос «диктора».

Переваги використання методу «звукового орієнтира»:

1. Адекватне сприйняття інтенсивного інформаційного потоку.
2. Високий рівень мотивації.
3. Читання художніх творів чи науково-пізнавальних текстів.
4. Репродуктивна і мимовільна артикуляція, що виникає в процесі аудіювання в режимі «артикуляції луни».
5. Відсутність регресії очей (очі рухаються постійно в заданому напрямку і темпі) [3, с. 27].

Робота зі вдосконалення навичок читання починається з розглядання книги. Це провідний метод підготовки кваліфікованого читача.

Олексій Михайлович Кушнір стверджує, що головна «технічна» проблема традиційного навчання – це віра в необхідність «етапного читання»: установка на відтворення звукового образу слова за його графічною моделлю.

Простежимо крок за кроком опосередковане формування інструментальних компонентів інформаційно-ціннісного підходу навчання читання, що відбувається на основних етапах уроку.

Перший крок до опанування вміння читати – це ознайомлення з літерами. При цьому автоматизується дія ідентифікації звука, літери та їх артикуляційної моделі.

Учитель, показуючи графічний образ, сам же його озвучує, провокуючи тим самим у дитини мимовільне мовно-моторне повторення. Цей етап зазвичай не займає більше 10 днів, водночас увесь буквений матеріал подається дітям одразу (кубики, картки, магнітні абетки тощо).

Здатність розшифрувати і зрозуміти написане слово має піднятися на поверхню у результаті спільних рухів дорослих і дітей. До речі, дуже важлива перевага групових форм роботи, тому що у дитини виключаються ситуації можливого особистого неуспіху. Невдача тимчасової навчальної групи переживається як чиясь невдача, у той час як успіх групи сприймається як особистий.

По-перше, книга для читання у дитини на столі.

По-друге, на дошці або на екрані той же текст, що і в книзі. Текст читається вчителем, який супроводжує власне читання рухом руки або указівки по рядку, при цьому спонукає дітей також слідувати по рядку очима і пальчиком. Одно-двох уроків за цією схемою достатньо, щоб діти освоїли прийом.

По-третє, потрібно викликати інтерес до тексту – предмета роботи. Наступні кілька уроків діти по черзі підходять до екрану і указкою рухаються по рядках, немов показуючи вчителю, де потрібно читати. Учитель вголос читає текст в темпі «читання дитини», одночасно рухається указкою, яка служить орієнтиром темпу, направляючою для стабілізації руху ока по рядку. Через кілька уроків читання вчителя починає лідувати, змушуючи дитину наздоганяти темп читання вчителя. Поступово діти самостійно починають стежити за читанням диктора (вчителя) по книзі. У подальшому запропонуємо дитині читати пошепки разом з диктором. Безперервне звучання тексту змушують очі дитини рухатися тільки вперед при повному розумінні сюжету.

На початку навчання читання погляд учня буде сфокусований дуже точно на слово, яке вимовляється, однак поступово з цим починає справлятися і периферійний зір. Створюється психофізіологічна основа для читання інформаційними блоками. Оскільки вдалося позбавити дитину трудомісткої «розшифровки» значень слів, немов поєднати вже відоме значення і вже готову артикуляційну модель з графікою, стрімко формується словник знайомих слів – слів, які «зчитуються» миттєво.

Висока швидкість звучання тексту потрібна, щоб остаточно відірвати дитину від спроб довільно артикулювати, зробивши це майже неможливим. Замість цього включаються в організований процес читання мимовільні артикуляційні «автоматизми», що супроводжують скорочену форму аудіювання. Відбувається ідентифікація тексту зі звуком, значенням, відображенням і скороченою артикуляційною моделлю, що активізується слуханням, яка за своєю будовою повинна збігатися з артикуляційними «автоматизмами».

На основі порівняльного аналізу технології навчання читання з використанням інформаційно-ціннісного підходу і традиційної методики навчання читання можна виділити такі відмінності (табл. 1).

Таблиця 1

Технології навчання читання на основі інформаційно-ціннісного підходу	Традиційна методика навчання читання
1. Навчання спирається на найбільш розвинену до початку шкільного життя емоційно-образну сферу особистості	Навчання спирається на абстрактно-логічне мислення, яке ще перебуває в зародку у першокласників
2. Читання є однією з форм пізнання і спілкування; читання – активний процес, спонукальний і регульований цілями, мотивами, установками, ціннісними орієнтирами; читання – одна з форм пізнавальної комунікації особистості у широкому контексті	Читання – вид мовленнєвої діяльності, процес відтворення звукового образу слова за графічною моделлю
3. Навчання читання – формування ціннісного ставлення до читання, формування відповідного способу життя; практика інформаційної комунікації і розширення пізнавальних інтересів та можливостей; розвиток відповідних психомоторних навичок	Навчання читання – етап підготовки читача
4. Завдання: відрив читання від артикуляції і формування образного читання	Завдання: вдосконалення артикуляції і розвиток читання як форми мовлення
5. Шлях розвитку читання: розуміння – слово – розуміння	Шлях розвитку читання: звук – буква – склад – слово – розуміння
6. Розвиток читання – це розвиток розуміння. Це створення і підтримка актуального і інтенсивного інформаційного потоку з технологічним процесом переходу від розуміння учнями усного мовлення до розуміння письмового	Традиційна методика фокусується на верхівці айсберга: розвиток мовлення – питання – відповіді

Етапи роботи за технологією інформаційно-ціннісного підходу

Технологія навчання читання на основі інформаційно-ціннісного підходу включає наступні етапи:

- 1) вивчення літер і складів блоковим методом (1 клас);
- 2) слідкування по рядку за допомогою пальчика за повільним читанням дорослого (1 клас);

3) проходження пальчиком по тексту за прискореним читанням дорослого («звукового орієнтира») (2 клас);

4) слідування очима за прискореним читанням «звукового орієнтира» (2–3 клас);

5) слідування очима і читання з синхронним промовлянням пошепки того ж тексту (2–3 клас);

6) читання вголос і про себе одночасно з підкреслено виразним читанням дорослого в оптимальному темпі (3–4 клас);

7) читання про себе в темпі, відповідно до мети читання та виду тексту (4 клас).

Ознаки читацької діяльності за технологією

інформаційно-ціннісного підходу:

- досить інтенсивний інформаційний потік із розвинутою системою сприйняття, що формується на основі усної комунікації, аудіювання;

- високий рівень мотивації, оскільки учні читають винятково високохудожні оригінальні твори або науково-популярні тексти;

- розуміння та швидкість є на порядок вищими;

- артикуляція – редукована, спосіб читання – цілі слова;

- практично відсутній ґрунт для появи регресії очей; «звуковий орієнтир» змушував очі рухатися постійно у заданому напрямку.

Підготовка до такого уроку – це процес досить трудомісткий. Робота вчителя на уроках щодо вдосконалення навичок читання молодших школярів через інформаційно-ціннісний підхід здійснюється поетапно.

Основні етапи формування вміння читати і розуміти прочитане на основі інформаційно-ціннісного підходу:

рух вказівного пальчика по рядку;

самостійний рух очей по рядку;

відрив від рядка "центрального" зору ;

автоматизація процесу до мимовільного рівня.

Перший крок до читання – це підготовка зорового аналізатора, а вона виражається в тому, що очі знаходяться в місці, яке зараз, ось в цю хвилину, звучить. Дитина очима і рухом вказівного пальця одночасно зі звучанням рухається по рядку. І цей рух потрібно довести до автоматизму.

Наступний крок – пропонується учневі читати разом з диктором. На початку цієї роботи багато дітей тільки встигають вимовляти за диктором закінчення слів, але потім вони встигають читати слова повністю.

До гучного читання одночасно з диктором поступово переходять всі, але кожен учень у свій термін. Слід звернути увагу на те, що учні з нижчим темпом читання не заважають рухатися вперед учням, які читають швидше. Також учні з вищими показниками читання не створюють ситуацію неуспіху у дітей, які повільніше читають. Всі дуже зайняті: цікавий сюжет, звуковий орієнтир постійно підтримує ритм роботи.

І лише коли звучання наблизилося до швидкості 120–130 слів за хвилину, з'являється можливість спеціально зосередити увагу на аспекті вміння читати. Змінюючи один одного, «ланцюжком» діти читають вголос разом з диктором по 2–3 хвилини, наслідуючи всі нюанси вимови.

На цьому етапі, як правило, завершується формування мотиваційної основи читання. Вже склалася установка читати вголос тільки «красиво», адже з практики уроку були виключені складове і механічне читання.

У цей час діти починають частіше ходити до бібліотеки і отримують домашнє завдання: прочитати той або інший твір і поділитися враженнями від прочитаного з товаришами. А на уроці лише з'ясовується, хто, на думку учнів, прочитав найбільш цікаву книгу.

Далі швидкість звучання звукового орієнтира повинна досягати 150–160 слів за хвилину, тоді дитина тільки встигає слідкувати за диктором, але промовляти слова не встигає, при цьому читання учня переходить у мовчазне. Адже у житті людина отримує інформацію, в основному, читаючи про себе.

За технологією О. М. Кушніра, для перевірки змістової сторони читання проводиться експрес-опитування. «Щоденне експрес-опитування, крім того, що ілюструє якість сприйняття і осмислення інформації, виробляє спеціалізовану увагу до найдрібніших деталей тексту. Ця процедура виступає, таким чином, як формуюча» [5, с. 154].

Використання експрес-опитувань показало, що вони сприяють концентрації уваги учнів на головних аспектах змісту і на його деталях, виробляють активність думки, формують здатність відстоювати свою точку зору, успішно розвивають словниковий запас, логічне мислення та уяву.

Виходячи зі змісту читаного матеріалу, використовуються опитувальні процедури, що відповідають різним дидактичним цілям.

Експрес-опитування за змістом. Перевірка проводиться, починаючи з першого класу. Вона найбільш вживана, тому що може бути складена на основі твору будь-якого жанру, будь-якої його частини і проводиться після класного або домашнього читання.

Мета її проведення – створення установки на сприйняття і осмислення змісту і перевірка засвоєння тексту.

На першому етапі проведення процедури застосовується 10 питальних пропозицій, а також після оволодіння прийомом – 10 оповідних пропозицій, витягів з тексту, точних або змінених. Вони мають бути:

1. Однозначними, тобто припускати єдину відповідь.
2. Не передбачуваними, тобто можливість відповіді повинна з'являтися тільки після прочитання тексту.
3. Лаконічними.

Тест для кожного твору будується таким чином, що дозволяє виявити вміння учня визначати жанр твору, тему, ідею і мову твору, знання сюжету і характеристики персонажів.

Перевірка засвоєння опису проводиться в разі, коли в тексті є опис літературного героя, предмета, явища. Вона формує активну увагу, образне сприйняття, уяву, розвиває ціннісну орієнтацію під час читання. Засоби для її складання можуть бути різними.

1. За описом, даним в тексті, вчитель готує завдання у вигляді розповідних та питальних речень, а учні відповідають на них знаками «+» або «-».

2. Учитель сам складає 10 коротких визначень, користуючись змістом даного тексту. В них відгадкою є ім'я, написане на дошці під номером. Цей номер не відповідає порядку читання визначень. Учень повинен дізнатися героя і поставити номер у колонках по порядку. Вчитель може зачитувати не відразу характеристику, а поступово додаючи факти у разі потреби.

3. Якщо потрібно оцінити декількох або одного літературного героя, розкрити його характер, виконайте таку послідовність дій.

4. У процесі читання учні олівцем ставлять на полях галочку в місцях, де дається характеристика героя в тексті. Після читання проводиться письмове опитування. На дошці записуються назви передбачуваних позитивних або негативних рис характеру героя під номером. Учні проставляють номери, які характеризують героя відповідно до тексту.

5. Завдання по опису можуть бути запропоновані у вигляді загадок.

6. Перевірка засвоєння опису може бути складена за допомогою прислів'їв або приказок, які відповідають або не відповідають характеристиці героя. Даний вид контрольної процедури ускладнений тим,

що, перш ніж дати відповідь, треба усвідомити сенс прислів'я або приказки і після цього зіставляти його зі змістом тексту.

Завдяки даному виду опитування учні навчаються складанню описів, вчать відрізняти зовнішній вигляд героїв від рис характеру, оцінювати поведінку героїв з точки зору норм людської моралі.

Перевірка розуміння логічних зв'язків.

Цей вид передбачає 10 тверджень учителя разом із зазначенням причин події або ситуації, про яку в тексті або говориться мимохідь, або взагалі не згадується. Учень сам обдумує, чому сталося саме так, а не інакше. Від учителя потрібний підбір матеріалу, що містить безліч «логічних загадок», а також чітке складання завдань, які передбачають єдину відповідь.

Після проведення такої перевірки необхідно фронтальне обговорення з доказом відповідей, тому що зустрічаються випадки подвійного розуміння запропонованого вчителем твердження.

Перевірка розуміння логічних співвідношень розвиває логічне мислення дітей, вчить аналізувати прочитане, зіставляти факти.

Перевірка засвоєння лексичних значень розширює словниковий запас учнів. Мета учня – запам'ятати і вміти пояснити лексичне значення слів і виразів. Види завдань:

1. Учня пропонується пронумерувати список слів. Учитель зачитує словникову статтю про слова, учні в колонках проставляють номер потрібного слова, відповідного тлумачення. У перевірці засвоєння лексичного значення слів учитель використовує рідковживані слова, що зустрічаються в тексті, значення яких учні розуміють з контексту, і слова, значення яких пояснюють виносками на сторінці.

У результаті такої процедури учні засвоюють лексичне значення слів і включають їх в активний лексикон.

Перевірка засвоєння багатозначних слів, антонімів і синонімів проводиться за аналогією з вищеописаними перевірками. Вони розширюють словниковий запас учнів, розвивають логічне мислення.

Основною мотивацією навчальної діяльності на таких уроках є пізнавальний інтерес. Він вимагає поєднувати в даній методиці раціональне і емоційне, факти та узагальнення, колективне та індивідуальне, інформаційне та проблемне, пояснювальні та пошукові методи.

Головними завданнями уроків української мови за технологією інформаційно-ціннісного підходу є:

а) 30-хвилинне свідоме, виразне, правильне читання; повноцінне сприйняття художньої літератури, науково-популярних текстів;

б) формування моральних, естетичних, образних уявлень, вияв

інтересу до книжок та їх вибору для самостійного читання;

в) принцип структурування навчального матеріалу – тематичний.

Технологія інформаційно-ціннісного підходу забезпечує якісне формування читацької компетентності та наскрізного «вміння читати та розуміти прочитане» засобами літератури.

Список використаних джерел та літератури

1. Вашуленко М. С. Методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу» : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта, 2019. 192 с.

2. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. Методика читання : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 280 с.

3. Кушнір О. М. Інформаційно-ціннісний підхід у навчанні читання. Благовещенськ.

4. Кушнір О. М. Бібліотека замість азбуки. URL: <http://ps.1september.ru/2001/04/3-2.htm>.

5. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>.

6. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : посіб. для вчителя. Київ : Освіта, 2007.

7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Грамота, 2012. 504 с.

Ганна Бовсунівська,
методист лабораторії
методичного забезпечення
КЗ «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЖОР

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»: МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ключовою реформою Міністерства освіти і науки України щодо удосконалення й осучаснення освітянського процесу стало створення Нової української школи (НУШ) [7, с. 1].

Основна мета НУШ – школа, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті; сформувати основи для неперервної освіти і подальшого розвитку наукового потенціалу.

Актуальністю інтегрованого курсу є реалізація педагогічної ідеї формування у молодших школярів вміння вчитися – самостійно здобувати і систематизувати нові знання. У цій якості програми забезпечують реалізацію таких принципів:

- безперервність додаткової освіти як механізму повноти і цілісності освіти загалом;
- розвиток індивідуальності кожної дитини в процесі соціального самовизначення в системі позаурочної діяльності;
- системність організації освітнього процесу;
- розкриття здібностей і підтримка обдарованості дітей [5, с. 28].

Характерною ознакою програм «Я досліджую світ» є те, що в їхній зміст включено велику кількість завдань на розвиток логічного мислення, пам'яті і завдань дослідницького характеру. У структуру програм входить теоретичний блок матеріалів, який підкріплюється практичною частиною. Практичні завдання сприяють розвитку у дітей творчих здібностей, логічного мислення, пам'яті, мови, уваги; вмінню створювати дослідницькі проекти, аналізувати, вирішувати ребуси, головоломки, узагальнювати і робити висновки.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» пов'язаний з багатьма шкільними дисциплінами, включаючи такі як «Літературне читання», «Математика» та ін.

Даний курс має на меті формування в учнів соціального досвіду. Охоплюючи систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності,

інтегрований курс сприяє активному розвитку наукової і технологічної грамотності на основі конкретного досвіду вирішення проблем [4].

Зауважимо, що основною освітньою галуззю в інтегрованому курсі «Я досліджую світ» визначено природничу освітню галузь. Природничу освітню галузь гармонійно інтегрується майже з усіма освітніми галузями, визначеними у Державному стандарті початкової освіти, так як природа є одним із найцінніших чинників розумового, патріотичного, трудового, естетичного розвитку особистості дитини.

Навчальний курс «Я досліджую світ», у якому інтегруються 3 або 7 освітніх галузей, володіє великими можливостями для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Це зумовлено тим, що його вивчення ґрунтується на безпосередніх дитячих спостереженнях за навколишніми явищами та об'єктами природи, елементарних дослідженнях, які проводять учні.

За допомогою органів чуття учні вивчають тіла природи у звичних для них умовах існування.

Спостерігаючи за тілами неживої природи, вони довідуються про зміни в погоді, про форми земної поверхні та водойми, про будову рослинного і тваринного світу, про їхні способи життя в тому чи іншому природному угрупованні, про зміни, які відбуваються з ними впродовж року.

Назва інтегрованого курсу зорієнтовує вчителя на організацію дослідницької діяльності в 1–4 класах. Кожному вчителю відомо, що молодші школярі надзвичайно допитливі, а тому дослідницький інтерес учня під час ознайомлення з багатогранністю навколишнього світу визначається наявністю таких запитань до вчителя, які потребують передусім встановлення причинно-наслідкових зв'язків і розкриття закономірностей. Отже, перед вчителем постає завдання: як зробити так, щоб учні могли шукати відповіді на власні запитання? Як правильно ставити запитання? Чи може учень скерувати власну пізнавальну діяльність самостійно?

Реалізація курсу «Я досліджую світ» передбачає включення учнів у практику виконання різноманітних завдань дослідницького характеру, тобто вивчення тіл і явищ природи в спеціально створених умовах.

А саме:

- дослідження-розпізнавання (Що це? Яке воно? Обстеження за допомогою органів чуття, опис, порівняння з іншими предметами, явищами; спільне – відмінне, до якого цілого воно належить?);

- дослідження-спостереження (Як воно діє? Що з ним відбувається? Для чого призначене?);

- дослідження-пошук (запитування, передбачення, встановлення часової і логічної послідовності явищ, подій; встановлення причинно-наслідкових зв'язків (Чому? Яким чином? Від чого залежить? З чим пов'язано?), здогадка, висновок-узагальнення.

Щоб молодші школярі оволоділи уміннями встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, вони мають знати терміни «причина» і «наслідок». Для цього використовуються завдання таких типів:

- визначити, що відбулося спочатку, а що потім;
- назвіть причину і наслідок;
- доповнити речення, визначити причину і наслідок;
- що необхідно визначити, відповідаючи на запитання, причину чи наслідок.

У першому циклі початкової школи в завданнях є одна причина і один наслідок («на небі з'явилися хмари – пішов дощ»). У другому циклі діти розуміють, що одна причина має кілька наслідків або навпаки.

Задання складніші:

- назвати причину і наслідок;
- скільки причин має наслідок;
- скільки наслідків має причина.

Розумова діяльність учнів спрямовується:

- від аналізу одиничних фактів до простих узагальнень (ластівки відлітають у теплі краї, так як восени зникають комахи і їм нічим живитися);
- від аналізу декількох фактів до складних узагальнень і висновків (перелітні птахи відлітають у теплі краї тому, що зникає корм і їм нічим живитися).

В інтегрованому курсі розгорнуто змістові блоки: людина, людина серед людей, людина в суспільстві, людина і світ, людина і природа.

Змістове наповнення курсу зосереджує учня на розумінні відносин людини і суспільства, набутті ціннісних орієнтацій в різних сферах життєдіяльності, формуванні в учнів цілісної картини світу в процесі опанування соціального досвіду, засвоєння поведінкових еталонів.

Реалізація завдань змістової лінії «Людина» направлена на пізнання себе, своїх можливостей, на формування здорової і безпечної поведінки.

Тема «Людина серед людей» дає змогу дітям вправлятися в культурі спілкування з різними людьми, формує стандарти поведінки в сім'ї, моральні норми, навички співжиття, співпраці.

Теми «Людина в суспільстві», «Людина і світ» поглиблюють знання про права і обов'язки, про місце їхнього проживання, про символи нашої держави.

Програмовий зміст теми «Людина і світ» дозволяє дітям усвідомити, що ми всі різні, але прагнемо до миру, добра і дружби. На конкретних прикладах обговорюємо питання різних звичаїв, традицій, як відзначаються однакові свята в різних країнах тощо.

Інтегрований курс «Я досліджую світ» направлений на те, щоб учні вміли робити узагальнення; групувати рослини (дерева, кущі, трав'янисті рослини); розпізнавати тварин, групувати їх (звірі, птахи, комахи, риби, плазуни, земноводні, окрема група тварин: павуки, молоски, черви, раки); відрізнити зимуючих птахів від перелітних; у процесі спостережень з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки у природі.

В екологічному вихованні молодших школярів важливе місце відводиться формуванню різноманітних мотивів бережливого ставлення до природи. При цьому враховуються:

- індивідуальні особливості дітей;
- встановлення найпростіших взаємозв'язків у неживій і живій природі, їх моделювання;
- практична діяльність у природному середовищі;
- дотримання народних традицій тощо.

Одна з найважливіших цілей освітнього процесу в Новій українській школі – навчити користуватися знаннями. Важливо, щоб кожна дитина знаходила творче застосування своїм умінням і навичками.

Водночас застерігаємо, що інтегроване навчання при невмілому поєднанні елементів навчальної програми в початковій школі може негативно позначитися на якості освіти. Зокрема, «радикальна» інтеграція – «куського з усім» (усіх галузей) може призвести до втрати вимог щодо функціональної грамотності учнів (читати, писати, проводити математичні операції). За цієї умови нерідко простежується надлишковість змісту навчання за рахунок залучення інформації з різних галузей. Трапляється випадкове поєднання одиниць змісту без врахування програмових вимог кожної із предметних складових, що інтегруються. Мозаїчний, перелічувальний спосіб реалізації міжпредметного змісту на уроці (читали, писали, розв'язували задачу, гралась) без об'єднувальної мети і орієнтації на інтегрований результат теж знецінює ідею системного викладу змісту у взаємозв'язках компонентів. У процесі реалізації завдань інтегрованого курсу «Я досліджую світ» з метою уникнення проблем потрібно враховувати досвід інтегрованого навчання та розуміння того, що найвищим субмеханізмом інтеграції є інтеграція стратегій пізнання або універсальних дій.

Проблема міжпредметної інтеграції є одним із чинників змін в початковій освіті, що зумовило скорочення переліку предметів, орієнтацію на формування ключових та предметних компетентностей, цінностей, урахування потреб і можливостей учнів.

Вирішити це завдання можливо за допомогою американської стратегії навчання *Inquiry-based learning* – навчання-дослідження на основі запитів учнів. Сутність запропонованої стратегії навчання полягає у процесі конструювання молодшими школярами знань на основі формулювання власних запитів та пошуку відповідей на них. Слушною є думка співавтора підручника з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» І. Большакової, яка відзначає, що під час навчання за стратегією *Inquiry-based learning* учитель не подає учням теоретичну інформацію, а спрямовує роботу таким чином, щоб учень самостійно ставив запитання; проводив дослідження, спостерігав, експериментував; робив висновки; формулював та обговорював власні ідеї, спираючись на наукові факти; розвивав критичне мислення. Під час такого навчання вчитель виступає в ролі фасилітатора, модератора [1].

Якщо діти не знайомі з якоюсь ситуацією, вчитель її детально описує. У більшості випадків учитель просто розкриває цю проблему дітям, цікаво описуючи її, не коментуючи деталі та не нашттовхуючи учнів на спосіб вирішення [1].

Чільне місце у реалізації інтегрованого курсу відводиться творчим завданням, які передбачають застосування знань у незнайомій ситуації (включають вправи з елементами пошукової й дослідницької діяльності, з елементами творчості).

Широко мають застосовуватися завдання, спрямовані на формування навиків самостійної роботи учнів з інформацією, засвоєння норм етичного, естетичного, морального ставлення людини до природи.

На уроках «Я досліджую світ» учні проходять такі етапи дослідження:

1 етап – зацікавлення. Учитель пропонує учням пригадати те, що вони знають у зв'язку із записаною ситуацією і що може допомогти її зрозуміти.

2 етап – запитання. Учні повинні ставити запитання стосовно проблеми і виявити ті, які найкраще підходять для її дослідження і вирішення.

3 етап – знаходження можливих відповідей. Працюючи у групах, учні шукають відповіді на свої запитання, організовують перше дослідження, роблять відкриття, обговорюють результати та обґрунтовують ідеї.

4 етап – постановка нових запитань.

5 етап – знаходження нової інформації. Після відповіді учні можуть подумати про те, чи завжди це відбувається саме таким чином, а якщо ні, які ще запитання, як важливу частину навчання, вибудовують зв'язки з попередніми ідеями.

І. Большакова звертає увагу на те, що навчання, яке базується на запитах учнів, неможливе без комфортного навчального середовища; керівництва та підтримки вчителя; розуміння вчителем рівня своєї допомоги.

6 етап – створення. На основі ідеї дослідження учні створюють продукт, презентують його та оцінюють.

7 етап – дискутування, презентація. Учні ставлять запитання, які спонукають до дій, що створюють додаткові запитання або ідеї. При цьому вони цілеспрямовано та критично осмислюють інформацію.

В основу навчання має бути покладено діяльнісний підхід, який покликаний змістити акценти в освіті на активну діяльність. Діяльнісний підхід є цілеспрямованою системою, націленою на результат, який може бути досягнутий тільки у тому випадку, коли буде зворотний зв'язок. Тому у навчанні даного курсу перевага надається практичним роботам, демонстраційним і лабораторним дослідом, спостереженням в природі, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, а також практичній діяльності з охорони природи [9, с. 84].

Важливе значення у формуванні особистісного ставлення до об'єктів вивчення належить практико-орієнтованим проектам, які передбачають: вивчення природи рідного краю; проблем, пов'язаних з навколишньою природою; формують в учнів емоційно-ціннісне ставлення до природи.

Висновки. Отже, введення нового Державного стандарту початкової освіти змінює зміст і результати навчання, методики викладання. Інноваційний Стандарт передбачає партнерство між учителем і учнями, підтримку дітей, розвиток у них критичного мислення, самоповаги і впевненості в собі. Тому сучасні вчителі початкових класів повинні доброзичливо ставитися до учня як до особистості та позитивно – до його зусиль, навіть якщо ці зусилля поки що не дали бажаного результату. Подальшої наукової розвідки потребує аспект порушеної проблеми, пов'язаний з міждисциплінарними вимірами феномену партнерства.

Список використаних джерел та літератури

1. Большакова І. Студія онлайн-освіти EdEra. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbooks.io/glossary/6/world.htm>.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
3. Закон України про освіту. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/metodiki/vikladannya-u-1-klasi/world>.
5. Кондратенко Л. О. Психологія первинної шкільної неуспішності : монографія. Чернігів : Десна Поліграф, 2017. 488 с.
6. Концепція НУШ. URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shk olacompressed](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shk%20olacompressed).
7. Концепція початкової освіти / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко та ін. *Початкова школа*. 2016. № 6. С. 1–4.
8. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та сутність. *Підготовка керівних та педагогічних кадрів для реалізації Концепції Нової української школи* : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 6 квіт. 2017 р.). Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88.
9. Ніколенко Л. Т. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості дитини у контексті Нової української школи. *Методист*. 2018. Т. 6. С. 84–92.
10. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи. Київ : Освіта-Центр+, 2019. 240 с.

Руслана Желізко,
старший учитель, відмінник освіти,
вчитель початкових класів
Слободороманівського ліцею
Новоград-Волинського району

КОЛЕКТИВНИЙ СПОСІБ НАВЧАННЯ В ПАРАХ ЗМІННОГО СКЛАДУ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Розвиток інтересу в навчанні – проблема освіти XXI століття, яка хвилює кожного педагога. Інтерес стимулює волю й увагу, зацікавлені учні легше й міцніше запам'ятовують. Повернути учням інтерес до навчання, посилити бажання навчатися мають сучасні освітні технології навчання.

Сучасні освітні технології орієнтуються на формування ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості; запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків; запровадження принципу дитиноцентризму (орієнтація на потреби учня).

Чому я обрала методику КСН в парах змінного складу? Бо маю за мету:

- формувати людину, яка хоче і вміє самостійно вчитися;
- яка вміє сприймати інформацію: працювати з нею, сортувати її, осмислювати, аналізувати, творити.

Саме колективні способи навчання для вирішення даного завдання стають затребуваними в сучасних українських реаліях, дозволяють максимально розкрити творчі здібності школярів і вибудувати індивідуальну освітню траєкторію з урахуванням їхніх нахилів, інтересів і потреб. А ключові компетентності можуть бути сформовані тільки **на діяльнісній основі**, яка й передбачає вироблення в учнів умінь самостійно здобувати і застосовувати знання, тобто самостійно вчитися. Зрозуміло, що без звернення до активних та інтерактивних технологій цього не досягнути. Тому що найвищий відсоток засвоєння (до 95%) досягається саме в процесі взаємонавчання.

Організація і технологія роботи групи (класу) та пари учнів
(з досвіду роботи)

Робота з парою

Підготовчий етап. 1 клас. Ранкове коло

Мета:

- навчити дітей рухатися під час КСН;

- спілкуватися в парі;
- вміти подякувати.

Для учнів 1 класу розпочинайте КСН з танцювальних рухів під час ранкових зустрічей (**4 етапи**).

Розкажіть про правила зустрічей (**алгоритм**).

1. Діти в парі вітаються один з одним.

(Звертаємо увагу на те, щоб діти обов'язково промовляли ім'я однокласника/однокласниці в ласкавій формі, бо ласкава форма привітання дає можливість відчути дружелюбність, повагу, позитивне ставлення.)

2. Далі діти танцюють з парою.

3. Музика зупинилася – вони дякують один одному.

4. Розходяться з парою. Переходять до наступної дитини.

(Діти внутрішнього кола залишаються на місці, діти зовнішнього кола переходять за годинниковою стрілкою. Так утворюється нова пара. І так далі...)

Завершальний етап: учні утворюють одне велике коло та пригадують:

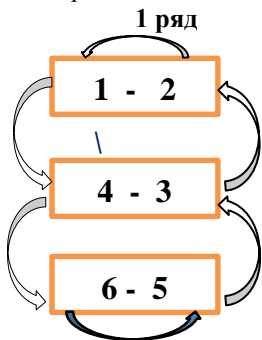
- скільки зустрічей було зроблено;
- кому подякують;
- що сподобалось, коли працював з ...
- що порадите...

Моменти обговорення обов'язково вербально оцінюються вчителем та учнями (оплески, подяка, згода).

Таким чином, ранкову зустріч проведемо і навчимо діток руху для роботи на уроці під час передачі (перевірки) знань.

1 спосіб – рух по колу навколо парт

Рух здійснюється навколо парт до того моменту, доки учень не повернеться на своє місце.

2 спосіб – «Карусель» – рух по колу

3 спосіб – «Вільний вибір» або «Броунівський рух»

Пропоную розпочинати «запуск» руху з **2 способу**, він організовує учнів до дотримання правил на уроці. Через деякий час переходьте до 1 способу, а потім до 3.

Як працювати з карткою?

На початку заняття парам учнів роздаються однакові картки. Вони тренують один одного за алгоритмом, а інший слідкує по пам'ятці за правильністю міркувань; потім вони міняються ролями.

Так допомагають вивчити визначення понять, законів напам'ять, розв'язують спільно і другу частину картки. Лише після цього шукають партнера з карткою з іншим кольоровим сигналом.

Що це дає? Під час такої роботи збільшується час і можливість засвоєння понять у процесі їх багаторазового повторення при навчанні партнера.

При підведенні підсумків зустрічей пропоную учням назвати:

- із скількома учнями вони встигли поспілкуватися протягом уроку;

- як вони оцінюють це спілкування (використовую технологію формуального оцінювання «Дві зірки»);

- які виникли проблеми тощо.

Учитель виконує роль консультанта і спостерігає за учнями.

Робота в групах

1 спосіб – «Вільний вибір»

Не об'єднуємо в групи і не пересаджуємо учнів, а роздаємо картки всім за порядком. Працюють учні один з одним так, як сидять, потім мінюються картками, повертаються назад до тих, хто сидить за ними, і працюють в цих парах, знову повертаються і утворюють останню пару зі своїми сусідами, а ті, що сидять за ними – один з одним обмінюються картками і завершують роботу.

Таким чином, кожен учень буде знати всі чотири картки.

Схема руху

2 спосіб – «Запланована зустріч»

Пересаджуємо учнів залежно від того, як швидко вони працюють, по рядах. Роздаємо картки таким чином, щоб ті, що сидять за першим столом, отримали картку 1, за другим столом – картку 2, за третім – 3 і т. д.

Коли всі пари будуть готові до передачі інформації своєї картки, вчитель подає сигнал до переходу (дзвоником, вмиканням музики тощо).

Перехід відбувається так: один учень з першого стола переходить за стіл в ряду, за яким сидить учень з останньою картою блоку. Всі останні пересідають на одне місце вперед. Отже, за кожним столом виявляється пара учнів з різними картками. Вони навчають один одного. Коли всі готові, вчитель дає сигнал до наступного переходу, і знову переходять учні з того ж ряду і разом зі своєю картою, отриманою на початку заняття від учителя. Необхідно здійснити стільки переходів, щоб кожен знав всі картки блоку.

Звертаю увагу! В такій роботі виникають труднощі через різну швидкість роботи пар при здійсненні одночасного переходу у ряду.

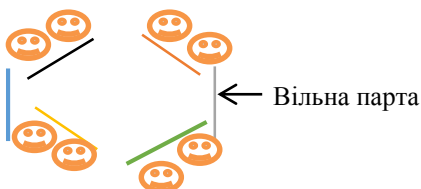
3 спосіб – «Броунівський рух»

За такою технологією в класі повинні бути декілька вільних столів. Рух учнів по класу хаотичний.

Об'єм роботи: засвоєння на даному занятті блоку карток усієї теми. Принцип вибору партнера: підійде будь-який партнер з іншим номером картки. Пара сідає за окремих стіл і відпрацьовує завдання.

4 спосіб – «Карусель»

Розставляємо по колу у два ряди з двома зайвими столами.

У такий спосіб всі учні добре бачать один одного і легко відшуковують партнера за кольоровим сигналом. Переходять за вільний стіл, рухаючись по зовнішньому колу (*через центр ходити не можна*), сідають поряд і працюють в парі.

Індивідуальна робота – «Вихідний квиток» (диференціація)

1	2
<p>Кроки</p>	<p>Крок 1. Після вивчення нового матеріалу ви ставите кілька питань з теми, пропонуючи на вибір кілька правильних відповідей. Учні можуть відповідати за допомогою карток з номерами (піднімають картку з номером 1, якщо правильний перший варіант, картку з номером 2, якщо правильний другий варіант)</p>

1	2
<p>Рухова активність</p> <p>Учні на відрізку позначають кількість правильно виконаних завдань-кроків</p>	<p>Крок 2. Ті, які відповідали правильно на питання, пересідають за задні парти класу і виконують наступне завдання. Ті, хто відповідали неправильно, сідають ближче до вчителя, і той пояснює їм складні моменти.</p> <p>Самостійно працюють з учителем</p> <p>Крок 3. Учитель знову ставить запитання. Ті, хто відповідали правильно, пересідають за задні парти. Решта пересуваються ближче до вас. Так працюєте, поки всі не засвоять тему.</p> <p>Самостійно працюють Додаткове завдання на закріплення</p> <p>Крок 4. Взаємоперевірка</p> <p>Крок 5. «Чарівні відрізки» Чи достатньо зусиль докладено?</p>

КСН у парах змінного складу

(зразки карток)

«**Зорове сприйняття**» – картка двостороння: білу частину бачить учень, а кольорова частина – це зворотний бік, яку бачить лише перевіряючий учень.

«**Слухове сприйняття**» – перевіряючий учень читає верхню частину картки, а на нижню дивиться і слухає партнера.

Чому використовуємо картки для зорової та слухової пам'яті?

Це не тільки для розвитку видів пам'яті, а й тому, що у початкових класах у кожного учня вже є задатки пам'яті – так, одному легше почути, а іншому потрібно побачити.

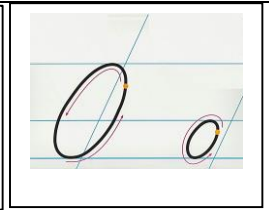
КСН

Навчання грамоти

Малюнковий алгоритм:

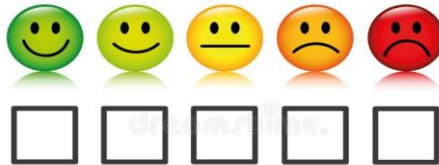

Повторення вивчених голосних букв.
Верхня частина – завдання: назвати букву (звук)

Нижня частина – перевірка: за допомогою малюнка-підказки перевіряючий знає відповідь. Погоджуйтеся з правильною відповіддю. Якщо дитина не називає букву, то перевіряючий учень показує йому малюнок-підказку, і вони удвох її промовляють кілька разів (метод «Навчаючи – учусь»)

Завершальний етап: загальне коло
Чи достатньо зусиль докладено?

К С Н
Математика

Алгоритм
Правило
Приклад
(розв'язок)
Повна відповідь
Обмінятися
картками
Знайти нову пару

Рух по колу:

- «карусель»
- навколо парт
- «зустрічі»
- «броунівський рух»

Завершення:

технологія
формульованого
оцінювання
«Дві зірки»

Множення, склад числа, + та – в межах 100, рівняння тощо
Множення/ділення **Додавання/віднімання**

5·4 = ?

20, тому
що

20 : 4 = 5

20 : 5 = 4

15 : 5 = ?

3, бо

5 * 3 = 15

3 * 5 = 15

45 + 24 =

Десятки додаю з
десятками

40+20=60

Одиниці 3

одиницями

5 + 4 = 9

Відповідь: 69

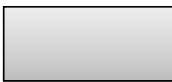
Задачі на збільшення/зменшення в кілька разів

В класі 5 хлопчиків, а дівчаток в
2 рази більше. Скільки в класі
дівчаток?

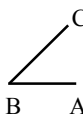
Перевірка. Дія множення, **бо в**
двоє більше, отже: $5 \cdot 2 = 10$
дівчаток

Периметр/площа/кути

4 см

Перевірка. **Периметр** – це
сума всіх довжин, **отже:**
 $P = 4 + 6 + 4 + 6 = 20$ см

1. Правило.
2. Назви кут. Який він?
3. Назви вершини,
сторони.

Перевірка. 1. **Кут** – це фігура, утворена двома
променями, що виходять з однієї точки.

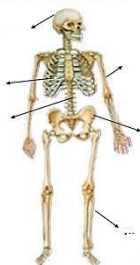
2. **Кут ABC** – непряий, гострий.

3. **Вершина** – В, **сторони** – АВ, ВС.

	<p>Знаходження невідомого числа</p> <p>При додаванні числа називаються... Щоб знайти невідомий доданок потрібно.... Отже, $30 - 15 = 15$ Перевірка. $15 + 15 = 30$</p>	<p>Закони + та -</p> <p>$86 - (9 + 6)$ Щоб від числа відняти суму, потрібно</p> <p>Перевірка: Опустити дужки та замінити + на - $86 - 9 - 6$</p>
<p>КСН</p> <p>ЯДС</p> <p>Блокове вивчення теми</p> <p>Необхідно здійснити стільки переходів, щоб кожен знав всі картки блоку</p>	<p>Тема «Жива й нежива природа»</p>	
	 <p>Сонечко – жива природа, тому що</p> <ul style="list-style-type: none"> - росте - дихає - живиться, рухається - вмирає - народжується ... 	 <p>Сонечко – нежива природа, тому що</p> <ul style="list-style-type: none"> - не росте - не дихає - не живиться - ...
	<p>Тема «Тіла. Речовини. Молекули»</p>	
	<p>З поданих слів вибери тверді тіла:</p> <p>повітря, цегла, газ, цвях, хмара, крейда, олія, нафта</p> <p>Цегла, крейда, цвях, тому що ...</p>	<p>З чого складаються тіла?</p>

Тема «Досліджуємо скелет та м'язи людини»

Відділи скелету

перевірка

Відділи скелету

Закінчи думку:

Під час скорочення м'язи...,
а під час розслаблення ...

Перевірка.

Під час скорочення м'язи **коротшають** і тягнуть кістки, до яких вони прикріплені, а під час розслаблення – **довшають**, кістки повертаються у попереднє положення.

КСН

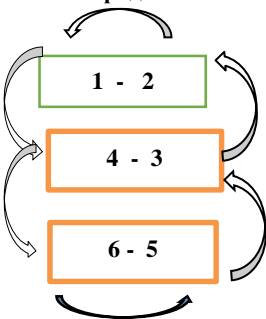
Літературне читання

Поабзацне опрацювання тексту
(Методика
О. Г. Рівіна)

Алгоритм:
Прочитай свій абзац,
передай зміст абзацу своїми словами;

У кожного свій номер картки (якщо текст поділений на 6 частин, то від 1 до 6).

1. Учень знаходить собі напарника і сідає з ним поруч за одним столом (але не навпроти один одного). Читання розпочинає той, у кого номер картки найменший. Другий учень стежить очима по тексту, слухає.
2. На наступному етапі учень, який читав, намагається дати назву абзацу. Другий учень слухає міркування першого учня і ставить запитання, якщо щось неясно, заперечує, якщо з чимось не згоден.
3. В зошиті обох учнів записується назва абзацу за номером картки першого учня (так утворюється план тексту).
4. На наступному етапі йде робота за номером картки другого учня в такій же послідовності. У такій же спосіб він допомагає своєму партнеру з'ясувати суть його абзацу, визначити заголовок і записати його у зошит.
5. Після цього учні дякують один одному, обмінюються

<p>виглягну з абзацу основну думку і дай заголовки абзацу (<u>«У цьому абзаці йдеться про те, як ... Тому його можна озаглавити ...»</u>).</p> <p>Пам'ятка →</p> <p>Дана технологія формує в учнів гарне запам'ятовування стрижневих (основних) думок тексту</p>	<p>картками і пара розпадається. Йде пошук нового співрозмовника, і починається робота з ним за вказаним алгоритмом.</p> <p>6. У міру закінчення роботи над текстом учням може бути зроблено повідомлення – презентація складеного плану та стислого переказу тексту.</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 10px; margin: 10px 0;"> <p style="text-align: center;"><i>Як скласти план тексту</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Прочитай текст. Поділи текст на абзаци, або розглянь запропоновані. У кожному абзаці виділи головне. Придумай заголовки до абзців (реченням, або словосполученням). План може бути у формі питальних чи розповідних речень. </div> <div style="border: 1px solid black; padding: 10px; margin: 10px 0;"> <p style="text-align: center;">Читання для себе 😊 Обирай і читай!</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-bottom: 5px;"> <p>Назва: _____ Автор: _____</p> </div> <p>Тема твору: _____</p> <p>Головна ідея: _____</p> <p>Поділи текст на логічно завершені частини. Склади до них план.</p> <p style="text-align: center;">План</p> <ol style="list-style-type: none"> _____ _____ _____ _____ _____ </div> <p style="text-align: center;">Схема руху</p> <p>Рух здійснюється по колу навколо парт до того моменту, доки учень не повернеться на своє місце.</p> <p style="text-align: center;"> 1 ряд 2 ряд 3 ряд </p>
<p>КСН</p> <p>Українська мова</p> <p>2–3–всі разом</p> <p>«Пазли»</p>	<p>Деформовані речення. Тест</p> <p>1 крок – парна робота – деформовані речення</p> <p><u>Завдання:</u> вибрати колір фігури на дошці. Вибравши колір, учитель встановлює алгоритм виконання завдання.</p> <p>Алгоритм дій:</p> <ol style="list-style-type: none"> Знайти пару, з якою будуть виконувати завдання. Сісти разом за парту, де лежить конверт відповідного кольору.

3. Пара складає деформоване речення. Обговорюють правильність складеного речення, та кожен записує речення у свій блокнот (зошит).

4. Пара розходиться, шукають іншого партнера.

Умова: 5 зустрічей – 5 речень.

2 крок – робота в трійках – текст

Учні об'єднуються в кольорові трійки і складають із записаних речень текст. Добирають заголовок.

3 крок – групова робота – презентація роботи

Учні об'єднуються у групи.

1 група

2 група

3 група

**Формувальне оцінювання:
3 – 2 - 1**

Переглядають виконане завдання один в одного (взаємоперевірка) та надають коментарі відповідно до **стратегії 3 – 2 – 1** (3 позитивних моменти, 2 уточнюючих запитання та 1 ідея для покращення).

Набір речень для 1 групи:

конверт →

жовтим дерева осінь прикрашає листям

конверт →

птахи вирій у збираються

конверт →

наливаються і соком яблука груші

конверт →

сумують за квіти літечком теплим

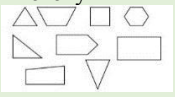

конверт →

на стоїть порозі осінь

Мотивація навчальної діяльності
Конструктор уроку

Блок розділ уроку	1	2	3	4	5
Початок уроку	Приваблива мета	Фантастична добавка	Ситуація переходу «знаю – не знаю»	«Коло ідей»	«Відстрочена відгадка»
Пояснення нового	«Піймай помилку»	«Дивуй»	Групова робота	«Кореспондент»	Ділова гра «Точка зору»
Закріплення	Робота в групах	«Навчаючи – навчаюсь»	КСН в парах групах	«Світський раунд»	Колективне дослідження «Пазли»
Повторення	«Лови помилку»	«Власні приклади»	«Власна опора» Блок-схеми	«Перетин тем»	«Зразкова відповідь»
Контроль	«Гонка за лідером»	«Ланцюжок»	«Світлофор»	Фактологічний диктант	«Тихе опитування»
Домашнє завдання	«Створи символ»	«Незвичайна звичність»	«Особливе завдання»	«Завдання масивом»	«Ідеальне завдання»
Закінчення уроку	«Рюкзак»	«Трихвилинна пауза»	«Лінійка успіху»	Взаємооцінювання «Дві зірки»	«Дружня порада»

Моделювання запропонованих прийомів (з конструктора уроку)

<p>Мотивація навчальної діяльності</p> <p>«Приваблива мета»</p> <p>Учитель формує цікаву для учнів мету, розв'язуючи тим самим навчальні завдання</p> <p>Дріт Шнур Метр Лінійка →</p> <p>многокутники</p> 	<p>Математика. Дизайн і технології. Інформатика</p> <p>Пропоную учням здійснити подорож на одному із транспортів загального користування.</p> <p>Який це буде транспорт, ви дізнаєтесь, користуючись підказками.</p> <p>Крок 1. Види ліній</p> <ul style="list-style-type: none">- Як називається така лінія?- Де зустрічали? На що вона схожа?- Отже, схожа на морські хвилі. Мандрувати по хвилях зручно яким видом транспорту?- Пропоную вам стати кораблебудівельником і побудувати свій вітрильник. <p>Крок 2. Модель із дроту</p> <p>Порівняйте обидві лінії.</p> <ul style="list-style-type: none">- У чому не схожість із хвилястою лінією?- Довжину якої лінії легше виміряти? Чому?- Як ви пропонуєте робити вимірювання? <p>Крок 3. Практична перевірка гіпотез</p> <p>Крок 4. Знаходження довжини ламаної</p> <p>Запишіть результати вимірювань у зошит.</p> <p>Крок 5. Моделювання</p> <p>Дротяну модель зробіть замкненою.</p> <ul style="list-style-type: none">- Чи змінилася форма фігури?- Чи змінилася довжина дроту?- Перевірте за допомогою повторного вимірювання. <p>Крок 6. Хвилинка теорії</p> <p>У підручнику шукаємо відповідь, як називають довжину замкненої ламаної. Види многокутників.</p> <p>Крок 7. Алгоритм побудови проєкту (корпус вітрильника)</p> <ol style="list-style-type: none">1. Виберіть один із многокутників для корпусу вітрильника.2. Знайдіть периметр.3. Відкрийте конверт і домалюйте те, чого не вистачає.
---	---

		
<p>Мотивація навчальної діяльності</p> <p>«Дивуй»</p> <p>Учитель (учень) наводить дивні факти, про об'єкт, що вивчається</p>	<p>ЯДС. Дизайн і технології. Розвиток мовлення Тема «Досліджуємо клас тварин» Крок 1. Загадка – відгадка – паперопластика – «жаб'ячі перегони» Крок 2. Пригадайте казку «Царівна жаба» (Вибрала саме цю казку, тому що у ній прихований великий матеріал для розвитку творчих здібностей дитини, посилення її пізнавальної активності, для саморозкриття, саморозвитку особистості.) Крок 3. - Де вона живе? (утворюємо карту знань) - Розкриття нового поняття: земля+ вода = земноводна</p>	 <p>Діаграма Вена (спільне та відмінне). Енциклопедична хвилинка про користь жаб. Крок 4 .Однохвилинне есе Техніка, яка використовується з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене з теми. Для написання есе вчитель може поставити такі запитання: - Що найголовніше ти дізнався сьогодні? - Які питання залишилися для тебе незрозумілими?</p>

	<p>Крок 5. «Трихвилинна пауза» Надайте учням можливість обміркувати ідеї уроку, зв'язати з попереднім матеріалом, знаннями і досвідом, а також з'ясувати незрозумілі моменти. Я змінив своє ставлення до ... Я дізнався більше про ... Я здивувався тому, що ... Я відчув ... Я ставився ...</p>
<p>Мотивація навчальної діяльності</p> <p>«Відстрочена відгадка»</p> <p>Учитель формулює проблемне питання, відгадку якого можна дізнатися лише працюючи над новим матеріалом</p>	<p>Математика. Мистецтво. ЯДС. Досліджуємо цифру 2</p> <p>Крок 1. - Знайдіть каченят на вишиванці: - На писанці:</p> <div data-bbox="341 598 624 694" style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> </div> <div data-bbox="692 582 935 694" style="display: inline-block; vertical-align: top;"> </div> <p>- Якими знаками позначили качечку на писанці? А на вишиванці? - Що спільного у цих знаках? - Перетворимо качечку на цифру 2.</p> <p>Крок 2. Отже, тема уроку «Число і цифра 2» Обводимо по шаблону, пишемо, конструємо з лего та пластиліну тощо.</p> <p>Крок 3. Дослідження багатозначного слова «пара» – по два, водяна_пара.</p> <p>Крок 4. Утворення зеленого кольору. - Що вас здивувало?</p> <div style="text-align: center;"> </div>

	<p>Крок 5. Техніка «Рюкзак» Зібрати досягнення, здобуті на уроці. Від учня до учня передається «рюкзак», у який кожен «кладе» свої досягнення, здобуті на уроці.</p>
<p>«Адвокат» (в парах, в групах)</p> <p>Завдання учнів – заперечити чи погодитися із висловлюванням власної думки (наводячи аргументи)</p>	<p>Наприклад. Я вважаю, що потрібно гратися на вулиці із настанням темряви. Ми (погоджуємося, заперечуємо), тому що ..., наприклад ..., отже ... Я вважаю, що не потрібно відволікатися дорогою зі школи додому. Ми (погоджуємося, заперечуємо), тому що ..., наприклад ... отже ...</p> <p>Презентація думок кожної пари (Учні презентують правила, вчитель фіксує їх на дошці, так утворюється пам'ятка – порада для учнів.)</p>
<p>Мотивація навчальної діяльності</p> <p>«Світський раут»</p> <p>Учні утворюють два кола: зовнішнє і внутрішнє. Учитель ставить два запитання, а учні, працюючи в парах, дають відповіді (кожен свою), далі учні переходять до наступної пари і відповідають на друге запитання</p> <p>Після спілкування</p>	<p>Крок 1. «Сумна задачка» - Діти, нещодавно я дізналась, що щодоби (щодня) в нашій державі (внаслідок необережної поведінки) гине одна дитина. - Уявіть, в нашому класі 17 дітей, нескладно порахувати, за скільки днів наш клас може перестати існувати (учні рахують). - Тільки за 17 днів всього нашого класу може не стати. І майже усі трагедії – через незнання правил безпечної поведінки. - Давайте пригадаємо ці правила.</p> <p>Крок 2. «Світський раут» Учитель ставить запитання для обговорення: 1) Обговоріть правила поведінки з вибухонебезпечними предметами. (Після обговорення діти зовнішнього кола переходять до іншого партнера для наступного обговорення запитання.) 2) Назвіть небезпечні місця для розваг у своєму населеному пункті. (Після обговорення учні утворюють загальне коло та підводиться підсумок думок.)</p> <p>Крок 3. Техніка «Дві зірки» (взаємооцінювання) Коли учні коментують роботи один</p> <div style="text-align: right;"> </div>

<p>учні утворюють загальне коло і підводиться підсумок відповідей</p>	<p>одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на два позитивні моменти – «дві зірки», і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання».</p>
<p>«Спілкування без перешкод» (у роботі з батьками)</p>	
<p>«Світський раут»</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Утворіть пару. - За 2 хвилини дізнайтеся, що у вас спільного та що відмінне. - Презентація пар. <p>Висновок. «Шукайте і знайдете», – написано у Книзі книг. З будь-якою людиною можна знайти щось спільне.</p>
<p>«1–2–3 – разом» (вправа «Резинка»)</p>	<p>Кожному учаснику дається звичайна резинка для волосся (тоненька). Ведучий просить натягнути резинку на руку. Завдання :</p> <ul style="list-style-type: none"> - зніміть резинку з руки (без допомоги інших частин свого тіла та предметів). <p>Відповідь – результат. Висновок. У житті не варто розраховувати тільки на самого себе, інколи допомога близьких людей просто необхідна.</p>
<p>«Геральдика»</p> <p>Приєм, який допоможе пізнати батьків: їхні нахили, здібності тощо</p>	<p>«Мій герб» Запишіть у герб:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 2 речі, які ви робите - найбільший успіх у - люди (3 особи), які мали найбільший вплив; - три слова, які ви б почути про себе; - що може зробити вас щасливим? <div style="display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <div style="margin-left: 20px;"> <p>добре; житті; на вас хотіли</p> </div> </div>

Список використаних джерел та літератури

1. Взаємонавчання учнів. Метод Рівіна. Київ : Шкільний світ : Вид. Л. Галіцина, 2006. 128 с.
2. Головіна О. Навіщо та як учням оцінювати себе. Закордонний досвід. URL: <https://nus.org.ua/articles/navishho-ta-yak-uchnyam-otsinyuvaty-sebezakordonnyj-dosvid/>.
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
4. Картинки, малюнки. URL: <https://www.google.com/search>.
5. Карплюк С. О. Досвід Рівіна-Дяченка у проектуванні методики взаємонавчання. *Вісник Житомирського державного університету*. Випуск 43. Педагогічні науки. 2008. 125 с.
6. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
7. Осипенко Л. Т., Трохименко Т. О. Організація КСН в парах змінного складу. Тернопіль : Мальва - ОСО, 2001.
8. 6 креативних ідей для самооцінювання на уроці. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3293-6-kreatyvnykh-idei-dlia-samootsiniuvanniana-urotsi>.

Світлана Кондратюк,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Бердичівської міської гуманітарної гімназії № 2

РЕАЛІЗАЦІЯ ІГРОВИХ ТА ДІЯЛЬНІСНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ З LEGO

Із 2018 року учні початкової школи розпочали працювати з ігровими наборами LEGO, які в рамках співпраці з МОН України надав закладам освіти фонд LEGO Foundation. Ігрові набори LEGO складаються із шести цеглинок LEGO DUPLO, які розраховані на кожен дитину класу, та набору цеглинок LEGO System.

Цеглинка – це важливий тактильний інструмент в робочому арсеналі вчителя початкових класів, адже всім відомо, що інтелект дитини знаходиться на кінчиках її пальців, а найбільш сприятливий період для його розвитку – це молодший шкільний вік.

Сьогодні ж у початкову школу прийшли навчатися діти покоління Альфа, які живуть у віртуальному світі, адже більшу частину свого часу проводять за смартфонами. Для повноцінного розвитку це неприйнятно. Як зацікавити таких дітей на уроках? Які механізми використати для включення в роботу всіх пальців рук учнів? Відповіді на ці питання допоможе віднайти методика «Шість цеглинок», започаткована Брентом Хатчесоном, та гра з конструктором LEGO System. Це два сучасних дієвих засоби реалізації діяльнісного підходу до навчання. Варто лише пам'ятати, що в роботі з LEGO не повинно бути готових зразків та еталонів, які спрямовують увагу та думки учнів в одне єдине русло. Діти можуть самостійно віднайти різні способи розв'язання того чи іншого завдання, а вчительку потрібно лише навчити учнів бачити ці можливості та варіанти. Під час роботи з конструктором необхідно дотримуватися правила «легкого старту»: підбирати вправи від простіших до складніших, а не навпаки.

Роботу з LEGO рекомендується розпочати зі знайомства з цеглинками LEGO DUPLO. Для цього пропонуємо дітям закрити очі, обмацати цеглинку й віднайти всі гострі кути, гладенькі сторони, отвори цеглинок, порухувати її виступаючі частини. Для знайомства з цеглинками LEGO System можна використати прийом порівняльного аналізу з LEGO DUPLO, у процесі якого діти помічають, що цеглинки LEGO System значно менші за розмірами, мають різну довжину, значно більшу кольорову гаму тощо.

Під час роботи з LEGO DUPLO чи LEGO System вводимо нову для учнів термінологію: штирі, тобто виступаючі частини цеглинки, які будуть накривати діти у процесі конструювання.

Щоб зацікавити молодших школярів, які, здається, більше знають про LEGO, ніж дорослі, можна на початковому етапі роботи за концепцією «Шість цеглинок» запропонувати поєднати різними способами спочатку дві цеглинки LEGO DUPLO, а потім усі шість. Нехай діти порахують кількість різних варіантів поєднання цеглинок. Здивуванню не буде меж, коли учні дізнаються, що дві цеглинки поєднуються 24 способами, а шість – 915103764. Виконання цього завдання яскраво демонструє, що в світі існує безліч різних можливостей, просто їх усіх потрібно побачити та віднайти.

Які ж існують можливості використання LEGO під час опрацювання навчального матеріалу з різних освітніх галузей? Варіантів завдань безліч, їх кількість залежить від креативності вчителя.

Розглянемо використання LEGO на уроках інтегрованого курсу «Українська мова» (навчання грамоти) в 1 класі. З метою формування повноцінної навички читання та письма важливо навчити учнів правильно робити звуковий аналіз слова. Для цього вчителі використовують фішки зі схематичними позначками. Своєрідними умовними позначками можуть виступати і цеглинки. Для цього домовляємося з учнями голосні звуки позначати цеглинками, що розміщені горизонтально, а приголосні – цеглинками, які ставимо вертикально. Наголошений звук позначаємо цеглинкою червоного кольору.

Вивчаючи склад і наголос, практикуємо гру «Чарівні слова». Викладаємо на партах солодке трискладове слово, рідне двоскладове слово, легке односкладове, крилате трискладове з наголосом на першому складі тощо. Першокласники граються, але, граючись, і навчаються.

Наступна вправа – «Вирощуємо речення». За допомогою цеглинок викладаємо на парті речення. Одна цеглинка – одне слово. Щоб позначити початок речення, першу цеглинку розміщуємо вертикально. Коли діти вивчать слова-назви предметів, слова-ознаки дії, цю вправу ускладнюємо: за цеглинкою певного кольору закріплюємо певну частину мови. Наприклад, червона цеглинка – іменник, жовта – прикметник, зелена – дієслово. Викладаємо на демонстраційному столику з цеглинок речення й пропонуємо школярам підібрати слова відповідно до візерунка. Можна урізноманітнити завдання: підібрати відповідно до схеми речення слова, але так, щоб вони починалися на одну й ту ж букву. Кількість цеглинок у реченні може збільшуватися з кожним класом, у міру збільшення кількості вивчених частин мови.

Використання конструктора LEGO сприяє формуванню вмінь учнів працювати в команді. Зокрема на уроці української мови, вивчаючи алфавіт, пропонуємо кожній дитині з LEGO System сконструювати першу букву свого імені, а потім у групі розмістити ці букви за алфавітом. Можна запропонувати вишикуватись за алфавітом дітям, які сконструювали букви, що позначають два звуки. З метою розвитку зв'язного мовлення учнів перетворюємо букви в казкових чоловічків чи істот і складаємо про них колективну казку.

Вивчаючи поняття орфограми на уроках української мови, користуємось червоними цеглинками LEGO System для позначення «пасток» у словах. Для цього пропонуємо накрити червоною цеглинкою букви в словах на позначення орфограм і пояснити їх написання.

У 3–4 класах під час опрацювання будови слова можна запропонувати молодшим школярам викласти на парті моделі запропонованих учителем слів. Щоб легше сприймалася схема, корінь викладати червоними цеглинками, префікс – синіми, суфікс – зеленими, закінчення – жовтими. Може бути інший варіант виконання такого завдання: учитель складає башту, яка містить червону, зелену та жовту цеглинки. Знаючи, що червона цеглинка – корінь, зелена – суфікс, жовта – закінчення, діти підбирають відповідні за будовою слова. Коли додається над червоною цеглинкою синя, з'являється префікс, відбувається пошук нових слів.

На уроках літературного читання за допомогою кольорових цеглинок можна організувати переказ тексту чи вибіркоче читання. Наприклад, зачин твору позначаємо помаранчевою цеглинкою, блакитною – основну частину, зеленою – кінцівку. За сигналом учителя діти читають або переказують певну частину твору. Головну думку позначаємо червоною цеглинкою. За допомогою цеглинок варто організовувати вивчення напам'ять віршів. Для цього друкуємо на дошці текст вірша, використовуємо багаторазове його повторення, поступово витираючи слова, які замінюємо цеглинками певного кольору відповідно до асоціацій. Наприклад, у рядках «Зацвіла у лузі червона калина...» слово луг замінюємо зеленою цеглинкою, словосполучення червона калина – червоною тощо.

Великі можливості використання LEGO System на уроках математики. Так, у 1 класі, вивчаючи просторові поняття, пропонуємо першокласникам погратися: жовту цеглинку покласти на зошит, зелену під парту, синю біля підручника, блакитну справа від сусіда, червону – зліва від олівця тощо. За допомогою цеглинок проводимо графічні диктанти, викладаємо схеми задач. Наприклад, вивчаючи різницеве порівняння чисел, пропонуємо кожній групі побудувати башточку. Це можна зробити різними

способами: накриваючи штирі; вузькою частиною до вузької; із закритими очима. Потім визначаємо, у кого башточка найвища, у кого найнижча і на скільки. Розпочинаючи вивчати міри довжини, можна запропонувати учням виміряти один і той же відрізок різними мірками, тобто різними за довжиною цеглинками. Виникає проблема: відрізок один – довжина різна. Чому? Різні мірки. Як же бути? Використовувати одну й ту ж мірку. Отже, вводимо загальноприйняті мірки: сантиметр, дециметр, потім вимірюємо висоту побудованих башт у сантиметрах, переводимо в дециметри.

Диференціюючи поняття «круг» і «коло», даємо завдання учням викласти ці геометричні фігури на парті. У такий спосіб візуалізуються й інші фігури та тіла, як-от: прямокутник та паралелепіпед, піраміда та трикутник, квадрат і куб.

За допомогою цеглинок вивчаємо поняття діаметра та радіуса, визначаємо відмінність між ними; викладаємо пряму та ламану лінії, різні види кутів, позначаємо час на імпровізованому годиннику з цеглинок.

Найбільше труднощів виникає у вчителів під час використання конструктора LEGO на уроках «Я досліджую світ». Часто можна спостерігати, як робота з цеглинками LEGO DUPLO зводиться до функцій сигнальних карток, а LEGO System використовується для гри на перервах, що неприпустимо, адже ці інструменти сприяють не лише розвитку різних сфер дитини: когнітивної, креативної, емоційної, соціальної та фізичної, а й засвоєнню важливих природничих понять.

Так, вивчаючи тему «Я і моя сім'я», учням можна запропонувати завдання викласти на парті емблему родини і розповісти товаришу, що вона символізує. Тут можуть бути початкові літери імен членів сім'ї, малюнок із цеглинок, який передає традиції, захоплення, дозвілля родини тощо.

Вивчаючи розділ «Я і природа», тему «Як провести вимірювання», діти конструюють із LEGO System вимірювальні прилади: термометр, терези, метр, годинник, вчать представляти результати своїх вимірювань за допомогою діаграм (башточок). Наприклад, за допомогою стовпчастої діаграми продемонструвати висоту ярусів лісу, при цьому зеленими цеглинками позначаємо дерева, салатовими – кущі, жовтими – трав'янисті рослини.

Працюючи над темою «Де ховається вода», за допомогою маленьких блакитних цеглинок учні в групах викладають річку з її притоками, витоком, гирлом і таким чином вивчають будову водойми. За допомогою цеглинок LEGO System школярі можуть продемонструвати кругообіг води в природі. Діти викладають хмарку, водойму, зображують дощ, сніг, стрілки, які відображають рух води в природі.

Вивчаючи тему «Повітря», практикуємо командну роботу, мета якої створити 3D-модель, що символізує використання роботи вітру. Це може бути вітряк, вітрильник, млин.

Краще запам'ятати умовні знаки гірських порід допоможе їх візуалізація за допомогою цеглинок LEGO System. Діти конструюють моделі торфуги з трьох цеглинок, кам'яне вугілля у вигляді чорного куба, залізну руду як чорну піраміду та ін. Потім командам пропонується розставити створені позначки корисних копалин на карті України відповідно до регіонів, у яких видобувають ті чи інші гірські породи.

За допомогою кольорової башточки третьюкласники представляють склад ґрунту. Для цього використовують цеглинки помаранчевого (глина), жовтого (пісок), чорного (перегній), коричневого (мінеральні солі), синього (вода), білого (повітря) кольорів.

Вивчаючи світ рослин, діти створюють модель рослини, що відтворює її будову. Групам можна запропонувати викласти на партах продукти харчування, предмети, що виготовляються з рослин. Розглядаючи світ тварин, створюємо моделі тварин, які є представниками різних груп. Наприклад, павукоподібні, комахи, звірі, риби тощо.

Четвертукласники, вивчаючи сторони горизонту, зображують їх за допомогою схеми, моделюють компас. Щоб краще запам'ятати країни, які є сусідами України, викладають прапори цих держав по лінії кордону нашої країни відповідно до їхнього розташування.

Цікавою є робота щодо створення 3D-гори з крутим та пологим схилами. Таких ігрових вправ та завдань можна підібрати до кожної теми дуже багато, їх можна ускладнювати, урізноманітнювати, але все це залежить від умінь самого вчителя, який сьогодні повинен бути фасилітатором, що не дає знання, а вчить самостійно їх здобувати.

Список використаних джерел та література

1. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник / упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 44 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016. 40 с.
4. Шість цеглинок в освітньому просторі школи : методичний посібник / упорядник О. Рома. The LEGO Foundation, 2018. 32 с.

Алла Луцюк,
заступник директора з навчально-виховної роботи
комунального загальноосвітнього навчального закладу
«Школа I ступеня № 18 м. Бердичева Житомирської області»

НАСКРІЗНА ІНТЕГРАЦІЯ В РОБОТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ТА ВИХОВАТЕЛІВ ГРУПИ ПОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Вимоги часу спонукають учителів початкових класів шукати нові підходи до організації освітнього процесу. Одним із напрямків методичного збагачення уроків у початковій школі є проведення їх на основі інтеграції змісту кількох освітніх галузей навколо однієї теми. Актуальність даного питання постає з нових завдань сучасної освіти та потреби вдосконалення результативного компонента, зокрема: посилення практичної спрямованості навчання; залучення особистого досвіду школярів; оволодіння вміннями застосовувати знання в нових ситуаціях. Провідні сучасні тенденції в освіті акцентують увагу на здобувачі освіти з урахуванням його інтересів, запитів і цінностей як суб'єкта освітнього процесу. Зважаючи на це, школа повинна виховувати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, вміти спілкуватися.

Необмежені можливості для впровадження інтегрованого підходу, заснованого на творчості та співпраці, забезпечує функціонування початкової школи в режимі «школи повного дня». За роки діяльності колективу вдалося добре налагодити роботу як початкової ланки, так і роботу групи подовженого дня. Коли у 2018 році розпочалося впровадження освітньої реформи, ми вже мали деякі напрацювання з напрямків, зазначених в Концепції Нової української школи, а саме: створення розвивального середовища; спрямування освітнього процесу на творчий розвиток учнів; побудови наскрізного виховного процесу в умовах роботи школи повного дня. Основним напрямком подальшого розвитку закладу було визначено реалізацію інтегрованого підходу в освітньому процесі. Це стало наскрізною лінією в підвищенні професійної компетентності педагогічних працівників закладу освіти.

В основу роботи над методичною проблемою школи «Забезпечення гармонійного розвитку молодших школярів шляхом інтеграції навчального матеріалу» покладено збагачення теоретичного і практичного досвіду колективу з одночасним аналізом напрацювань (табл. 1).

Таблиця 1

Напрямки діяльності педагогічного колективу

2017–2018 н. р.	2018–2019 н. р.	2019–2020 н. р.	2020–2021 н. р.
Методичне оновлення уроків у початкових класах на основі інтеграції навчального матеріалу	Інтегроване навчання. Тематичний і діяльнісний підходи	Інтегрований розвиток наскрізних умінь	Взаємопов'язане формування ключових і предметних компетентностей
2021–2022 навчальний рік			
Узагальнення досвіду роботи педагогічного колективу над науково-методичною проблемою «Забезпечення гармонійного розвитку молодших школярів шляхом інтеграції навчального матеріалу»			

Результатом роботи стала апробація нових форм та методів, різних варіантів узагальнення та поширення найцікавіших ідей, творчих прийомів, методичних розробок педагогів у використанні інтегрованого підходу.

Слід зазначити, що саме в цей період проходила підготовка вчителів початкових класів до впровадження нового Державного стандарту початкової освіти. Але програми не передбачали залучення до такої підготовки вихователів груп подовженого дня, що значно знижувало результативність роботи у впровадженні концептуальних засад Нової української школи. Тому в системі методичної роботи школи передбачені різні форми взаємодії вчителів і вихователів ГПД, зокрема і в реалізації методичної проблеми:

- складання індивідуальних програм самоосвіти педагогів та презентації з теорії питання;
- постійно діючі семінари-практикуми;
- спільні засідання циклової комісії вихователів ГПД та вчителів початкових класів;
- взаємовідвідування уроків та занять з теми;
- презентації результатів роботи педагогів у формі майстер-класів;
- круглі столи тощо.

Інтеграція стає для всіх учасників освітнього процесу школою співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети. Особливі умови роботи закладу, а саме: відокремлена початкова школа; режим роботи школи повного дня з функціонуванням груп подовженого дня

на базі кожного класу; робота спеціальних класів для дітей з особливими освітніми потребами – були максимально використані у впровадженні ідей Нової української школи. Інтеграція дозволила об'єднати роботу вчителів початкових класів та вихователів ГПД. Здійснення інтеграції різних видів діяльності дало можливість індивідуалізувати навчання, сприяти загальному розвитку дітей.

У перший рік роботи за новим Державним стандартом початкової освіти педагоги активно включились у проведення тематичних тижнів та днів, використовуючи змістову інтеграцію та об'єднуючи блоки знань з різних предметів «навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприйняття, мислення, почуттів учнів» [2, с. 31]. Саме ідея тематичної інтеграції дала змогу організувати вивчення предмета з усіма його взаємозв'язками. Але особливістю тематичної інтеграції, в нашому розумінні, стало продовження роботи над темою тижня в групі подовженого дня. В основу діяльності покладено: пріоритет цінності дитинства; спрямування освітнього процесу на різнобічний розвиток вихованців; забезпечення комфортних умов. Внесення змін до режиму дня забезпечило:

- відповідність віковим особливостям (навчання через ігрову, дослідницьку діяльність);
- побудову освітнього процесу, який приносить радість дитині;
- обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини;
- інтеграцію протягом навчального дня (уроки→різні види діяльності в ГПД);
- проведення різноманітних за своїм спрямуванням занять стало можливим завдяки включенню нових режимних моментів у роботу школи і ГПД зокрема:
 - уроки мислення в природі (тривалістю 30 хвилин);
 - робота в групах за інтересами та навчальних центрах (тривалістю 40 хвилин);
 - інтегроване заняття в 1 класі за темою дня, тижня (тривалістю 35 хвилин);
 - зустріч у ранковому та щоденному колі;
 - прогулянки-спостереження; прогулянки – рухливі ігри; прогулянки-дослідження (таблиці 2– 3).

Таблиця 2

Режим дня учнів 1 класу

№ з/п	Зміст	Час
1	Ранкове коло	8.20–8.40
2	1 урок	8.40–9.15
3	2 урок	9.30–10.05
4	Сніданок	10.05–10.30
5	3 урок	10.30–11.05
6	Перерва – прогулянка на відкритому повітрі	11.05–11.30
7	4 урок	11.30–12.05
8	5 урок / рухливі ігри	12.20–12.55
9	Прогулянка (спостереження, уроки мислення в природі)	12.55–13.30
10	Підготовка до обіду, обід	13.30–14.00
11	Заняття в гуртках; година спілкування; «Щоденні 5»; «Щоденні 3»	14.00–14.35
12	Інтегроване заняття	14.45–15.20
13	Година здоров'я	15.30–16.10
14	Робота в групах за інтересами та навчальних центрах; самостійна художня діяльність	16.20–17.00
15	Підвечірок	17.10–17.20
16	Прогулянка, рухливі ігри	17.20–18.00

Таблиця 3

Режим дня учнів 3–4 класу

№ з/п	Зміст	Час
1	2	3
1	Ранкове коло	8.20–8.40
2	1 урок	8.40–9.20
3	2 урок	9.30–10.10
4	Сніданок	10.10–10.30
5	3 урок	10.30–11.10
6	Перерва – прогулянка на відкритому повітрі	11.10–11.30
7	4 урок	11.30–12.10
8	5 урок	12.20–13.00
9	Година здоров'я,	13.10–13.50
10	Підготовка до обіду, обід	13.50–14.20

1	2	3
11	Курс за вибором; заняття в гуртках; година спілкування; самостійна художня діяльність	14.20–15.00
12	Прогулянка (спостереження, уроки мислення в природі)	15.00–15.30
13	Самопідготовка	15.30–16.30
14	Робота в групах за інтересами та навчальних центрах; «Щоденні 5»; «Щоденні 3»	16.30–17.10
15	Підвечірок	17.10–17.20
16	Прогулянка, рухливі ігри	17.20–18.00

Інтеграція дає можливість глибше розкрити тему, поєднуючи різні заняття та різні форми роботи. А коли долучається до роботи ще й вихователь групи подовженого дня, то тоді інтегрований день стає надзвичайно цікавим, захоплюючим та насиченим різними подіями, новими знаннями та сформованими наскрізними вміннями. Ініціаторами такої співпраці є вчителі початкових класів, які допомагають вихователям групи подовженого дня добирати прийоми для реалізації теми, планують завдання для роботи за ротаційними моделями «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика) задля досягнення спільного результату.

Варто зазначити, що проведення інтегрованих уроків, занять вимагають від педагогів високого рівня творчості та професіоналізму. Протягом 2018 року педагоги, які працювали в 1 класі, спланували та провели 25 інтегрованих днів за тематикою тижнів Нової української школи. Інтеграція протягом навчального дня включала уроки з різних освітніх галузей та різні види діяльності за режимом роботи ГПД. Наскрізна інтеграція важлива для багаторазового повторення навчального матеріалу, розгляду об'єктів з усіх сторін, збагачення емоційного досвіду вихованців (табл 4).

Таблиця 4

Тематичний день	Інтегровані уроки за темою дня	Заняття в ГПД
1	2	3
Ми – школярі	Мій шкільний ранець (математика; українська мова; дизайн і технології)	Спортивні змагання; гра-подорож
Мій клас	Математика; дизайн і технології; «Я досліджую світ»	Класні посиденьки «Однокласник, приятель, друг»; година здоров'я

1	2	3
Мої друзі	Мій друг (українська мова; математика; музичне мистецтво)	Година здоров'я «Ігри та естафети з м'ячем»; тренінг для формування налагодження контактів; гра «Познайомимось»
Моє довкілля	Таємниці шкільного подвір'я («Я досліджую світ»; музичне мистецтво; дизайн і технології; математика)	Спортивна година; квест «Моє довкілля»; гурток «Кубики Нікітіна»
Осінь	Осінь (українська мова; «Я досліджую світ»; математика)	Година здоров'я «Збір урожаю»; година спілкування «Осінь-годувальниця»; прогулянка-спостереження
Ми – підприємливі	Я – підприємець (українська мова; математика)	Гра-подорож; прогулянка-екскурсія
Я і моя Батьківщина	Батьківщина («Я досліджую світ»; українська мова)	Година здоров'я «Козаки і козачки»; гра-подорож «Моя рідна Україна»; прогулянка «Козацькому роду нема переводу»
Зима	Ой, весела в нас зима (українська мова; «Я досліджую світ»; математика)	Година здоров'я «Зимові розваги»; заняття за інтересами «Веселий сніговик»; прогулянка «Ми – дослідники»
Зимові свята	«Зимові свята» (математика; українська мова; «Я досліджую світ»)	Літературно-музична композиція «Поділись гарним настроєм»
Таємниці космосу	«Космос» («Я досліджую світ»; математика; українська мова)	Година здоров'я «Тренування у космічній школі»; гра-мандрівка «У космосі»; прогулянка «Ми – космонавти»
Числа у моєму житті	«У світі чисел» (математика; образотворче мистецтво)	Інтелектуальна гра «Подорож на планету казок»; прогулянка «Порахуй сніжинки»
Ігри та розваги	«Ігри» (українська мова; дизайн і технології)	Година здоров'я «Циркачі»; конкурсна програма «Робінзони»
Театр	«Театр» (математика; дизайн і технології; українська мова)	Година здоров'я «Казкові веселі старту»; вікторина «З якої казки?»
В гостях у води	«Пригоди крапельки» (математика; українська мова; «Я досліджую світ»)	Прогулянка «Досліди з водою»; спортивні ігри, естафети; гурток «Школа паперових чудес. Рибки в акваріумі»

Результатом творчого пошуку педагогів стали напрацювання вчителів і вихователів, представлені в посібниках: «Інтегрований підхід у навчанні молодших школярів»; «Інтегровані ігрові заняття з першокласниками в групі подовженого дня»; «Тематичні дні в умовах роботи групи подовженого дня».

Методичний рівень організації освітнього процесу на засадах інтегрованого підходу поступово зростає. Щороку педагоги використовують у системі роботи власні розробки інтегрованих днів, підготовлених, в тому числі, і за запитами учнів. Більшу частину інтегрованих уроків проведено в рамках тематичних днів, у яких поєднують усі навчальні предмети. Це допомагає розкрити тему повністю і відповісти на всі дитячі запитання. В 2–4 класах, працюючи над темою місяця, обираємо тему інтегрованого дня, яка найбільш цікава для учнів. У певному місці в класі розташовуються аркуші із запитаннями, на які діти прагнуть отримати відповідь. Потім учитель організовує перегляд отриманих запитань. На одні відповідають відразу, а інші – складні та цікаві запитання беруть за основу тематичного дня. Навчання на основі запитів – це процес конструювання учнями знань шляхом формулювання власних запитань та пошук відповідей на них. Так, в третьому класі визначено та враховано ідеї учнів у проведенні тематичних днів (табл. 5).

Таблиця 5

Тематичний день за темою місяця	Теми предметів, курсів, що інтегруються	Діяльність ГПД
1	2	3
Світ невидимий	«Я досліджую світ» Різноманітність тварин у природі. Риби. Дизайн і технології Створюємо рибку з різних матеріалів	1. Інформаційне відео «Які риби найхімерніші ...» 2. Дискусія за технологією «Фішбоун» на тему «Чому деякі види риб зникають?» 3. Робота в «Щоденнику вражень» «Яка химерна риба мене вразила найбільше?» (опис + малюнок). 4. Заняття в гуртку «Паперопластика» (Світ невидимий)
Безпечний інтернет	Інформатика. Що таке інтернет? Дизайн і технології. 3D-конструктор для складання різних об'ємних фігур за власним задумом	1. Година спілкування на тему «Безпечний інтернет». 2. Інформаційна хвилинка (Щоденні 5) «Безпечний інтернет»

1	2	3
Птахи взимку	«Я досліджую світ» Різноманітність тварин у природі. Птахи. Українська мова Змінювання іменників за числами: одиниця і множина; літературне читання. Птахи взимку (журнал «Птах»)	1. Квест «Зимуючі птахи». 2. Виготовлення лепбука «Зимуючі птахи»
Числа в моєму житті	Фізична культура Фізкультура в числах. Математика в русі. Знайомимось з трицифровими числами	1. Вікторина «Магічні числа». 2. Щоденні 3
Вірші Лесі Українки	Українська мова Прикметник як частина мови. Літературне читання: Леся Українка «Тішся, дитино», «Була весна»	1. «Літературна вітальня». 2. Щоденник вражень «Твори Лесі Українки у моєму житті»
Таємниці космосу	Дизайн і технології. Візит інопланетян. Сюжетно-ігровий урок фізкультури «Подорож у космос»	1. Розвага «Цей загадковий світ космосу». 2. Гурткове заняття «Пофантазуємо, які існують планети»
Що відбувається з рослинами взимку?	«Я досліджую світ». Зима. Рослини взимку. Математика Досліджуємо задачі на знаходження суми двох добуток. Образотворче мистецтво Зима – чарівниця	1. Уроки мислення в природі «Зміни у рослинному житті взимку». 2. Спостереження «Чи можна взимку під снігом побачити зелені рослини?» 3. Гурткове заняття «Зимова казка у лісі»

Для того, щоб провести інтегровані уроки, вчителів необхідно проаналізувати календарне планування, зіставити матеріал різних освітніх галузей для виділення тем, близьких за змістом або метою використання, визначити очікувані результати, завдання. Перед педагогами стоять завдання:

- здійснити ретельний добір змісту, методів, прийомів, технологій навчання з урахуванням вікових особливостей учнів;
- «сконструювати» урок: обрати форму, структуру, дозування часу та види діяльності;

- визначити основні завдання та цілі кожного з предметів, що інтегруються;
- ретельно дібрати навчальний і дидактичний матеріал інтегрування для оптимального навантаження учнів видами діяльності під час уроку [2, с. 35].

Працюючи в умовах НУШ, намагаємось створити власний стиль та алгоритм у впровадженні тематичної інтеграції. Дуже часто це непросто, бо вимагає багато часу, зусиль, не вистачає знань та досвіду у моделюванні уроків, занять. Але бажання руху вперед допомагає апробувати нові форми роботи, готувати наочність, експериментувати з уроками за межами класної кімнати, груповими проєктами, колективними творчими справами. Практикуємо проведення загальношкільних тематичних тижнів за темами, які цікавлять педагогів та дітей. Загальношкільний тиждень проводиться щомісяця з попереднім обговоренням ідей та запитів. У результаті такий тиждень стає колективною творчою справою в межах кожного класу і школи. Обов'язковою умовою є проведення в рамках тижня інтегрованого дня, до якого входять інтегровані уроки (це уроки на шкільному подвір'ї, уроки в навчальних центрах, бінарні уроки) з продовженням на інтегрованих, тематичних заняттях в ГПД. У виборі видів діяльності необхідно орієнтуватись на досягнення спільного результату. Кожне завдання має «працювати» на загальну мету тематичного дня. Вихід на результати спільної діяльності підвищує мотивацію і педагогів, і дітей. Кожен такий день – це справжнє свято, підготовка до якого здійснюється спільно з дітьми. В річному плані в розділі «Освітнє середовище. 1.3. Формування розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору» плануємо проведення загальношкільних тематичних тижнів і днів з виходом на творчий продукт. А нові реалії життя, зокрема дистанційне навчання, ширше використання інформаційних технологій, дозволили здійснювати обмін та обговорення результатів роботи між класними колективами. Водночас максимально використовується потенціал для формування як ключових компетентностей, так і наскрізних вмінь: «читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими людьми» [7, с. 3].

Результати творчої діяльності вихованців дуже різноманітні, їх створення передбачає вияв креативності, пошук різних варіантів представлення власної роботи, а також перегляд та обговорення результатів цього пошуку у інших класних колективах.

На наш погляд, поєднання практики проведення предметних тижнів з тематичними є дуже результативним. Як приклад, проведений тиждень «Лунай величне наше слово», який поєднував тематичну інтеграцію, діяльнісний підхід, компетентнісне навчання (рис. 1).

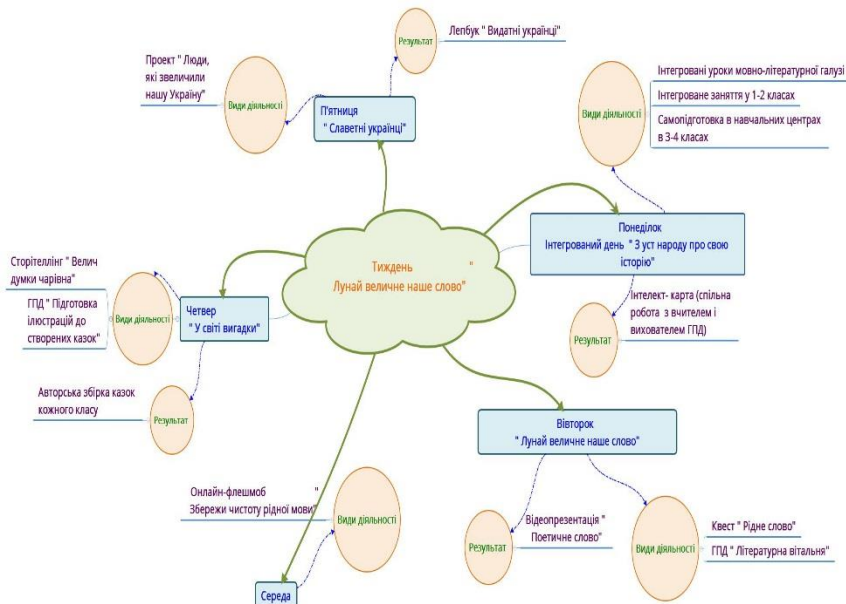

Рис. 1

Саме такий підхід в початковій школі дає можливість підводити учнів до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої думки на запропоновану тему. Діти застосовують при цьому свої знання, життєвий досвід, роблять власні висновки і пошукові відкриття.

Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту освіти [1]. Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища. Інтеграція на діяльнісному рівні, яку впроваджують в роботу педагога школи, сприяє формуванню діяльнісної компетентності шляхом набуття навчальних умінь і навичок, опанування стратегій, що визначають

мовленнєву діяльність, соціально-комунікативну поведінку учнів, спрямовані на виконання навчальних завдань і розв'язання життєвих проблем. Використання вчителем і вихователем групи подовженого дня аналогічних методів, прийомів забезпечує багаторазове повторення дітьми навчального матеріалу, але вчить застосовувати його в змінених ситуаціях. Серед методів, прийомів, стратегій, що застосовуються протягом дня, можна виділити найбільш результативні:

- диференційоване навчання за структурно-логічними схемами

С. Логачевської;

- ігрові технології;
- проекти різного спрямування;
- групова робота; групова взаємодія на основі теорії множинного інтелекту;

інтелекту;

- діяльність в навчальних центрах;
- «Щоденні 5», «Щоденні 3»;
- стратегії розвитку критичного мислення;
- робота з різними видами театру для розвитку соціальних і комунікативних навичок;

- конструювання з використанням LegoSystem для творчого розвитку та «Шість цеглинок»;

- технологія КТС (колективної творчої справи) для планування і проведення виховних заходів;

- технології колективного навчання.

Творчий підхід до вибору технологій діяльнісного підходу забезпечується з дотриманням основних принципів: принцип діяльності (відкриття нового знання самою дитиною); принцип безперервності (узгодженість усіх компонентів системи навчання: мети, очікуваних результатів, змісту, методів, форм); принцип цілісного уявлення про світ (якщо знання не потрібні, то для чого вони?); принцип мінімаксу (забезпечує рівноцінне навчання); принцип психологічної комфортності (віра у сили та можливості дитини); принцип варіативності (формування вміння добирати різні варіанти розв'язання завдань); принцип творчості (максимальна орієнтація на творчу основу у діяльності).

Мета інтеграції – максимально поєднати навчання і життя. Діти люблять дізнаватися на уроках нові цікаві факти, що стосуються їхнього оточення, реального життя. Зміст початкової освіти розроблено на основі компетентнісного підходу: не знання заради знань, а вміння їх застосовувати в житті. Для реалізації даного завдання добре слугують цілі інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Метою курсу є «формування цілісного образу світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду,

який охоплює систему інтегрованих знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життєдіяльності та соціальної практики, способи дослідницької поведінки» [7, с. 51].

Інтегрований курс сприяє розвитку наукової і технологічної грамотності учнів на основі набуття конкретного досвіду вирішення проблем. А в поєднанні з STEM-освітою навчає реалізовувати вивчене на практиці. Інтеграція та дослідницько-проектна діяльність є провідними принципами STEM-освіти, які співзвучно переплітаються з орієнтирами НУШ. Надзвичайний інтерес у дітей викликав STEM-тиждень «Ми їмо правильно!», який проходив за таким планом (табл. 6):

Таблиця 6

Тематичний день	Методи, прийоми, технології	Очікувані результати навчання здобувачів освіти
1	2	3
Перший день: S-наука «Здорова та корисна їжа»	1. Ранкова зустріч. Гра «Поясни та оберни». 2. Робота в групах над створенням колажів «Корисні та шкідливі продукти харчування». 3. Досліди зі шкідливою їжею. 4. Гра «Кошик для сміття»	- дотримується правил спільної роботи в групі; - організовує власну діяльність з виготовлення виробу в групі; - розрізняє корисні і шкідливі звички, пов'язані з вживанням їжі
Другий день: Т-технології, Е-інженерія «Тарілка здорового харчування»	1. Ранкова зустріч «Що таке вітаміни?» 2. Перегляд відео «Вінні-Пух на гостинах у Кролика». 3. Дискусія «Чому важливо харчуватися корисною їжею?» 4. Робота в групах «Створення тарілки здорового харчування» (різноманітні техніки, робота з різними матеріалами). 5. Робота в групах: складання меню на день: сніданок, обід, полуденок, вечера	- бере участь у дискусії, наводить докази; - висловлює й аргументує свою позицію; - планує послідовність технологічних операцій для виготовлення спроектованого виробу; - презентує результати спільної проектно-технологічної діяльності
Третій день: М-математика «Готуємо корисну їжу»	1. Проведення математичних дослідів. 2. Робота в групах «Готуємо страву» (за технологічними картками). 3. Гра «Магазин» (купівля продуктів для виготовлення страви).	- розв'язує компетентісно зорієнтовані задачі; - читає нескладні таблиці; - використовує досвід математичної діяльності під час виконання дослідницьких завдань міжпредметного характеру;

1	2	3
	4. Презентація страви	- користується даними під час розв'язування практично зорієнтованих задач
Четвертий день: «Правила приймання їжі»	1. Складання правил харчування. 2. Підготовка до зустрічі гостей: сервірування столу, підготовка млинців з корисними начинками. 3. Частування млинцями в класі	- уміє поводитися в гостях; -знає правила гостинності; - розуміє необхідність культурної поведінки; - сервірує святковий стіл спільно зі старшими

Такий тиждень не зовсім відповідає вимогам, які висуває STEM-освіта, тому що не вистачає обладнання для проведення самостійних досліджень, потребує оновлення матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення. Але важливими є практичні навички, які отримують діти, та їхні позитивні емоції. А педагоги розширюють власний досвід використання внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації. Цікавим інструментом для STEM і Нової української школи є використання конструктора LEGO. Лего-проекування розвиває дрібну моторику рук, увагу, пам'ять, критичне мислення, комунікативні навички, підвищує мотивацію до навчання, формує просторові ідеї в дітей, уміння працювати в парах, в команді (групі).

В нормативно-розпорядчих документах значна увага приділяється організації освітнього середовища в класах НУШ. Особливістю сучасної школи є «організація такого освітнього середовища, що сприятиме вільному розвитку творчої особистості дитини» [3]. В нашому навчальному закладі створення розвивального середовища було одним з основних напрямків роботи ще з 2014 року. Завжди намагалися створити середовище, орієнтоване на дитину, – динамічне, яке постійно змінюється та враховує інтереси кожної дитини та її рівень розвитку. В кожному класі здійснено організацію освітнього простору, що сприяє вільному розвитку творчої особистості дитини. Планування і дизайн освітнього простору класів спрямований на розвиток дитини та мотивації її до навчання, що здійснюється через такі осередки: осередок навчально-пізнавальної діяльності з відповідними меблями; змінні тематичні осередки, в яких розміщуються дошки/стенди тощо; середок для гри, оснащений настільними іграми, інвентарем для рухливих ігор; осередок художньо-творчої діяльності з полицками для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт, матеріалами та зразками для роботи за інтересами; куточок живої природи; осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким

покриттям; дитяча класна бібліотечка; осередок учителя, оснащений комп'ютером, полицями/ящиками, шафами для зберігання дидактичного матеріалу тощо.

Організація навчальних центрів/осередків, які «відображають навчальні потреби й інтереси дітей» [5], сприяють ефективній індивідуалізації освітнього процесу. Можна відзначити, що педагоги школи розуміють: все, що оточує дитину, впливає на її розвиток, «вільному розвитку сприяє творче середовище» [4]. Тому максимально використовують навчальний, розвивальний та виховний потенціал класного середовища. Серед найбільш ефективних є робота дітей в таких навчальних центрах, куточках протягом всього навчального дня:

1. **Центр читання та письма.** Використання технології «Щоденні 5», а також продовження цієї роботи вихователем у другу половину дня допомагає виробити у дітей уміння самостійно працювати, висловлювати і аргументувати свої думки, приймати рішення. Перший етап – «Читання для себе» – вчителі зазвичай застосовують під час уроку. Другий етап – «Читання для когось» – ефективно використовується вихователями ГПД у другу половину дня. Учні в парі читають і разом працюють над усвідомленням прочитаного. Такий вид діяльності спонукає дітей вчитися співпрацювати, слухати один одного, виконувати завдання в парі, ставити запитання за змістом прочитаного та аналізувати опрацьований твір. Робота в «Щоденнику вражень» використовується як учителями, так і вихователями.

2. **Математичний центр** сприяє організації роботи за методикою «Щоденні 3». Зокрема «Математика з другом» має продовження і застосування у другій половині дня, бо саме в цей час учні мають можливість об'єднатися і виконувати цікаві завдання, допомагаючи один одному і одночасно навчаючись. Використовують такі ігри та завдання, як «Математичне доміно», «Математично лото», «Завдання на конструювання та моделювання» та ін.

3. **Центр природознавства** містить матеріали для самостійної дослідницької діяльності: інструкції для проведення короткотривалих і довготривалих дослідів; форми і таблиці для фіксації результатів спостережень; творчі завдання для підведення підсумків. Традиційним стало проведення шкільного конкурсу «Город на вікні». Самостійно вирощену розсаду та квіти навесні висаджуємо на ділянках і клумбах навколо школи в рамках тематичного дня «Весна».

4. **Куточок «Театр»** містить різні види театру: настільний, тіньовий, маріонеток, «рукавичка», пальчиковий, іграшок, театр картинок – та є улюбленим місцем гри, навчання і відпочинку в усіх класах.

5. Мистецький центр використовується для самостійної художньої діяльності в групі подовженого дня, адже наповнений різноманітними матеріалами та зразками робіт, виконаних в різних техніках.

Добре продумане предметне розвивальне середовище дозволяє приділяти достатньо уваги груповій, ігровій, проєктній та дослідницькій діяльності, а наповнюваність осередків різноманітними матеріалами – проводити заняття в навчальних центрах.

Новим напрямком в роботі педагогів школи стає використання організації групового навчання на основі теорії множинного інтелекту Х. Гарднера. При цьому запропоновані завдання для роботи в навчальних центрах є варіативними до існуючої моделі, бо робота в них ґрунтується на одному типі інтелекту та дозволяє впроваджувати способи різної подачі одного матеріалу. Час роботи в центрах визначається цілями, здібностями та навичками учнів, видами діяльності і може складати від 15 до 30 й більше хвилин. Залежно від типу інтелекту (вербально-лінгвістичного, логіко-математичного, просторового, натуралістичного, тілесно-кінестетичного, музичного, внутрішньоособистісного, міжособистісного), пропонуються види діяльності. На даний час педагоги використовують в роботі матеріали, дібрані до уроків читання в 2 класі, та навчаються створювати власні завдання для восьми типів інтелекту.

Вихід за межі класної кімнати для нашого колективу є не новим підходом до освітньої діяльності в НУШ, а підтвердженням того, що в українській системі освіти є інновації, які актуальні завжди. Тому вже багато років проводимо уроки на шкільному подвір'ї, використовуючи досвід В. Сухомлинського (уроки мислення в природі), Л. Варзацької (розвиток зв'язного мовлення), О. Савченко (виховний потенціал початкової освіти). В. Сухомлинський зазначав: «Дитина найкраще сприймає, осмислює і запам'ятовує знання тоді, коли вона їх переживає. Без емоційного ставлення до знань, без інтересу, подиву, задоволення, радості, впевненості та інших позитивних переживань неможливе успішне навчання».

Нова українська школа – це не тільки нові стандарти та зміст освіти, інтегрований підхід, новий освітній простір, а й наскрізний процес виховання, який сприяє створенню комфортного психологічного мікроклімату, позитивному емоційному стану дітей. Плекання творчості – один із напрямків роботи школи. До організації виховної роботи залучені рівною мірою і вчителі, і вихователі ГПД, тому маємо різноманітні заходи. На початку року педагоги обирають загальношкільний захід, який вносимо до плану роботи школи. Склалася певна система національно-патріотичного виховання. Традиційними є народознавчі свята, які відзначаємо щорічно:

«Андріївські вечорниці», «Різдвяний вертеп», «Стрітєння. Зустріч весни», «Диво-писанка». Намагаємось проводити заходи як колективну творчу справу (КТС), а також свята без попередньої підготовки дітей, що вдається завдяки системі виховної роботи в кожному класі, а також роботі гуртків творчого спрямування, зокрема і хореографічного. Пишаємось успіхами своїх дітей, але головне, що самі діти почуваються комфортно в школі, діляться своїми здобутками.

Працюючи з дітьми молодшого шкільного віку, намагаємось будувати роботу, спираючись на думку О. Я. Савченко: «Гурбуючись про якість початкової освіти, не забуваймо про організацію позитивних гармонізованих впливів різних середовищ. Саме в початкових класах, де учні навчаються впродовж 4 років, необхідно особливо вдумливо та цілеспрямовано створювати педагогічно доцільне навчальне, виховне й розвивальне середовище» [6, с. 81].

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
2. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.- метод. посіб. Львів : Світ, 2019. 136 с.
3. Методичні рекомендації щодо організації освітнього простору Нової української школи : наказ МОН № 283 від 23.03.2018 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/60372/.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016.
5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Вид. дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів і методистів початкового навчання. 2-ге вид. Київ : Богданова А. М., 2009. 226 с.
7. Типова освітня програма для закладів середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко (3–4 класи) : затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 08.10.2019 року № 1273 / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016.

Лариса Фамілярська,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри педагогіки й андрагогіки
КЗ «Житомирський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЖОР

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Пандемія COVID-19 викликала найбільший за всю історію зрив традиційного освітнього процесу, прискорила зміни та цифрову трансформацію освіти, суспільства. Розвиток «нових дитячих індустрій» (центрів раннього розвитку), як нових форм навчання, призводить до розмитості моделі першокласника, до необхідності формування варіативних стратегій розвитку та поведінки дітей. Удосконалення професійної компетентності педагогів у застосуванні цифрових технологій, сервісів й інструментів в педагогічній діяльності наразі є найактуальнішою проблемою в освіті [2].

Викликами сьогодення для сучасного педагога є: навички роботи з електронними пристроями; організація процесу освітньої взаємодії з використанням комп'ютерних пристроїв; навчання з користю з гаджетами в ігровому форматі. Сучасна початкова освіта помітно змінюється відповідно до викликів часу. Учні вже до початку навчання в школі, завдяки ЗМІ та інтернету, бувають надмірно інформовані (хоча нерідко отримана інформація не відповідає їхньому віку). Невраховання домінуючих потреб учня під час побудови навчального процесу в НУШ призводить до відсутності навчальної активності у сучасного покоління дітей.

Цифровізація початкової освіти принесла з собою цілий спектр проблем: самодисципліни, самоорганізації і самостійності учня.

Дані, отримані в дослідженнях, показують, що ступінь реальних змін історичної ситуації об'єктивно зумовила якісні когнітивні, психосоціальні, психофізіологічні зміни особистості сучасної дитини.

Минув час, коли дитина молодшого віку розвивалась, переважно, в умовах мікросередовища – сім'я, школа (клас), однолітки (дворова компанія). Практично завжди вона була чітко прив'язана до конкретних дорослих і однолітків, а сьогодні – знаходиться в «ситуації розірваних соціальних зв'язків». Вже з дошкільного віку дитина занурена у віртуальну реальність, а тому ще до вступу до школи знаходиться у величезному розгорнутому соціальному просторі.

Від чого ж залежить вибір інструментів для організації процесу навчання учнів покоління Альфа?

Запропоновані у положеннях Концепції «Нова українська школа» підходи передбачають конструювання моделі взаємодії вчителя і учня на уроках у початковій школі шляхом становлення навчальної самостійності школярів. Реалізується це засобами навчального співробітництва з використанням онлайн-сервісів та ресурсів [4].

Правильно підібрані інструменти для організації навчання з використанням дистанційних технологій дозволяють зробити його максимально комфортним й ефективним.

Які навички варто розвивати в учнів?

- Уміння працювати з інформацією.
- Працювати з інструментами для обробки інформації.
- Створювати прості документи.
- Готувати проекти і представляти результати досліджень.

Важливо зазначити, що для формування таких навичок при будь-якому форматі навчання потрібні:

- регулярна самостійна робота учнів, під час якої нові знання застосовуються на практиці;
- зворотний зв'язок від учителя, який допомагає вирішити виникаючі труднощі та коригує дії учнів;
- середовище, що підтримує застосування нових навичок.

Для навчання учнів педагоги використовували синхронну й асинхронну форми взаємодії. В асинхронному форматі інтерактивність вивчення матеріалів, дискусії/обговорення забезпечували: записані навчальні відео, Google Презентації, Google Jamboard, текстові матеріали, тести (рис. 1, рис. 2). Зокрема, в сервісах Google Презентації та Google Jamboard інтерактивність освітнього процесу реалізовано через режим «Коментувати» та «Редагувати».

Особливістю асинхронної комунікації є те, що учасники опрацьовують навчальний матеріал або взаємодіють у чаті/форумі у зручний для кожного час [3].

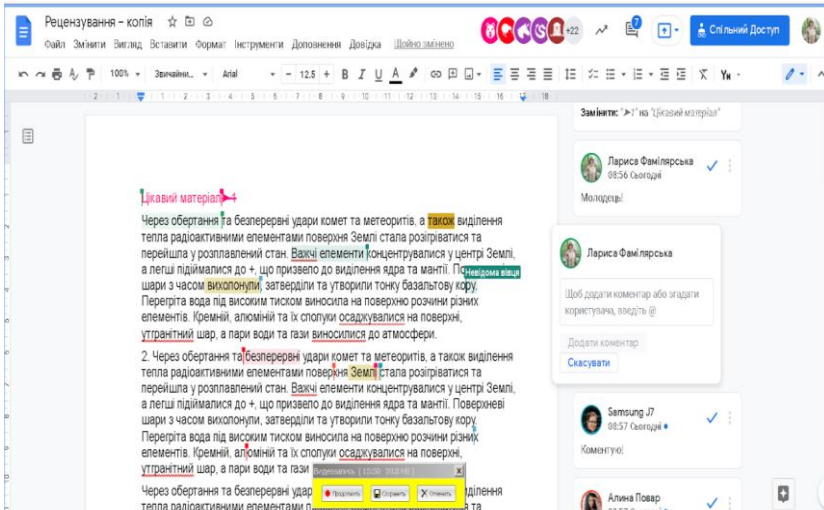

Рис. 1. Скрін організації обговорення з використанням сервісу Google Презентації

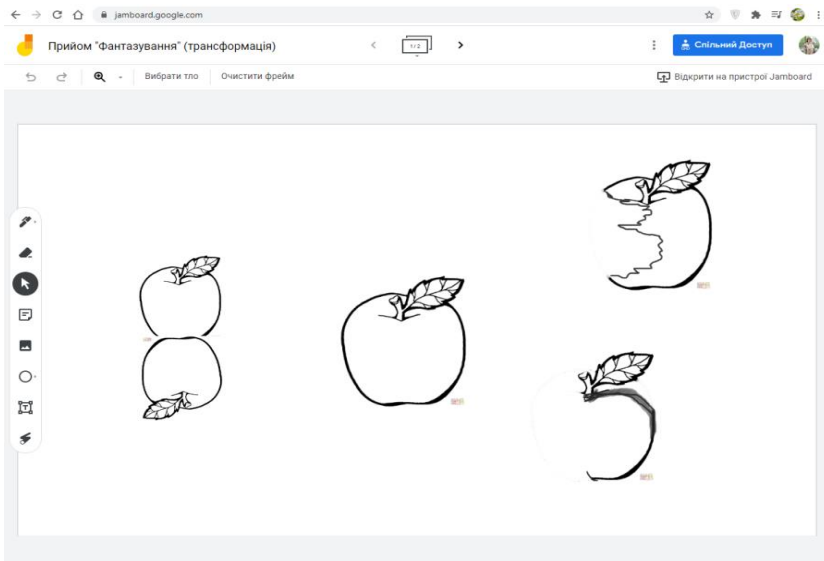

Рис. 2. Скрін організації інтерактивної навчальної взаємодії з використанням сервісу Google Jamboard

У синхронному форматі навчання, коли вчитель проводив заняття в прямому ефірі, використовувалися для підвищення рівня залученості учнів до вивчення теми уроку сервіси інтерактивних опитувань (Google Форми), Google Документи та Google Таблиці для спільної роботи (групової чи індивідуальної), онлайн-дошки, ментальні карти тощо. Синхронна взаємодія вимагає одночасної віртуальної присутності всіх учасників навчального процесу в онлайн-просторі.

Управління навчальною груповою роботою є важливою складовою процесу навчання сучасних учнів, зокрема:

Робота в парі.

Спільне виконання завдань у форматі «рівний – рівному» (peer-to-peer learning) допомагає учням зайняти активну позицію у навчальному процесі, налагодити взаємодію в парі та застосувати на практиці отримані знання. Є різні варіанти роботи з напарниками в дистанційному форматі, наприклад, взаємоперевірка завдань.

Групова робота.

На вибудовування групової роботи навіть в очному форматі потрібно більше зусиль, ніж для організації індивідуальної. В онлайн-середовищі ситуація ускладнюється фізичною віддаленістю учасників у процесі синхронної комунікації, необхідністю використовувати часто нові та незвичні інструменти.

Інструменти для організації групової та роботи в парах підходять для розвитку комунікативних та м'яких навичок.

Спільна робота з документами реалізується з використанням цифрових інструментів, а саме:

- сервіс Learningapps (<https://learningapps.org/>) – доступно створення вправ на вибір правильної відповіді, розподілення на пари, відновлення послідовності або заповнення пропусків тощо (рис. 3).

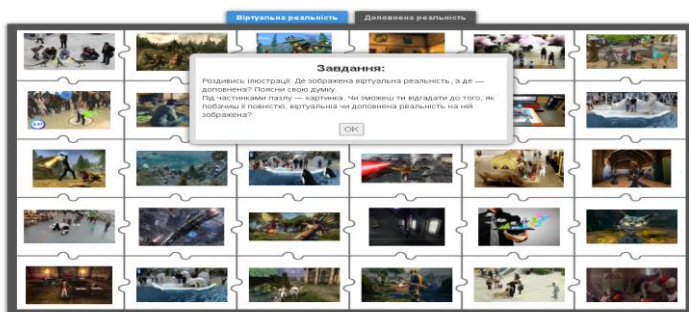

Рис. 3. Вправа створена в сервісі Learningapps

А ще розробники пропонують безліч цікавих шаблонів – від «Парочки» до «Хто хоче стати мільйонером?», щоб зацікавити і залучити до навчання;

- Liveworksheets (<https://www.liveworksheets.com/>) – інструмент для створення інтерактивних листів і зошитів. Багато хто використовує сервіс як банк вже створених листів і формул з них робочі зошити;

- для залучення до опитування та тестування використовуємо Socrative (<https://www.socrative.com/>) – сервіс для створення онлайн-опитувань, на які учні відповідають через мобільні пристрої. Учитель може надати пояснення до кожного питання, що забезпечує оперативний зворотний зв'язок;

- варто також звернути увагу на інший сервіс для проведення вікторин – Kahoot (<https://kahoot.com>). У зв'язку з карантинном розробники запропонували функції пакета Преміум використовувати безкоштовно.

Зауважимо, що цифрова трансформація, хоч і повільно, але відбувається в контексті реалізації принципів Концепції «Нова українська школа».

Список використаних джерел та літератури

1. Кравчук О. М. Інтерактивний портал як інструмент взаємодії в освітньому закладі Нової української школи. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах Нової української школи* : збірник науково-методичних матеріалів / за ред. О. В. Косигіної. Житомир, 2019.

2. Семенчук С. П. Цифрова трансформація проектування освітнього процесу Нової української школи. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах Нової української школи* : збірник науково-методичних матеріалів / за ред. О. В. Косигіної. Житомир, 2019. URL: <https://conf.zippo.net.ua/?p=30>.

3. Фамілярська Л. Л. Особливості використання педагогами НУШ цифрових технологій в умовах карантинних обмежень. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників Нової української школи в умовах післядипломної освіти* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (онлайн), 14 травня 2021 р. Житомир : КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР, 2021. С. 211. URL: <https://repository.zippo.net.ua/files/original/9630f8dcd136b99a2f8734f0c1ec9d24.pdf>.

4. Фамілярська Л. Л. Діджиталізація процесу педагогіки партнерства в умовах Нової української школи. *Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах Нової української школи* : збірник науково-методичних матеріалів / за ред. О. В. Косигіної. Житомир, 2019. URL: <http://conf.zippo.net.ua/?p=152>.

ЗМІСТ

Передмова		3
Олена Драгокупел, Світлана Волгарніст	Наш шлях пілотування	4
Любов Кльоц	Гіперактивна дитина: особливості організації освітнього процесу	8
Тетяна Дідківська	Поведінкові проблеми у дітей НУШ	14
Антоніна Гуменюк	Організація освітнього процесу в умовах інклюзивного середовища	23
Тамара Трохименко	Особливості організації формульовального оцінювання	28
Лідія Кіреєва, Ольга Сосніна	Створення ефективного освітнього середовища для реалізації діяльнісного підходу	31
Людмила Матиль, Наталя Редчиць	Особливості проведення ранкових зустрічей у другому циклі навчання	41
Алла Задосенко	Методика створення лепбуків	53
Тетяна Біжан	Реалізація діяльнісного підходу у процесі тематичного навчання	60
Оксана Янчук	Система спостережень і досліджень як засіб формування ключових компетентностей учнів початкової школи	68
Тетяна Ковальчук	Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності молодших школярів у Новій українській школі	74
Інна Білецька	Формування наскрізного вміння «читати та розуміти прочитане» учнів початкової школи за технологією інформаційно-ціннісного підходу	91
Ганна Бовсунівська	Інтегрований курс «Я досліджую світ»: методичні орієнтири в початковій школі	100
Руслана Желізко	Колективний спосіб навчання в парах змінного складу як засіб реалізації діяльнісного підходу	107
Світлана Кондратюк	Реалізація ігрових та діяльнісних методів навчання з LEGO	125
Алла Луцюк	Наскрізна інтеграція в роботі вчителів початкових класів та вихователів групи подовженого дня	130
Лариса Фамілярська	Дистанційна освіта: досвід, проблеми, перспективи	147

Навчальне видання

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:
ВІДПОВІДАЄМО НА ВИКЛИКИ

Навчально-методичний посібник

Верстка і оригінал макет
Є. Ю. Смалюх

Коректор
Н. М. Макарова

